

Vasile Lechințan

CĂMĂRAȘU

– studiu monografic –

Vasile Lechințan

CĂMĂRAŞU

— studiu monografic —

Texte inedite,
în Anexă,
de Traian Gherman
și Izidor Todoran

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2007

Coperta: Anca Pintilie

© Autorii, 2007

ISBN 978-973-133-097-6

Director: Mircea Trifu

Fondator: dr. T.A. Codreanu

Culegere computerizată: Nicolae Moldovan

Tehnoredactare computerizată: Czégely Erika

Tiparul executat la Casa Cărții de Știință

400129 Cluj-Napoca; B-dul Eroilor nr. 6-8

Tel./fax: 0264-431920

[www.casacartii.ro](mailto:editura@casacartii.ro); e-mail: editura@casacartii.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Cultura este factorul de primă importanță pentru dezvoltarea vieții sociale a unei comunități. Ea este cea care modelează spiritul de conștiință umană și națională.

Prin această lucrare cunoaștem, prin prisma documentelor istorice, a dovezilor pe care le avem la dispoziție în momentul de față, istoria acestei comune, evoluția noastră culturală, valorile pe care le-am moștenit și pe care le-au creat înaintașii noștri.

Elementul românesc s-a dezvoltat din punct de vedere etnologic, cultural și spiritual, având la rădăcină o cultură străveche, bazându-se pe un fond arhaic românesc, dar totodată și în contact cu etniile conlocuitoare.

Scopul pe care și l-a propus autorul este de a reda locuitorilor comunei Cămărașu o parte din istoria acestor locuri.

Sunt convins că această lucrare va fi un bun punct de plecare pentru viitoare cercetări ale culturii, spiritualității și istoriei noastre locale.

Prin această carte se aduce implicit și un elogiu tuturor eforturilor, sacrificiilor și abnegației acelora care în decursul timpului au zidit cetăți ale sufletului și inimii cu care putem doar să ne mândrim, aceștia fiind – învățătorii, preoții, țăranii, scriitorii pe care i-a avut și îi are comuna Cămărașu, respectiv toți aceia care și-au dat aportul la păstrarea culturii și spiritualității noastre.

Îmi exprim speranța că lucrarea va fi extinsă și completată cu date și evenimente noi, atâtă timp cât vor exista posibilități pentru cultivarea și dezvoltarea continuă a vieții culturale și spirituale a locuitorilor comunei

Cămărașu și până când vor fi oameni capabili să poarte povara veacurilor pe umerii proprii.

Mulțumiri autorului și tuturor acelora care au sprijinit în orice fel apariția acestei cărți, sperând că punctul final al ei nu înseamnă și sfârșitul, ci poate un bun motiv pentru începutul unei alte cărți – tot despre noi și despre faptele noastre.

Marcel Iancu Mocean

Argument

O incursiune în istoria unor comunități rurale încărcate de civilizație din Câmpia Transilvaniei reprezintă una dintre cele mai generoase și mai relevante teme de cercetare pentru cunoașterea unui trecut și a unei evoluții prin secole a acestor obști țărănești, care au înfruntat cu dărzenie asprimea veacurilor și anotimpurilor, au creat prin munca, hănicia, cinstea și demnitatea lor, generație după generație, frumuseți și valori sociale și culturale, un sistem de relații interumane ce poartă pecetea bunei conviețuiri, respectul alterității etnice și religioase, aspirația perpetuă spre liberate și modernitate.

O monografie a comunei Cămărașu se dovedea astfel atât de necesară, afirmarea dreptului la memorie, la cunoașterea rădăcinilor istorice fiind azi și una dintre valorile exprimate de exigențele civilizației europene.

Desigur că perspectiva de abordare a temei, atât de vaste, a fost în primul rând spre sondarea marilor trepte istorice ale unor evenimente care au marcat destinul național. De aceea oferim mai mult o deschidere spre noi și noi cercetări care să întregească marea frescă istorică a civilizației seculare a celor trei vetre de locuire: Cămărașu, Năoiu și Sâmboleni.

Radiografiera marilor momente istorice este facilitată și de opera istoricilor români de seamă de până astăzi, care le-au prezentat în lucrările lor de anvergură, să pomenim doar de opere ale unor savanți ca David Prodan, Ștefan Pascu, Cornelia Bodea, ale colectivului Institutului de Istorie din Cluj, ale istoricilor de la Universitatea din Cluj, de la Centrul de Studii Transilvane și ale altor valoroși cercetători ai trecutului transilvan.

Desigur că a urmat apelul la documente inedite de arhivă, care „ascund”, de secole, unele de date mai recente, istoria acestor comunități rurale. Si presa transilvană din secolul al XIX-lea începând reprezintă un

prețios tezaur în care se păstrează viața istorică reală, care vine să completeze imaginea vie a acestui trecut țărănesc.

Toată această durată de cercetare a fost marcată de sentimentul respectului față de înaintași, de credința că reconstituindu-se viața istorică ne cunoaștem nu numai rădăcinile, dar ne consolidăm noi înșine statutul prin apelul la o identitate a noastră pe durata lungă a Timpului.

În să mulțumesc și pe această cale profesorului dr. Teodor Pavel de la Institutul de Istorie din Cluj care mi-a dat unele sugestii în ceea ce privește direcția de cercetare și a scris chiar biobiografia unei personalități a comunei Cămărașu, Ileana Bozac, soacra domniei sale, originară din Sâmboleni.

Întreaga gratitudine se cuvine și fiului învățătorului Izidor Todoran, Emil Todoran, care ne-a pus la dispoziție memoriile tatălui său, publicate în anexă. De asemenea, gratitudine și familiei prof. Alexandru Brehar și Tereza pentru materialul referitor la istoricul școlii din Cămărașu.

Mulțumesc, totodată, Consiliului Local Cămărașu, primarului Marcel Iancu Mocean pentru punerea la dispoziție a unor informații de istorie recentă.

Așezare geografică

Comuna Cămărașu este așezată în partea de est a județului Cluj, în mijlocul Câmpiei Transilvaniei, la limita de hotar cu județele Bistrița-Năsăud și Mureș. Are ca vecine comunele Budești (BN) la est și Sărmașu (MS) la est și sud-est, Cătina (CJ) la nord-est, Geaca (CJ) la nord-vest și Mociu (CJ) la vest și sud.

Din punct de vedere administrativ, comuna este formată din trei sate: Cămărașu - reședința comunei, Sâmboleni și Năoiu.

Prin Cămărașu trece drumul național DN 16 Apahida - Reghin și drumul județean DJ 109 C care asigură legătura de la drumul național spre Țaga - Gherla. Satele Cămărașu și Sâmboleni beneficiază astfel de o influență pozitivă a legăturii cu traficul important al acestor drumuri, Năoiu fiind mai izolat față de căile principale de circulație.

Distanța față de municipiul Cluj-Napoca este de 50 km, cea mai apropiată și mai importantă așezare urbană.

Comuna Cămărașu se întinde pe o suprafață de 51 km² și reprezintă 0,7% din suprafața județului Cluj.

Cea mai apropiată halta CFR este stația Sârmășel, la 8 km, mai puțin importantă astăzi din punct de vedere al traficului de mărfuri și de persoane.

În raport cu limitele Câmpiei Transilvaniei, comuna Cămărașu se situează la cca. 40-45 km față de limita vestică, la cca. 55-60 km față de limitaestică, la cca. 40 km față de cea nordică și la cca. 65-70 km față de ceea sudică. Limita vestică începe cu Dealul Soncuța (458 m) al satului Roșieni, comuna Mociu, apoi dealul Ciortușului (468,6 m altitudine maximă), ramificația șoselei Mociu-Sârmăș spre Năoiu și Sâmboleni, apoi dealul După Piatră, Valea Clușului și dealul Fânațelor (497,7 m).

Limita estică începe cu pârâul Râtul - Între Şanţ și se continuă cu Dealul Socilor, Dealul Tigla Cătinei, Dealul Dârcos, Pădurea Şuşcut, Dealul Hegheş (cu vârful Recea, de 461 m), Dosul Supra Tiglui și şoseaua dinspre Sărmașu.

Limita nordică începe din NV cu Dealul Şoncuta (458 m) aparținător comunei Geaca, apoi cu alte dealuri ce aparțin comunei Cămărașu.

Limita sudică este marcată de dealurile Năoiului și de cursul superior al văii Clușiuului.

Geomorfologie

Comuna Cămărașu este situată la cumpăna de ape dintre bazinul Someșului și bazinul Mureșului. Spre vest este bazinul văii Fizeșului, cu ape care se varsă în Someș și spre est bazinul văii Ludușului, cu ape care se varsă în Mureș. Astfel, orientarea culmilor de deal nu este bine definită. Aceste culmi nu depășesc 500 m pe teritoriul comunei, în medie având 400-450 m. Astfel vârful Recea al dealului Hegheş are 461 m, și dealul Şoncuta are 458 m, la nord de Sâmboleni. Văile coboară până la altitudinea de 325-300 m.

Datorită rețelei hidrografice deosebit de ramificate, fragmentarea reliefului este accentuată.

Indicii de geodeclinitate au valori cuprinse, în general, între 10-15° (înclinarea pantelor), ceea ce permite cultivarea plantelor. Pe terenurile cu abrupturi și creste, cu valori de geodeclinitate mai mari, între 20-30°, terenul este folosit ca păsuni, unele în bună parte degradate.

Vetrele de sate s-au aşezat în punctele de confluență ale văilor, în micile bazinete depresionare.

Forme de eroziune se manifestă izolat, din loc în loc, atacând formele pozitive de microrelief, în Dealul Mare, Dealul Văii, Dealul la Recea, Dealul Năoi și Dealul Socilor.

Luncile sunt asimetrice, în marea lor majoritate și unele prezintă fenomene de înmlăștinare (ex, lunca văii Între Şanţ).

Structura geologică. Solurile

Structural, comuna este situată în zona de domuri gazeifere din centrul Câmpiei Transilvaniei, având ca ax Valea Mureșului. Rezerve de gaz metan s-au descoperit, prin exploatari geologice, și pe teritoriul comunei, dar mai ales în teritoriul limitrof, fiind vestite cele de la Sărmășel, descoperite încă la începutul veacului XX, unde este cel mai pur gaz metan din lume (99% metan).

Din punct de vedere litologic, pe lângă argile, marne șistoase, nisipuri, se întâlnesc și tufuri vulcanice, calcare dolomitice, conglomerate și gresii.

Solurile reprezentative sunt cernoziomurile caracteristice Câmpiei Transilvaniei. În zonele limitrofe pădurilor predomină solurile brune cernoziomice și brune de pădure podzolice.

Clima

Media anuală a temperaturii aerului pe teritoriul comunei Cămărașu este de $8,4^{\circ}$ (oscilând între $9,5 - 0^{\circ}$). Timp de cinci luni pe an (mai - septembrie), temperaturile medii lunare depășesc 10° . Doar în trei luni (decembrie - februarie) temperaturile medii lunare sunt sub 0° și în celelalte luni, mediile oscilează între $0 - 10^{\circ}$.

Mediile lunii iulie se mențin între 18 și 20° , iar cea a lunii ianuarie între -3 și -5° .

Temperatura maximă absolută lunară se înregistrează în august $37,5^{\circ}$ și în iulie 37° , iar maxima absolută a lunilor de iarnă se înregistrează în luna februarie, de $+17^{\circ}$.

Minima absolută este în ianuarie, de -32° , iar minima absolută a lunilor de vară este în iunie, de 1° .

Data medie a primului îngheț este între 1-11 octombrie iar data medie a ultimului îngheț este în intervalul de după 1 mai.

Precipitațiile medii anuale au valori între 600-650 mm. După unii specialiști, cantitatea medie anuală de precipitații pe teritoriul comunei Cămăraș este de 549,5 mm, mai scăzută decât cantitatea medie anuală de precipitații pe țară, de 640 mm.

Vânturile dominante au frecvența cea mai accentuată dinspre vest și nord-vest. Viteza cea mai mare a vânturilor este în luna aprilie, de 21 m/s, și ce mai redusă este în lunile octombrie - decembrie, de 0,7 - 0,8 m/s.

Condițiile de climă ale teritoriului sunt favorabile culturii cerealelor, speciei de zahăr, plantelor furajere, în văi și legumelor, iar pe pantele însorite viței de vie, iar pe celelalte pante pomilor fructiferi.

Rețeaua hidrografică

Teritoriul comunei Cămărașu este brăzdat de Râul Între Șanț, care are afluenți pe: valea Ardeșelului, valea Itrina și valea După Piatră. Aceste cursuri de apă au debit mic și inconstant, cu albi puțin adânci, multe secând în perioadele de secetă iar primăvara mai ales și în perioadele ploioase produc inundații.

Cumpăna apelor dintre bazinul hidrografic al Someșului și cel al Mureșului trece prin dreptul satului Năoiu.

Flora

Vegetația lemnosă a pădurilor de pe teritoriul comunei Cămărașu este predominată de stejar (*Quercus Robur*), în amestec cu carpen (*Carpinus Betulus*), de arțar (*Acer Platanoides*), corn (*Cornus Mas*), frasin (*Fraxinus Excelsior*), jugastru (*Acer Campestre*), alun (*Corylus Avellana*), plop (*Populus Alba*), măr sălbatic (*Malus Sylvestris*), păr sălbatic (*Pyrus Pyraster*), ulm (*Ulmus Minor*) etc.

Pe răzoare și pe liziera pădurilor cresc elemente de stepă: măceș (*Rosa Canina*), porumbar (*Prunus Spinosa*), socul (*Sambucus Nigra*), păducel (*Crataegus Monogyna*), mur sau rug de mure (*Rubus Caesius*).

Pe pajiști crește o vegetație ierboasă. Astfel, pe pantele înalte cresc plante specifice de stepă, cum sunt: păpădia (*Taraxacum Officinale*), colilia (*Stipa Capilata*), păiușul, coada șoricelului (*Achillea Millefolium*), bozul (*Sambucus Ebulus*), laptele câinelui sau rostopasca (*Chelidonium Majus*), spinul (*Carduus Acanthoides*), cicoarea (*Cichorium Intybus*) etc.

Pe văi cresc: iarba câmpului (*Agrostis Stolonifera*), coada vulpii, rogozul, piciorul cocoșului (*Ronunculus Acer*), trifoiul alb (*Trifolium Rapens*), trifoiul roșu (*Trifolium Pratense*), stânjenelul (*Iris Germanina*), coada calului (*Equisetum Arvense*), loboda (*Atriplex Hortensis*) etc.

Pe terenurile arabile crește o vegetație ierboasă naturală deosebit de bogată, cele mai frecvente fiind buruienile: ștrîul (*Amaranthus Retroflexus*), mohorul, pirul (*Elymus Repens*), pălămidă (*Cirsium Arvensae*), susaiul (*Soncus Arvensis*) etc.

Plante de cultură sunt: grâul (*Triticum Aestivum*), orzul (*Hordeum Sativum*), ovăzul (*Avena Sativa*), porumbul (*Zea Mays*), sfecla de zahăr (*Beta Vularis*), cartoful (*Solanum Tuberosum*), fasolea (*Phaseolus Vulgaris*), floarea soarelui (*Helianthus Annuus*) etc.

Pomi fructiferi sunt: prunul (*Prunus Domesticus*), mărul (*Malus Domesticus*), părul (*Pyrus Sativa*), vișinul (*Cerasus Vulgaris*), cireșul (*Cerasus Avium*), dudul alb (*Morus Alba*), nucul (*Juglans Regia*), caisul (*Armeniaca Vulgaris*), gutuiul (*Cydonia Ablonga*), piersicul (*Persica Vulgaris*) etc.

Fauna

Pe teritoriul comună Cămărașu se întâlnesc în special elemente de silvostepă. În păduri sunt: cucul (*Cuculus Canorus*), uliul găinilor (*Accipiter Gentilis*), uliul păsărilor (*Accipiter Nisus*), pițigoiul (*Parus Caerulens*), coțofana (*Pica Pica*), gaițele (*Garulus Gladarius*), bufnița (*Bubo Bubo*), turturica (*Streptopeba Turtur*) etc., precum și mamiferele: vulpea (*Vulpes Vulpes*), căprioara (*Capreolus Capreolus*), iepurele, ariciul, nevăstuica (*Mustela Vulgaris*), dihorul (*Mustela Putorius*), mai rar mistrețul (*Sus Scrofa*), lupul (*Canis Lupus*) etc.

Din fauna de stepă se întâlnesc: ciocârlia (*Alauda Arvensis*), graurul (*Sturnus Vulgaris*), potârnichea cenușie, fazanul (*Phasianus Colchicus*), iar dintre mamifere: șoareci de câmp (*Nicotrotus Orvalis*), cățelul pământului etc.

În lacuri se găsesc: broasca de baltă, brotăcelul, lipitoarea etc. Dintre reptile, cele mai frecvent întâlnite sunt șopârla cenușie și șopârla verde, dar și șarpele de casă.

Evident că cea mai populată specie e cea a insectelor: muște, țânțari etc.

Istoria comunei Cămărașu

1. Primele atestări documentare

Evul Mediu dominat de samavolniții nobilimii

Așa cum atestă vestigiile arheologice descoperite pe teritoriul comunei Cămărașu, această vatră din mijlocul Câmpiei Transilvaniei a fost locuită de om din cele mai îndepărtațe epoci preistorice.

Prima mențiune documentară a existenței unuia dintre satele ce compun azi comuna Cămărașu este cea din anul 1320, care amintește de *villa Noee*, adică de satul Năoiu. Documentul nu se cunoaște, nefiind inclus în colecția *Documente privind istoria României*.

Peste cinci ani, într-un document din 2 august 1325, emis la Alba Iulia, apare și Cămărașu, cu prima sa atestare documentară, satul fiind dat cu acest prilej, în urma unei împărțiri între frați, nobilului Dezideriu, fiul lui Dionisie. Actul are următorul cuprins în limba română (tradus din latină):

„Noi, capitolul Bisericii Transilvaniei, dăm de știre prin cuprinsul celor de față tuturor căror se cuvine că, înfățișându-se înaintea noastră, Ioan, preotul din Aluniș, și Ioan, parohul din Dedrad, și comitele Nicolae, fiul lui Ștefan cu scrisori de împăternicire îndestulătoare, ca împăterniciți ai nobililor Toma, Ștefan și Desideriu (Desew), fiul lui Dionisie, în numele stăpânitorilor lor au mărturisit prin viu graiu și deopotrivă că pomeniții nobili Toma, Ștefan și Desideriu au împărțit între dânsii niște moșii de moștenire ale lor așezate lângă Someșul (Zomus) Mare și Someșul Mic și moșia lor de moștenire din Obad (ori, în Ungaria) aflătoare lângă Tisa în aşa chip ca moșiile lor de moștenire anume Cuzdrioara, Lăpuș, Rohia, Curtuiușul-

Dejului, Hăşmaş și Palian cu câmpul, care mai înainte ținea de Bogata de Sus, care acum a fost dat spre folosință suszisului sat Hăşmaş și cu câmpul așezat între două râuri Bagath și Begathu, care-l mărginesc deopotrivă, dat acum spre folosință satului Curtuiușul-Dejului, de mai sus, aflătoare în comitatul Solnocol interior, cu toate folosințele și cu cele ce țin de ele, au fost date, potrivit împărțelii făcute între dânsii magistrului Toma, fratele lor; ca să le stăpânească pe veci. Moșia de moștenire din Obad, aflătoare lângă Tisa, în partea de miazănoapte, și moșile Mănăsturel, Gârbou, Suciul de Jos, Manahaza, Maia, Calna, aflătoare lângă râul Lăpuș în comitatul Solnocol interior au căzut la împărțeală magistrului Ștefan, fratele lor, la fel cu toate folosințele și cele ce ține de ele, ca să le stăpânească în chip nestrămutat. Iar moșile Cămărașul Deșert (Kamares), ce se află în comitatul Cluj, Bogata de Jos, Bagathu, Kachlahaza, cu Rugachhaza de lângă râul Kasal și Myhalhaza și Suciul de Sus de lângă râul Zuch, așezat în comitatul Solnocol interior s-au dat la împărțeală ca soarte fratelui lor mai mic Desideriu cu toate folosințele și cele ce țin de ele, ca să le stăpânească pe veci. În fața noastră Ioan preotul din Aluniș, Ioan parohul din Dedrad și comitele Nicolae fiul lui Ștefan, împuterniciți ai nobililor de mai sus, au dat deopotrivă și au încredințat în numele stăpânitorilor lor pomenitele moșii, ca aceștia să le stăpânească, să le țină și să le aibă în pace cu drept veșnic și neturburat întru fiili și urmașilor moștenitorilor lor. Suszișii împuterniciți s-au legat, în numele stăpânitorilor lor, în fața noastră, că dacă vreunul din nobilii lor stăpâni va fi turburat în cursul vremii de cineva din pricina moșilor acum împărțite, să fie datori a-l apăra cu toții dimpreună. Iar dacă cineva dintre nobili de mai sus sau urmașii lor ar încerca să se împotrivească în cursul vremii acestei rânduieli să plătească îndată drept pedeapsă celorlalte părți două sute de mărci. S'a mai adăugat că oricând ne va fi adusă scrisoarea de față, vom da cu privire la acest lucru o scrisoare a noastră privilegială”.

Nobilii amintiți în document sunt din cunoscuta familie nobiliară maghiară din Transilvania Banffy de Losoncz, venită în Ardeal din zona Ungariei superioare de atunci, din Evul Mediu. Observăm că satul Cămărașu era în comitatul Cluj încă de la prima atestare documentară.

Satul Sâmboleni este atestat documentar pentru prima dată în documentul din 10 aprilie 1329, emis tot de Capitul Bisericii Transilvaniei,

în Alba Iulia. Actul se referă la punerea în stăpânire a moșilor Silivașu de Câmpie, Șopteu și Urmeniș și Buza, Geaca, Jucu, Năsal și Coasta, iar Sâmboleni, de altfel și Cămărașul sunt pomenite doar tangențial în document, ca moșii încăzinate. Pentru a ne introduce în spiritul epocii dominate de luptele nobilimii atotputernice care submina însăși autoritatea regelui Ungariei, atunci Carol Robert de Anjou, cel care a fost înfrânt la o Posadă de voievodul Țării Românești, Basarab, redăm mai jos o parte din documentul sus amintit de la 1329, tradus din latină în limba română:

„Capitul Bisericii Transilvaniei tuturor <etc> mântuire <etc>. Înfățișându-se în mijlocul nostru, pe de o parte, magistrul Lachk comitele Secuilor, în locul și numele stăpânului nostru, regele <etc> Carol <etc> cu o împoternicire cuprinzând o deplină și osebită însărcinare privitoare la cele de mai jos, iar pe de altă parte, magistrul Ștefan, zis Pugan, fiul lui Francisc, fiul lui Bechend, acest magistru Lachk, ca împoternicit al regelui <și> vorbind de însărcinarea acestuia, ne-a spus și ne-a mărturisit prin glasul său, în locul domnului <nostru> regele, precum urmează: că stăpânul nostru, regele, <a dat> niște moșii ale sale, așezate în părțile Transilvaniei și anume: Silivașul de Câmpie, cu pământul numit Căstăul Mare, de asemenea cele numite Șopteu și Urmeniș aflătoare în comitatul Cluj, care moșii au fost odinioară moșii de moștenire ale voievodului Ladislau și ale fiilor săi și pe care fiii voievodului Ladislau le-au dat, în schimbul altor moșii unui oarecare pe nume Myke, fiul lui Nicolae, care până la urmă a murit fără moștenitor. Pentru nelegiuita vină a necredinții și pentru răzvrătirea în care căzuse acel voievod Ladislau cât era încă în viață și pentru că și fiile săi, urmându-l în păcatul necredinții s-au împotravit neîncetat majestății regale și până și acum, întovărășiți și făcându-se părtași cu alți haini și pizmași de ai regelui, ei uneltesc la aceeași necredință și răzvrătire și năvălind adesea <pe moșile> regești săvârșesc jafuri și dau foc și nu se înfricoșează să facă tăieri și pustiuri aşa de mari încât abia se pot spune prin vorbe, atât pentru răzvrătirile lor amintite pe scurt mai sus, cât și pentru că acel Myke a murit fără moștenitor, din amândouă pricinile, acele moșii au ajuns pe bună dreptate în măinile și în dreptul de danie al regelui.

De asemenea, și altă moșie a sa numită Geaca, aflătoare în comitatul Dăbâca, <etc> pe care același voievod Ladislau o cotropise pe nedrept și a

ținut-o cotropită, <și care> din aceeași pricina a necredinții <lui> și a fiilor săi, precum și fiindcă fusese moșia unui om care a murit fără urmaș și a unor oameni care au murit fără urmași și a căror amintire nu mai este și fiindcă a fost cotropită și ținută de el pe nedrept, din această pricina și din amândouă pricina arătate mai sus, ține de dreptul de danie al regelui.

De asemenea, alte moșii ale domnului <nostru> regele, numite Buza, Năsal și Lacu aflătoare în comitatul Dăbâca, precum și moșia numită Budești, aflătoare în comitatul Cluj, care moșii <etc.>, <aau fost odinioară> pământuri de moștenire ale lui Eleeus și Moise, fiii lui Moise. Dar pentru rușinea necredinții și răzvrătirii în care <căzând> acei fii ai lui Moise, ca și cum s-ar opini împotriva pintenului <bun> s-au ridicat împotriva regelui, stăpânul lor firesc și în împotrivirea și răzvrătirea lor și-au găsit moartea în chip nevrednic și au pierit din mijlocul <nostru> și urmașii rămași după ei au fost trimiși în surghiun, iar bunurile și moșile lor, atât acestea, cât și altele, au fost în întregime trecute și date fiscului regesc și din această pricina numitele moșii, ca unele care erau ale unor răzvrătiți și oameni ciumați care, - ca să nu mai vorbim de celealte, spre a nu ne lungi prea mult, - nu s-au temut să săvârșească și fărădelegea jignirii majestății <regale>, pentru care suszisele moșii au trecut în mâinile regelui și în dreptul său de danie.

De asemenea o moșie a sa, numită Coasta, așezată în apropiere de Sic și aflătoare în comitatul Dăbâca, <moșie> de moștenire a unui nobil pe nume Gula, mort fără urmași și din această pricina ajunsă după dreptate în dreptul de danie al regelui împreună cu pământurile arătoare, livezile, dumbrăvile, pădurile și pescăriile <etc.> mai sus pomenitelor moșii, <etc.> fără a-și păstra pentru sine sau pentru urmașii și moștenitorii săi nici un drept asupra lor sub nici un cuvânt și din nici o pricina, adică fie pentru <cuvântul de> răzvrătire învederată fie pentru <cel de> lipsă de moștenitori.

Toate moșile susnumite au trecut în dreptul de danie al regelui în aceleași hotare și margini străvechi în care fuseseră stăpânlite de vechii stăpâni și înnoindu-le semnele de hotar, după cum se va vedea mai jos, domnul <nostru> regele le-a dat, le-a trecut și le-a hărăzit în schimbul și în locul moșilor mai jos însemnate, și le-a dat în stăpânire aceluiași magistru

Ştefan zis Pugan <etc.> şi, prin magistrul Lachk, împuternicitul său şi omul său trimis anume pentru aceasta în faţa omului nostru de mărturie, anume magistrul Petru zis Tatar, soţ şi fratele nostru canonic pe care, cerându-i-l chiar domnul <nostru> regele printr-o scrisoare trimisă nouă, i l-am trimis în acest scop, din însăşi porunca lui <etc.>, după cum magistrul Lachk şi magistrul Petru, soţ de al nostru ne-au arătat <etc.> că, mergând la numitele moşii, i le-au dat magistrului Ştefan şi punându-l în stăpânirea <lor> de fapt, i le-au orânduit lui <etc.>. Şi pentru ca suszisele moşii, date în schimb prin această îvoială, să stăruie în chip nestrămutat şi să fie stăpânlite în pace şi linişte de magistrul Ştefan şi de fiili săi cu un drept şi mai puternic, regele făcând şi purtând mai întâi o cercetare asupra acestora, a hotărât să se nimicească toate privilegiile şi actele, date atât sub pecetea sa cea nouă, cât şi sub cea veche, cu privire la suszisele moşii, la toate cât şi numai la vreunel din ele sub orice nume ar fi ele socotite, oricărora sau oricui le-ar fi fost date în vremile de mai înainte <etc.> şi din orice pricina şi că orice privilegii şi acte, danii şi hărăziri pe care le-a făcut, după cum s-a amintit mai sus, le-a nimicit şi atunci şi le-a nimicit şi acum <etc.>.

În schimbul şi în locul acestor moşii, magistrul Ştefan, înfăţişându-se, după cum s-a spus, însuşi în faţa noastră, a dat la rândul lui domnului nostru regelui mai sus numit, nişte moşii ale sale aflătoare în comitatul Trencin (azi în Slovacia): <moşiiile> de moştenire Garadna, în care este o biserică de piatră, şi Garadna de Sus şi tot acolo locul cetăţii numite de asemenea Garadna; de asemenea, în comitatul Nitra (azi în Slovacia), moşiiile sale de moştenire sau părțile de moşie ce ţin de el cu drept de moştenire din moşiiile Sys, Reduk şi din cele două Libaha, de asemenea pământul numit Vysnew, precum şi moşa numită Vendegy cu o mină de aur, apoi <moşa> numită Pobohaan de asemenea moşiiile numite Kohnad şi Rusk, Delech şi Steche aflătoare în acelaşi comitat Trencin, moşiiile sale de cumpărare din moşi strămoşi, şi venindu-i lui cu drept de moştenire şi de cumpărare şi fără să privească pe alţii.

Şi părțile ne-au mai spus că pomenitele moşii au fost hotărnicite şi date în schimb şi trecute în stăpânirea regelui de către magistrul Ştefan, în faţa magistrului Lachk, omul regelui, şi în faţa omului de mărturie al capitulului bisericii de Nitra, anume magistrul Ştefan, cantorul acelei biserici

din Nistra, luat ca mărturie și trimis în acest scop, după cum spun ei că se cuprinde mai pe larg în scrisoarea aceluiasi capitlu din Nitra, pe care au spus că o au.

Și deoarece acel magistru Lachk, împuternicul și omul regelui, trimis anume pentru aceasta ne-a înfățișat și am primit scrisoarea regelui trimisă nouă în pricina aceasta, prin care ni se poruncea anume să fim datori a trimite un om al nostru <etc.>, noi am hotărât să trimitem pentru îndeplinirea celor amintite mai sus <etc.> pe omul nostru <etc.> magistrul Petru zis Tătar, frate canonice și soț de al nostru dimpreună cu magistrul Lachk, omul regelui. Iar aceștia <etc.> venind în fața noastră și a întregului capitlu și povestindu-ne într-un glas ce-au arătat că lucrurile s-au petrecut în felul acesta: că în duminica Reminiscere (19 martie) din anul domnului o mie trei sute douăzeci și nouă, s-au dus la fața locului, la numitele moșii, date de rege, în schimb, magistrului Ștefan, rămânând acolo toată săptămâna și după ce au chemat pe vecini și pe megieși și au așteptat să se adune destui de față ca aceștia, au hotărnicit suszisele moșii toate și una câte una, împreună și fiecare în parte, după vechile și bătrânele semne de hotar, și după ce au făcut hotărnicirea, au statornicit pomenitele moșii, pe toate și pe fiecare în parte, fără nici o împotrivire, <etc.> magistrului Ștefan, și au pus pe acest magistru Ștefan în stăpânirea de fapt a susnumitelor moșii, în chip slobod, fără a se împotrivit cineva.

Făcând acolo hotărnicirea și însemnând marginile și mersul semnelor de hotar după încredințarea ochilor, ei au pus să le scrie și ni le-au înfățișat nouă trecute în registru, făcându-ne o dare de seamă deplină.

Iar mersul și sirul acestor hotare și margini este următorul: întâiul semn de hotar al susnumitelor pământuri Silvaș, Șopteriu și Urmeniș începe din partea de miazăzi, de la o creastă unde sunt trei movile de hotar, dintre care una face hotarul dinspre pământul Silvaș, alta dinspre pământul Sânpetru, a treia dinspre pământul numit Sângeorgiu lângă care au ridicat o movilă nouă; de aici hotarul coboară pe lângă satul Dâmb la râul Luduș și trecând râul Luduș, se îndreaptă printre două pământuri: Spânzurătoarea Mare și Spânzurătoarea Mică pe coasta unei creste, numite creasta Spânzurătoarea Mică și ajunge la două movile de hotar pe creastă, dintre care una face hotarul dinspre pământul nobililor din Juc, numit Sărmaș, iar

alta dinspre pământul Căstăul mare. De aci <hotarul> merge și coboară la locul numit Zenasay pe vale, până la râul Ludoș, și trecându-l <etc.> spre soare apune, de aci se îndreaptă spre miazănoapte, pe valea râului Ludoș și ajunge la delușorul numit Oor, unde sunt trei movile vechi de hotar, dintre care una face hotarul dinspre pământul Căstăul Mare, a doua dinspre satul Cămăraș (Kamaros), moșia magistrului Simion, iar a treia dinspre pământul Țagu, ținând-o spre miazănoapte, tot pe aceeași vale Ludoș, el ajunge la un munte, pe coasta căruia au ridicat un semn nou de hotar, care desparte spre miazănoapte, Țăgșorul de <pământul> magistrului Toma, iar spre miazăzi despărțind <pământul> magistrului Ștefan dinspre Țagu.

Hotarele pământurilor numite Buza, Geaca, Lacu și Năsal încep în felul acesta: adică, pe o creastă, numită Creasta Spânzurătorii, care <etc.> desparte astfel pământurile Geaca și Sâmboleni (Zumbatteke), <încât> partea de miazănoapte ține de pământul Geaca, iar partea de miazăzi de pământul Sâmboleni, apoi coboară la Lacul Puturos, de aci urcă la doi stejari, lângă care este o movilă de pământ numită Mykashatar; de aci, din creastă hotarul merge până la o salcie numită Copacul ciuntit, care desparte pământurile Mociu și Geaca, apoi trece prin râul Lacul Cerbului și se îndreaptă spre pădurea numită Pădurea Femeii, coboară însă până la hotarul numit Legenfark; de aci urcă și merge pe creastă la pădurea numită Pădurea Crucii, apoi vine tot pe acolo la Creasta Spânzurătorii, care desparte între ele pământurile numite Sucutard și Lacu, apoi coboară la râul Lacul Cerbului și pe acel râu Lacul Cerbului până la Vadul Stâncii, unde este un semn numit Lykashatar.

[Urmează descrierea hotarelor cu satele Ghiolț, Năsal etc.]

De asemenea hotarele pământului numit Coasta încep astfel: primul semn este de piatră, dinspre pământul Tăurenii, <cu> pământ de arătură lângă drum, apoi trece printr-un pârâu spre miazăzi, către capătul locului numit Almakereke, de aci merge către doi stejari, de aci se îndreaptă deasupra dealului și merge pe creastă până la o movilă de pământ care este mai sus de Buzyas, acest semn desparte pământul coasta de pământul Bărăi, apoi de la semnul acesta coboară la drumul mare care merge la Bonțida, drum care desparte pământul Giulatelec de pământul Juc; pe acel drum mare el merge la pârâul numit Pârâul Corbului, și apoi de la acel

pârâu urcă la o creastă pe care <etc.> este o movilă de pământ care desparte pământul Giulatec de pământul Gunk.

[Urmează descrierea hotarului spre Bonțida, Sic etc.]

Și fiindcă aşa după cum de puțină însemnatate este să faci legi, dacă n-are cine să le păzească, tot aşa în zadar <este> să închei învoielii și <să pui> în el legăminte, dacă învoielile nu se țin de către părți și acestea nu se nevoieesc prin făgăduielii a le păzi, numitul magistru Lachk, din partea nodului <nostru> regele a spus și s-a îndatorat că regele va păzi această întocmire de îndatoriri iar magistrul Ștefan s-a îndatorat și el pe sine și pe urmașii săi, de a păzi din partea lor aceeași întocmire și aşa au întărit, au hotărât și au făgăduit printr-un legământ solemn...

Dat luni după duminica Judica, în anul domnului arătat mai sus o mie trei sute douăzeci și <nouă>, Nicolae fiind prepozit, Sanctus cantor, Toma custode și Solomon, arhidiaconul de Turda, decan al bisericii noastre”.

Din document reiese o întreagă frescă a vieții medievale din zonă, cu spânzurători pe dealuri, devenite toponime, ce amintesc de arbitrariul nobilimii care judeca după dreptul paloșului, dreptul de a ucide un iobag, cu nobili care făceau tăieri și pustiuri pe alte moșii ale regelui, exprimându-și puterea discreționară în zonă, cu surghiuniri de către rege a unor nobili răzvrătiți și considerați „ciumați”, cu amintirea pădurilor, livezilor și pescăriilor din zona Câmpiei Transilvanie, cu mobile vechi ce despărțeau hotarele satelor sau moșilor pe creste de deal etc.

Al treilea document cunoscut în întregime se referă la satul Năoiu, fiind datat la 1 august 1331 în Alba Iulia și are următorul cuprins:

„Capitul bisericii Transilvanie <etc.>. Voim să ajungă la cunoștința tuturor <etc.> că venind în fața noastră nobilul bărbat Nicolae, fiului lui Ws de Frata a mărturisit, <etc.> că a dat și a dăruit <etc.> nobilei doamne numite Clara, fiica sa, soția lui Nicolae, fiul lui Filip, de Năoi (Novay) și celeilalte fiice a lui numită Elisabeta, <care>, după cum ne-a spus, se află încă în fragedă vîrstă, a patra parte dreaptă din moșia sa numită Frata și de asemenea jumătate dintr-un pământ al său numit Ponuateluk cu toate folosințele sale <etc.> ca să se le aibă <etc.> și să le stăpânească cu drept de veci.

Toma și Benedict, fiili aceluiși Nicolae, fiul lui Ws, venind în fața noastră și-au dat învoirea deplină la această dăruire a unei pătrimi din moșia Frata și a unei jumătăți din Ponuateluk <etc.>.

Dat la octavele sărbătorii Sfântului apostol Iacob, în anul domnului o mie trei sute treizeci și unu, Dominic fiind prepozit, Santo cantor, Toma custode, Adrian decan al bisericii noastre”.

Documentul este aşadar un act de danie a unui nobil din Năoiu, încheiat în fața Capitlului Bisericii catolice a Transilvaniei din Alba Iulia.

Urmează, în ordine cronologică documentul din 4 septembrie 1349, dat în Alba Iulia, care se referă direct la moșile Cămăraș și Sâmboleni și are următorul text:

„Noi, Ludovic, din mila lui dumnezeu regele Ungariei, dăm de știre și facem cunoscut tuturor cărora se cuvine că deoarece moșile noastre numite Cămăraș (Kamaras) și Sâmboleni (Zombathlenyie) luate odinioară de la noi de la măritul bărbat domnul Toma, judele curții noastre, au fost dăruite și hărăzite <de noi> magistrului Toma, fiul lui Dionisie, iubitorul și credinciosul nostru, pentru prea credincioasele și vrednicile sale slujbe; <și apoi>, luându-le de la magistrul Toma, am poruncit să fie înapoiate zisului Toma, județe curții noastre; drept aceea, am făgăduit pomenitului magistru Toma și făgăduim prin mărturia celor de față, ca oriunde ar putea afla două moșii ținând de dreptul nostru de danie și ni le va aduce la cunoștința majestății noastre, dăruindu-i-le pe acestea i le vom hărăzi pe veci lui și prin el moștenitorilor și urmașilor săi.

Spre mărturia acestei făgăduieri a noastre i-am dat această scrisoare deschisă a noastră, pecetuită cu pecetea noastră de taină.

Dat la Alba Iulia, în vinerea de după sărbătoarea fericitului Egidiu mărturisitorul, în anul domnului o mie trei sute patruzeci și nouă.

<Pe verso:> Darea de seamă a magistrului Andrei, fiul lui Lachk, făcută prin notarul său Ioan”.

Satele Cămărașu și Sâmboleni au, aşadar, un destin comun încă din Evul Mediu. Ele devin, prin acest act, proprietatea unuia dintre membrii cunoscutei familii de nobili maghiari Banffi de Losoncz (textul latin al documentului este publicat în volumele colecției de documente Banffi).

2. Două familii de nobili români hațegani stăpânesc Cămărașul în Evul Mediu.

Atestarea funcției de cnez în Sâmboleni.

Începând de la prima atestare documentară, Cămărașul a avut mai mulți stăpâni de moșie de-a lungul timpului. Primul, cunoscut, este un anume Renold (sas după nume), căruia i-au urmat membri ai familiei nobiliare Radó, Laczk, Dezsöfi, după care au ajuns să stăpânească satul Cămărașu membri a două familii de nobili români hațegani: Ungur de Nădăștia și Arca de Densuș.

Istoricul Ioan Drăgan precizează în lucrarea sa *Nobilimea românească din Transilvania 1440-1514* că familia Ungur de Nădăștia a fost ridicată de Corvinești între baronii regatului Ungariei. Cel mai important membru al familiei, Ioan Ungur de Nădăștia, s-a distins în luptele atât „contra turcilor cât și altor dușmani ai regatului”, a săvârșit mai multe fapte de arme strălucite, a fost răsplătit cu mai multe moșii, reușind să adune 111 moșii, târguri și cetăți răspândite în 11 comitate.

Cealaltă familie, Arca de Densuș, era înrudită cu familia Ungur de Nădiștia, un Arca a fost căsătorit cu Neacșa din familia Mușina de Densuș și fiul lui a luat în căsătorie pe Ana Ungur, sora lui Ioan Ungur de Nădăștia, urmașul său.

După nobilii hațegani, proprietari ai moșiei Cămărașu devin fiii baronului Desideriu, Ladislau și Grigore, care participând în 1467 la răscoala contra regelui Matia Corvinul au fost depoziți de moșile lor care aparțineau de cetatea Unguraș, inclusiv Cămărașul și Sâmboleni și aceste sate sunt date episcopului catolic Ioan al Episcopiei de Oradea.

În 1506 este pomenit și cnezul Pașca din Sâmboleni, iobag al Episcopiei de Oradea. Este o atestare documentară a unei funcții specifice românilor, care vine din Evul Mediul timpuriu, din perioada conviețuirii românilor cu slavii, dinainte de venirea ungurilor în Transilvania.

Contribuții în bani, produse agricole și recruți în preajma răscoalei lui Horea

Din protocolul adunărilor marcale sau provinciale ale comitatului Cluj din perioada 1745-1759 aflăm quantumul dării repartizate pe satele actualei comune Cămărașu pentru întreținerea armatei imperiale. Astfel, în adunarea marcală ținută în târgul Gilău la 12 noiembrie 1745 s-a stabilit o contribuție de 120 florini renani, 3 câble de grâu, 8 de ovăz și 4 care de fân pentru Cămărașu (Pusztá Kamaras), 150 florini renani, 3 câble de grâu, 12 de ovăz și 6 care de fân pentru Năoiu (Novaj) și 180 florini renani, 5 câble de grâu, 12 de ovăz și 6 care de fân pentru Sâmboleni (Szombattelke). Aceste sate figurează într-o plasă cu Sărmașu, Sârmășel, Răzoare, Miheșu de Câmpie, Balda, Vișinelu, Mociu, Crișeni, Boteni, Berchieșu, Frata, Aruncuta, Soporul de Câmpie, Suatu de Sus și Suatu de Jos. Cel mai mare impozit în bani îl plătea Răzoare (280 fl.r.), apoi Frata (260 fl.r.), cu cel mai mult grâu sunt impuse satele Răzoare, Miheșu de Câmpie și Frata (câte 6 câble), cu cel mai mult ovăz era datoare Răzoare și Miheșu de Câmpie (câte 22 câble) și cu cel mai mult fân erau impuse tot cele două sate Răzoare și Miheșu de Câmpie (câte 11 care).

În adunarea marcală a comitatului Cluj, ținută în Cluj-Mănăstur la 14 aprilie 1746, Cămărașu (P. Kamarás) este impus cu 60 florini renani, Năoiu cu 90 și Sâmboleni cu 95.

La 14 noiembrie 1846 s-a ținut adunarea marcală în Aiton, unde Cămărașu a fost impus pe anul militar 1746-1747 cu 130 fl. r. (nu este impus cu grâu, ovăz și fân), Năoiu cu 120 fl. r. și cu 2 câble de grâu, 1 de obăz și 2 care de fân, iar Sâmboleniul a fost impus cu 240 fl.r. și cu 2 câble de grâu, 2 de ovăz și 2 care de fân. Cu dare în grâu, ovăz, fân nu sunt impuse nici satele Răzoare, Balda, Miheșu de Câmpie, Vișinelu, Crișeni, Boteni, Bercheșu și Frata din această plasă. Va fi fost, probabil, un an nefavorabil pentru cultura cerealelor, poate va fi fost chiar o grindină.

Din documentele adunării marcale ținute la 29 ianuarie 1747 în Jucu de Sus aflăm că o serie de sate erau restante la contribuție, printre care și Cămărașu, cu 8 câble de ovăz, Năoiul și Sâmboleniul nu aveau nici o restanță.

În continuare, adunările marcale au stabilit următoarele contribuții:

Data și locul adunării	Satul	Contribuție în:			
		florini renani	grâu (câble)	ovăz (câble)	fân (care)
1747, 18 decembrie, Palatca	Cămărașu	120	5	19	11
	Năoiu	130	6	19	12
	Sâmboleni	200	6	24	12
1748, 11 iunie, Căianu	Cămărașu	49	-	-	-
	Năoiu	54	-	-	-
	Sâmboleni	71	-	-	-
1748, 28 noiembrie, Chinteni	Cămărașu	135	14	29	14
	Năoiu	147	16	29	14
	Sâmboleni	200	18	34	16
1749, martie 17 Someșeni	Cămărașu	82	-	-	-
	Năoiu	91	-	-	-
	Sâmboleni	96	-	-	-
1749, 17-18 martie Florești	Cămărașu	166	11	16	7
	Năoiu	166	13	18	7
	Sâmboleni	230	13	18	8
1750, 9 aprilie, Matea Cluj	Cămărașu	28	1	-	-
	Năoiu	38	1,5	-	-
	Sâmboleni	35	1,5	-	-
1750, 28-29 iulie Cluj	Cămărașu	40	-	-	-
	Năoiu	46	-	-	-
	Sâmboleni	50	-	-	-
1750, 17 noiembrie târgul Cluj-Mănăstur	Cămărașu	150	12	15	9
	Năoiu	180	14	16	10
	Sâmboleni	210	14	16	10

Cu ocazia conscripției din anul 1748, oameni din Sâmboleni care au depus mărturie și au jurat pentru exactitatea conscripției oamenilor și animalelor au făcut unele declarații false, mincinoase – spune documentul –, desigur în favoarea satului și în defavoarea Imperiului Austriac, au fost condamnați la închisoare și apoi la aplicarea de 12 lovitur strășnice de bătă în mijlocul satului, pentru a servi de exemplu locuitorilor.

La adunarea marcală din 19 iunie 1849 ținută în Sărmaș s-a stabilit numărul de ofițeri imperiali încartiruiți pe sate.

În Năoiu s-au repartizat spre încartiruire trei stegari (*Tribus Vexiliferis*).

Adunările marcale mai stabileau și numărul de recruți pe care satele urmău să-i dea Imperiului Austriac. Astfel, la 21 decembrie 1756, adunarea ținută la Palatca a stabilit pentru Cămărașu, împreună cu Sârmășel, 1 recrut, Năoiul singur 1 și Sâmboleniul cu Suatul de Jos 1.

La adunarea marcală din târgul Teaca, ținută la 1-3 februarie 1760, s-a stabilit pentru Cămărașu o scutire de 6.5 florini renani pentru un incendiu petrecut în sat.

Datorită contribuțiilor pentru armată mari și a sărăcirii populației, încă în adunarea marcală din Băița, ținută la 23 aprilie 1761 se vorbea de o posibilă răscoală a nației române (oláh Nemzetnek akarni nemü tumultuatioját keszültetet). Tot atunci se spunea că românii merg în Valahia și Moldova să se hirotonească preoți.

Răscoala lui Horea

Datorită înăspririi jugului social și național în Câmpia Transilvaniei, încă de răscoala lui Horea erau semnalate alarmante semne de răzvrătire a populației. Autoritățile imperiale austriice, guberniul Transilvaniei se temea de o răscoală a românilor în zona Teaca, la Pinticu, dar și în alte părți din Câmpie, unde a fost masată armată imperială. Până la răscoală, documentele vremii semnalează numeroase plângeri ale locuitorilor din Câmpie adresate împăratului Iosif al II-lea, care a și constatat greutățile la care era supus poporul român cu ocazia vizitelor sale în Transilvania. Altă formă de manifestare contra nedreptăților era și fuga de pe moșie și chiar emigrarea în Țara Românească și Moldova. Pentru românii din Câmpia Transilvaniei cele mai bune călăuze spre țările românești de peste munți erau românii din satul Pinticu de lângă Teaca.

În 1781 venise la putere cu drepturi depline împăratul Iosif al II-lea, care a făcut câteva reforme administrative importante, lovind în puterea discreționară a nobilimii, ceea ce a dat încredere poporului să-și caute dreptatea.

La 1781 avem și lista juzilor și juraților din comunele care azi formează comuna Cămărașu. Astfel, în Cămărașu era jude al satului

Balinth György, care avea jurați pe Iancuța Ispas (Iszpász Jankútza), Nicolae Sofronie (Sofrónye Nyikúlái), Todor Chertes (Kertész Todor), Costan Toma (Tóma Kosztán), On Ispas (Iszpász Vón) și pe Ștefan Șuteu (Sütő Stefán).

În Năoiu era jude al satului Vasile Nuț (Nutz Vaszily), care avea jurați pe Toma Moldovan (Moldovám Tóma), Minea Apahidean (Apahigýán Minya), On Itul (Itúl Vón), George Papiță (Papitzye Györgye), Dumitru Moldovan (Moldován Dumitru) și pe Iuon Bone (Bónye Júvon).

În Sâmboleni era jude al satului Iuon Chiorean (Kivorán Iúvon) și jurați erau Vasile Năoian (Novoyán Vassily), Andreica Uț (Uts Andréka), Gligor Maroșan (Márosán Gligor), Lupu Leoca (Loka Lupuj), Todor Chibulcutean (Köbölcútyán Todor) și On Matean (Matyeán Vón).

Acestea erau reprezentanțele comunale oficiale ale satelor ce formează azi comuna Cămărașu în timpul când s-a ridicat, cu drepturi depline, la conducerea Imperiului Austriac Iosif al II-lea.

Desele drumuri ale lui Horia la Viena au creat legenda că el însuși poartă cuvântul „bunului împărat”, astfel că după izbucnirea răscoalei poporul credea că aceasta s-a declanșat cu știrea și voința suveranului. Atât de mare era credința în împărat încât atunci când, la ordinul suveranului, guvernul Transilvaniei, cu sediul în Sibiu, emitea la 23 noiembrie 1784 cunoscuta patentă (ordin circular) în limba română prin care se promiteau 300 de florini sau galbeni celui ce-i va prinde și preda pe corifeii răscoalei, poporul nu a crezut că-i ordinul împăratului, ci un şiretic al domnilor. Popa Iov, fiul protopopului Popa Samuel din Lechința de Mureș a citit în bațjocură patenta multimii adunate, de a râs tot satul. Și Archimie Baci din Cămărașu a îndemnat pe țărani să nu creadă patenta pentru că aceea nu e poruncă împărătească, ci e scrisă în mod fățarlic de domni.

Faptul ne relevă o cunoaștere reală a evenimentelor petrecute în zonele cuprinse de răscoală și atașamentul locuitorilor din Cămărașu față de marii conducători ai răsculațiilor: Horia, Cloșca și Crișan, precum și speranțele puse în această ridicare la demnitatea a românilor pentru libertate socială și națională, înainte cu câțiva ani de Revoluția Franceză de la 1789.

Speranțele în răsculați sunt chiar exprimate de un alt locuitor din Cămărașu, la 1784, și anume de Ștefan Șuteu (juratul de la 1781), care a

anunțat public că numai să vină răsculații că el nici nu mai slujește nici un domn și îndemna și pe alții să nu presteze slujbe iobăgești. Satul era pe punctul de a începe pustiurile, ca în alte părți, consemnează documentele.

Răscoala lui Horia a fost astfel și pentru locitorii Cămărașului un prilej de afirmare a voinței de libertate și dreptate socială și națională.

Iobăgia în Cămărașu și Sâmboleni la 1826

În anul 1826 s-a întocmit o conscripție a bunurilor baronului Kemény Samuel, la moartea acestuia, în folosul urmașilor, bunuri aflătoare în Cămărașu. Au depus mărturie:

- Ioan Varga, iobagul baronului Simion Kemeny, de 70 de ani;
- Todor Ispas (Iszpasz), iobagul aceluiasi baron, de 75 de ani;
- Simion Bretan (Bretan Szimion), iobagul aceluiasi baron, de 50 de ani;
- German Marian (Marian Gyermán), iobagul aceluiasi baron, de 105 ani;
- Mihail Mathe junior, iobagul lui Samuel Kemény;
- Tănase Marina (Marina Tanászi), iobagul lui Gheorghe Kemény, de 40 de ani;
- Pantilimon Uilăcan (Ujlakan Pantyilimon), iobagul baronului Gheorghe Kemény, de 40 de ani.

Din declarațiile lor aflăm cine erau iobagii văduvei lui Samuel Kemény, Rosalia Csoka, din Cămărașu, într-o situație după mărimea sesiei (în stârjeni pătrați), a vitelor de plug și a culturilor agricole.

Numele iobagului	Mărimea sesiei Stj ²	Vite de plug	Teren de grâu de câte câble	Cânepiste de câte câble	Fânaț de câte care
Szekely Marton	748	3	37	3	6
Iuon Marina (Marina Iuon)	675	2	32	3	6
Máthé Mihály Tânărul	1026		32	3	6
Iuon Ispas (Iszpász Juon)	1151		28	3	6
Szekely János	619		22	3	6
Sütő Getzi	861		24	3	6

Marina Florea	978		22	-	6
Onisia Toma (Toma Vonyiszija)	776	2	28	3	6
Máthé Mihály bătrânul	504	1	19	-	6
Costan Jinărsar (Jinárszár Kosztán)	300		14	-	-
Iuon Șuteu (Szütö Juon)	395		33	3	6
Neopopulat	816		14	-	6
Neopopulat	763		3	-	-

Mathe Mihaly (primul) avea și vie părăginită de 20 de găleți.

Aceeași iobagi aveau fii și animale astfel,

Numele iobagului	Vârstă (ani)	Fii	Vite, vițele	Oi	Capre	Boi	Porci	Berbeci	Cai
Szekely Marton	51	6	3	25	1	4	2	-	-
Iuon Marina	50	2	2	20	-	-	-	1	-
Mathe Mihaly Tânărul	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Iuon Ispas	46	1	2	7	-	-	1	-	-
Szekely Janos	70	1	1	17	-	-	-	-	-
Sütö Getzi	30	-	-	10	-	-	-	-	-
Florea Marina	50	-	-	-	-	-	-	-	-
Onisia Toma	45	2	2	20	-	-	-	-	-
Mathe Mihaly bătrânul	70	1	2	-	-	-	1	-	-
Costan Jinarsa (Sinarszán) (neputincios)	40	-	-	-	-	-	-	-	-
Iuon Șuteu baci (bács)	30	1	-	-	-	-	-	-	1

Baronul sus amintit mai avea pe următorii hurubași de câmp:

Numele	Vârstă	Fii	Boi		Vite	Oi	Stupi de albine	Cai
Iuon Alb (Alb Juon)	30	–	2	2	5	24	–	–
Ilea Stan (Sztán Ilia)	80	1	6	–	3	–	–	–
Ştefan Marina (Marina Stefan)	35	2	–	4	3	24	5	–
Jarai Márton	23	–	–	–	2	5	–	1

Alte nume de locuitori din Cămărașu pomenite în urbariul din 1826, ca vecini de locuri ale baronului Kemény Samuel, iobagi și jeleri ai altor stăpâni de moșie: Luca Mocan (Mokán Luca), Luca Alb (Alb Luca), Gheorghe Mocan (Mokán György), Iuon Chirilă (Czirilla Juon), Filip Luca (Luka Filip), Nistor Ispas (Iszpász Nyisztor), Lumperdean (Lumptyergyan), Chirilă Ispas (Iszpász Kirilla), Condrat Oprea (Opra Konrád), Dănilă Ispas (Iszpász Danyila), Gavrilă Mocan (Mokán Gavrila), Kutos Mihály, Onuț Sanfira (Szánfira Onutz), Oran György (jeler), Toma Gulaș (Gulyás Toma), Anton Mocean (Mocsán Anton), Iuon Nica (Nyika Juon), Nichita Nistor (Nyisztor Nyikita), Bot Pál, Iosip Aluaș (Aluas Ioszip), Molnár János, Orban Istok, Iosif Șuteu (Sütő Joszip), Kutos János, Orban György, Simion Cociș (Kocsi Simion) (jeler), Iacob Puculaș (Pukulás Jákob), Lupu Șuteu (Sütő Lupuj), Mihailă Vaș (Vas Mihaila), Iuon Băldean (Bolgyán Juon), Pap János (jeler), Sütő András (iobag), Sütő Gergely, Molnár János, Iosif Șuteu (Sütő Iosip), Molnár Pista, Dănilă Ispas (Iszpász Danyila), Sütő Mihály, Nistor Ispas (Iszpász Nyisztor), Ilia Cociș (Kocsis Ilia), Bod Pál, Luca Mocan (Mokan Luka), Iosif Lovas (Lovász József), Mihailă Lovas (Lovász Mihaila), Iuon Luca (Luka Juon), Iacob Luca (Luka Jákob), Nicolae Login (Logyin Nyikuláj), Gligor Alb (Alb Gligor), Ion Pop (Pop Juvon), Melinte Alb (Alb Melintya), Vasilica Coroian (Koroján Vaszilika), Csányi Márton, Molnár György, Iuon Șuteu (Sütő Juvon), Mihailă Secheran (Szekerán Mihaila), Gligor Lumperdean (Lumpergyán Gligor), Iuonica Lovas (Lovász

Juvonyika), Vasi Corojan (Korosán Vaszi), Petra Secheian (Szekelyán Petra), Moise Todor (Todor Moses), Molnár Mihály.

În conscripție sunt pomenite și: o vie părăginită și un pruniș ale baronului Kemeny Simon, fântâna rece (Hideg Kut), drumul de țară care merge la Cluj, porumbiști, cânepiști ale sătenilor, pârâul fântânii reci (Hideg Kut patakja), locul cimitirului reformaților, podul Fântânii reci (Hideg Kut hidja), fântâna olarului (Fazakas Kutja), un fânaț îngrădit cu sălcii la capătul satului în tabla de jos, în Drăcime (Ördögseggben), drumul de țară care merge la Târgu Mureș, fânațul bisericii românești (Olá Eklesia szenafüve) (la hotarul cu Sămăselul), fântâna Crăciunului (Karácson Kuttya), o pădure a măieriștii spre Năoiu (cu lemn gros de construcție, cu ghindăriș, care nu este folosit, cu lemn la cer), pădurea bisericii reformate, o pădure a baronului folosită în comun cu sătenii, o pădure de spini și tufe, spre drumul de țară care duce la Târgu Mureș, o livadă de pomi spre Sărmașu, o pășune de păscut pentru vite numite hodăi (Hodályok), fierarul curții, terenul intravilan parohial al Bisericii Unite, grădina de vărzărie alodială a baronului Kemény Simon, casele păstorilor, loc de cimitir al baronului Kemény György, alte cinci hurube ale satului, o hrubă sub pădure a pastorului pădurii, obligația hurubașilor de a secera 20 clăi și a soților lor de a toarce 2 fonți de torsură, obligația hurubașilor de a duce scrisori și de a păstori hotarul, Valea Viei (Szöllő völgye), drumul de țară care duce la Gherla, vârful Năoiului (Novolyi Tetön), coasta de piatră (Kö haton), arabilul Bisericii Unite, cânepiștea iobagilor satului, coasta cu vii (Szöllő oldalan), via total pustiită a lui Orbány Istok, arabilul Bisericii Reformate (spre drumul care duce la Gherla), fânațul de împărțit al iobagilor satului, fânațul păstorului de vite al satului, pădurea sătească, lacul cu știuci (Csukás To), mina de piatră (Kö banya), coada lacului, iobagul slujește cu boii o zi pe săptămână la stăpânul de moșie și dacă prinde boii în sămbră (Csimborába), atunci slujește două zile, femeile iobagilor slujesc tot felul de munci și, în timp urât, torc, țes și fac alte munci de casă la curte; iobagii sunt datori cu câte un miel din zece, cu câte un cos de albine din zece la domni, dijmă din porci nu se obișnuiește; dacă nu pot da dijmă din cauza sărăciei, prestează alte slujbe în schimb; pe an iobagii sunt datori să dea de Crăciun câte 1 gaină, 10 ouă, 2 cupe de ovăz etc.;

toamna iobagii sunt datori să facă și cărăușie la târgul din Cluj și la cel din Reghin cu câte 2, respectiv 3 vite.

La întocmirea Urbariului din 1826 din Sâmboleni (la casa Todor Filip) au participat matorii:

- Todor Filip (Filip Todor), de 46 de ani, iobagul baronului Gheorghe Kemény;
- Mitrea Uț (Utz Mitra), de 60 de ani, iobagul aceluiași baron;
- Nicolae Timoși (Tyimosi Nyikulaj), de 70 de ani, iobagul lui Alexie Hegyessi bătrânul;
- Vasi Raț (Rátz Vaszi), de 53 de ani, iobagul baronului Simion Kemény;
- Iuon Țeguran (Czegurán Juvon), de 60 de ani, iobagul baronului Carol Kemény;
- Andon Marina (Marina Andon), de 35 de ani, iobagul baronului Samuel Kemény;
- Sandu Filip (Filip Szanduj), de 45 de ani, iobagul baronului Samuel Kemény;
- Andrei Marc (Mark Indrej), de 35 de ani, judele domenal al baronului Samuel Kemény.

Iobagi ai lui Kemény Samuel erau:

Numele iobagului	Vârstă (ani)	Fii	Boi	Vite	Cai	Porci	Oi	Vițea	Stupi
Simion Filip (Filip Szimion)	26	-	-	4	-	-	15	-	-
Iuon Buzan (Buzán Juvon)	25	2	-	4	-	3	15	2	-
Iuon Mărginean (Marsinán Iuvon)	30	-	2	2	-	-	20	-	-
Filip Uț (Utz Filip)	38	5	3	-	-	-	20	-	2

Petrea Apahidean (Apahidán Petra)	40	1	-	2	-	1	5	-	-
Chirila Cuc (Kuk Kirilla)	35	-	-	2	-	-	6	-	-
Bumb Mărginean (Marsinan Bumb)	55	-	-	1	-	-	-	-	-
Precup Uilăcan (Ujlakan Precub)	30	-	-	2	-	-	20	-	-
Andon Marina (Marina Andon)	35	1	-	-	-	-	-	-	-
Lup Țeguran (Cseguran Lup)	38	-	-	3	-	1	20	-	-
Gligor Pop (Pop Gligor)	27	-	-	4	-	2	10	-	-

Hurubași ai lui Kemény Samuel în intravilan

Numele	Vârstă	Fii	Vite	Oi	Porci	Capre
Vasi Ut (Utz Vaszi)	26	-	1	2	2	-
Chirilă Budușan (Budușan Kirilla)	40	-	2	1	2	3
Gheorghe Loviț (Lovitz György)	30	-	1	-	-	1
Iuon Leocă (Loké Juvon)	38	-	1	-	-	-
Moise Bărean (Barean Mojsza)	38	-	-	20	-	-
Indrei Mocean (Mocsán Indrei)	30	1	-	-	-	-

Hurubași în câmp ai aceluiasi baron

Numele	Vârstă	Fii	Vite	Oi	Boi
Chirilă Leoca (Löke Kirilla)	80	1	–	30	–
Chirilă Uț (Utz Kirilla)	40	–	2	20	6
Maxin Cuc (Kuk Maxin)	30	2	2	5	2
Andrei Felderan (Felgyerán András)	40	–	–	–	–

Mai întâlnim în urbariu pe următorii locuitori din Sâmboleni, iobagi și jeleri ai altor nobili: Apate Sâmboan (Szimboan Apatyi), Iuon Rohian (Rohián Juvon), Petrea Apahidean (Apahidán Pétra), Andrei Mocean (Mocsán Indréj) – jude domenial, Florea Locan (Lokán Flora), Demian Prodan (Prodan Demian), Florea Bălan (Belán Flora), Petrea Moldovan (Moldován Petra), Precup Uilăcan (Ujlakán Précub), Mitrea Uț (Utz Mitra), Stefan Rohian (Rohiján Stefán), Ilisia Hăitaș (Hajtás Iliszia), Iuon Coloboz (Koloboz Juvon), Irimia Chiorean (Tyivorán Irimia), Todor Filip (Filip Todor), Sandu Matean (Matyan Szánduj) – jude domenial, Todor Mocean (Mocsán Todor), Lup Țeguran (Ceguran Lup), Vasi Jecan (Sekan Vaszi), Pavel Aluaș (Aluvas Pável), Gligan Petrea (Petra Gligor), Lica Coloboz (Koloboz Lika), Todor Macarie (Makaria Todor), Iuon Fat (Fat Iuvon), Todor Pintilie (Pintyilie Todor), Iuon Socaciu (Szakács Juvon), Gligoraș Pelia (Pelia Gligoras), Costan Moldovan (Moldován Kosztán), Demian Moldovan (Moldován Demián) și alții.

Mai sunt amintite: drumul de țară care duce la Cluj, drumul de țară care duce la Gherla, arabilul bisericii unite, capătul viilor Cămărașului, locul păsunii de vite alodiale, capătul pământurilor arabile ale iobagilor satului (pădurea Şoimuş), un tău (lac) în hotarul satului, din care se obișnuiește să se taie trestie în fiecare an, din care 2 snopi sau mai mult se obișnuiește să se dea stăpânului de moșie, nu este pârâuurgător pe hotarul satului și nici un fel de moară; nu este taxă pentru dat la păscut pe hodăi, satul are un pământ obștesc, este un loc mic pe care se află trei hurube pentru păstorii; există un loc de cosit la est cu podul fânațului și la vest cu satul, la sud cu drumul țării, acest rât în fiecare an se obișnuiește să

se împărtească către iobagii aparținători după sesii și se dă după fiecare sesie, acest fânaț de multe ori se noroiește.

Din același urbariu am extras toate toponimiile consemnate în limba română cu grafie maghiară (vezi Toponime), un adevărat tezaur al limbii române vechi din Sâmboleni.

Revoluția de la 1848-1849

În preajma Revoluției de la 1848-1849, Câmpia Transilvaniei era tot mai mult implicată în sistemul capitalist de dezvoltare economică, fapt care solicita o producție tot mai mare de cereale dar și de carne. Baronul Kemeny Domokos punea în vânzare, spre exemplu, în 1847, o cantitate de 3000 de feldere de porumb boabe de pe moșia sa din Cămărașu. Același baron cultiva pe moșia din Cămărașu trifoi și sfeclă furajeră, pentru creșterea intensivă a animalelor. Achiziționa chiar, în 1847, porci pentru îngrășat, pe moșia din Cămărașu. La începutul secolului al XIX-lea, același baron se angaja să doneze berăriei din Dej orzul necesar producției. În 1807, de exemplu, de pe domeniul nobiliar al lui Kemeny se furniza 480 feldere de orz, cu 25 creițari feldera.

În tot acest avânt al dezvoltării economice, sarcinile care cădeau pe umerii poporului iobăgit erau tot mai mari. Astfel, „primăvara popoarelor”, cum este denumită revoluția de la 1848, a venit ca un moment de răscruce și pentru locuitorii din Câmpia Transilvaniei, care au participat în număr mare la adunarea de la Blaj din 3/15 iunie 1848. Autoritățile au urmărit pe participanții la adunarea de pe Câmpul Libertății, speriate de amploarea mișcării pentru libertate națională și socială. În Sâmboleni, în ultima parte a lunii mai 1848, locuitorii au trecut cu vitele pe pășunea baronului Kemeny Domokos, ca o sfidare a relațiilor feudale de până atunci. Comitele suprem al comitatului Cluj, informat asupra situației, a acuzat de instigare publică pe preotul Simion Pop și pe țăranii Andrei Cuc și Alexandru Pop din Sâmboleni, participanți la adunarea de pe Câmpul Libertății de la Blaj. Comitele suprem a dispus vicecomiteului Inczedi Zsigmond să investigheze cazul. Astfel, acest oficial a încercat să-i ducă la Cămărașu pe ciobanii și pe locuitorii din Sâmboleni pentru cercetări, dar s-

a opus preotul Simion Pop. Ceilalți doi participanți la Blaj erau acuzați că ar fi îndemnat pe locuitori „să se țină de hotărârile de la Blaj, să nu mai asculte de ordinele domnilor maghiari pentru că s-a terminat cu legile lor și să respecte jurământul depus [de poporul român] la Blaj”. Preotul era acuzat de lezarea autorității oficialilor și de instigare la nesupunere, motiv pentru care a fost arestat în 27 mai 1848 și trimis la Cluj, la închisoare. Autoritățile au anunțat și pe episcopul Ioan Lemeni de la Blaj, cerând mutarea preotului din Sâmboleni într-o localitate mică. A intervenit, însă, o delegație de şapte locuitori din Sâmboleni, care s-a prezentat în 3 iunie 1848 la protopopul Ioan Crișan, depunând, în numele satului, o garanție pentru preotul lor și cerând eliberarea lui. După trei zile, la 6 iunie, guvernatorul Transilvaniei dispune eliberarea preotului Simion Pop, pe garanție.

Dar speranțele locuitorilor din Sâmboleni în noua întorsătură a mersului istoriei nu s-au stins. În 13 iulie 1848, mai mulți reprezentanți ai satului, printre care Urs Toma, Vasilica Pop, Todor Pelit, Vasile Luca, Vasilica Cionca, Savu Petean, Iuon Macarie și Ioan Chiorean au reclamat pe moșier că a jefuit din pământurile obștești ale satului pe care comunitatea le deținea din vechime.

În toamna anului 1848, după cea de-a treia adunare de la Blaj, conducătorii Revoluției Române din Transilvania organizează administrația românească a țării, pe prefecturi și tribunale. În Câmpia Transilvaniei era perfect, în octombrie 1848, Alexandru Bătrâneanu, care a numit tribun pe Vasile Simonis din Vișinel, Tânăr de 25 de ani, peste satele: Cămărașu, Legii, Petea, Palatca, Bărăi, Gădălin, Tăușeni, Ghirișu Român. Tânărul tribun a dispus poporului din tribunatul său să se înarneze, să-și facă lănci. După ce a fost prins împreună cu prefectul Bătrâneanu, Vasile Simonis recunoaște că a îndemnat poporul să nu respecte dispozițiile ministerului maghiar, să fie împotriva Uniunii Transilvaniei cu Ungaria, a mai îndemnat pe români să fie uniți în acțiune. Se cunoaște soarta tragică a primilor martiri ai Revoluției Române: prefectul Alexandru Bătrâneanu și tribunii Vasile Simonis și Vasile Turcu, au fost spânzurați de autoritățile maghiare la marginea dinspre Someșeni a orașului Cluj, la sfârșitul lunii octombrie 1848.

Încă înainte de moartea celor trei reprezentanți ai Revoluției Române în Câmpia Transilvaniei, prefectura din această zonă s-a

reorganizat, prefectul Bătrâneanu numit tribun peste satele din zona Cămărașului pe Ioan Dan, soldat veteran lăsat la vatră, din Silivașu de Câmpie, tribunatul său, cu numărul 1, se întindea peste satele Țagu, Țăgșor, Silivașu de Câmpie, Sărmașu, Sărmașel, Sângeorgiu de Câmpie și Sânpetru de Câmpie.

După execuția lui Alexandru Bătrâneanu, Vasile Simonis și Vasile Turcu, prefectura Câmpiei s-a reorganizat, prefect fiind numit Constantin Romanu-Vivu, iar tribun peste satele din zona Cămărașu a fost numit, de către Simion Bărnuțiu, Tânărul Gregoriu Bătrâneanu din Balda. El scrie, la 10 decembrie 1848, din Balda, lui Constantin Romanu-Vivu că Simion Bărnuțiu l-a numit tribun peste Cămărașu, Năoiu, Vișinelu, Balda, Sărmașu, Sărmașel, Tușin, Răzoare, Pogăceaua, Miheșu de Câmpie, Râciu, Zau de Câmpie, Șaulia. Se semnă: „tribun al V în Prefectura Câmpiei”.

Din păcate, începând cu sfârșitul lunii ianuarie 1848 s-a dezlănțuit teroarea instituită de insurgenții maghiari, constituiți în trupe de vânătoare, în zona Cămărașu, conduse de vicecomitele Inczedi Zsigmond. Aceste trupe au început să facă incursiuni prin sate, dezarmând pe români, confiscându-le armele, lăncile, coasele etc. Au confiscat și bani și animale din satele Coasta, Cămărașu, Tăușeni, Mureșenii de Câmpie, Sava, Sucutard, Puini, Sântejude.

Marea teroare instituită apoi de războiul civil când din Transilvania a făcut victime și în Cămărașu, unde au fost execuții țărani români, preotul Ioan Crișan și țărani din Sâmboleni. În ianuarie 1849, insurgenții au împușcat 1 bărbat român din Sâmboleni, în martie au împușcat 4 bărbați români din Silivașu de Câmpie, și 9 din Sărmașu, în aprilie 6 bărbați români din Tușin și exemplele atrocităților din Câmpia Transilvaniei pot continua.

Jertfele martirilor din zona actualei comune Cămărașu rămân însă la baza edificiului constituiri unei noi lumi, moderne, pe ruinele unei întunecate constituții medievale care au înlănțuit libertatea socială și națională secole la rând.

Semnături pentru plenipotență dată fruntașilor români dr. Ioan Rațiu și George Barițiu (1866)

La 24 septembrie 1866, reprezentanții politici ai românilor au acordat lui George Barițiu și lui dr. Ioan Rațiu un mandat sau

„plenipotentia” de a înația împăratului de la Viena petiția românilor în problema drepturilor naționale, care să fie înaintată la 10 decembrie 1866. Pentru a se demonstra că „gravominele” (doleanțele) cuprinse în petiție sunt ale întregii națiuni române din Transilvania, s-au organizat mai multe puncte de colectare a semnăturilor prin care cei doi fruntași politici români erau autorizați să reprezinte pe români, în general. Astfel, în Palatca, la 15 octombrie 1866 au semnat Plenipotența nr. XVI și Ioan German, paroh în Sâmboleni, Constantin Albonu, paroh în Cămărașu și Teodor Graur, notar în Sâmboleni, alături de alți intelectuali din Palatca, Miheșu de Câmpie, Balda, Sărmașu, Crișeni, Suatu și din alte sate din zonă. Toate semnăturile sunt publicate în ziarul „Federațiunea” din 1868. și cu prilejul acestei mișcări politice românești, românii din actuala comună Cămărașu au dat doavadă, prin reprezentanții lor că sunt alături de marile interese ale națiunii lor pentru propășire politică, socială și națională.

Marea Unire de la 1 Decembrie 1918

Pentru românii din satele actualei comune Cămărașu, actul desăvârșirii Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, prin alipirea Transilvaniei la Patria-Mamă a fost - ca și pentru întreaga națiune română din Ardeal - un moment de răscruce pentru destinul lor, după secole de oprimare socială și națională.

La 28 noiembrie 1918, în Cămărașu s-au constituit Comitetul Național local, garda națională locală, s-a ales delegatul comunei la adunarea de la Alba Iulia și s-a exprimat în mod ferm dorința: „Vrem să fim uniți cu România”.

Cu acest prilej s-a redactat următorul:

„Proces-verbal

luat în adunarea poporală ținută în ziua de 28 Novembre 1918, în comuna românească Cămărașul deșert, fiind de față poporul întreg

Dl Traian Hădărean, preot, deschide cu bucurie adunarea și dă cuvântul lui Ioan Pop, preot în Țagul mare

Dl Ioan Pop explică poporului însemnatatea zilelor de azi, constituirea Marelui Comitet Naționale Române din Arad, singurele stăpâniri de cari suntem datori să ascultăm.

De la 1848 încoace, zile aşa de hotărâtoare pentru neamul românesc nu am trăit.

Întreabă poporul: Vrea să rămână mai departe sub stăpânirea maghiară sau vrea să stăpânim noi, Românii de acum, unindu-ne cu țara românească? Adunarea strigă într-un glas: Vrem să fim uniți cu România.

Propune să se aleagă comitet național din Cămărașul deșert și delegați pentru marea adunare națională din Alba Iulia.

Poporul alege de membri în comitetul național pentru Cămărașul Deșert pe: Traian Hădărean preot, președinte, Iosif Pop, plugar, Andrei Ispas I. Iacob, plugar, Ispas Andrei a Sanf., plugar, Ioan Bucur, plugar, Ioan Marină, plugar, Alesandru Chiorean, plugar, Simion Mocean, plugar, iar delegați pentru Alba Iulia: Mihailă Moldovan, cu mandatul ca delegatul să voteze pentru unirea tuturor Românilor.

La propunerea D-lui Ioan Pop se hotărăște înființarea unei garde locale din 9 membri, sub comanda D-lui Iosif Molnar.

Ioan Michi, Iosif Uțiu, Todor Pepen, George Varga, Ioan Moldovan..., Alexandru Michi, Alexandru Rus, Toader Moldovan.

Se hotărăște cu mare însuflețire cumpărarea unui steag național și arborarea lui pe biserică.

Adunarea se împărăștie în cea mai deplină ordine.

D.c.m.s.

Iosif Pop, notar, Traian Hădărean președinte, Iosif Pop, Ioan Marină, Alesandru Chiorean, Bucur Ioan, Simion Mocean + Andrei Ispas a Samf., + Andrei Ispas I. Iacob, prin Traian Hădărean.”

Perioada interbelică

Memoriile învățătorului din Cămărașu din perioada 1924-1945 Tzidor Todoran, pe care le publicăm în Anexă, partea referitoare la activitatea sa la Școala din Cămărașu, sunt deosebit de importante pentru reconstituirea vieții sociale, culturale și politice a Cămărașului din epocă.

După Marea Unire din 1918 și Cămărașu se înscrie în viața democratică a României Mari.

În 1926, Cămărașu era centru de notariat pentru comunele Cămărașu, Năoiu și Vișinelu. Notar era Francisc Kovacs. Sâmboleniul aparținea de notariatul Mociu, unde notar era Octavian Dorca.

O nouă arondare a județului Cluj se făcea în 1927. Cămărașu era centru de notariat pentru comunele: Cămărașu cu 973 locuitori (698

români, 260 unguri și 15 alții), Năoiu cu 786 locuitori (729 români, 54 unguri, 3 alții), Vișinelu cu 649 locuitori (644 români, 5 alții) și Sâmboleni cu 738 locuitori (722 români, 2 unguri, 14 alții).

În 1930 au fost aleși ca membri în comitetele agricole locale din județul Cluj Traian Hădărean și Francisc Szász din Cămărașu, Boia Maftei lui Alescă și Buzan Iosif lui Vasile din Năoiu și Leoca Simion și Pop Vasile din Sâmboleni.

Cunoaștem și numele membrilor Comisiilor Interimare (Consiliile Locale) din Cămărașu, Năoiu și Sâmboleni din 1931. Astfel, în Cămărașu era președinte (primar) Simion Mocean, membri: Iosif Varga și Andrei Gyomai, și supleant Oprea Vasile. În Năoiu, președinte (primar) era Dumitru Buzan, membri: Ignat Mocean și Vasile Tothăzan și supleant Ioan Naciu. În Sâmboleni, președinte (primar) era Vasile Pop, membri Simion Leoca, Mihail Nergheș și Ioan Rus.

În 1932, în comitetul pentru paza și prevenirea calamităților contra gazelor de luptă în Cămărașu erau: Simion Mocean, primar, președinte al comitetului, Aurel Gatea, șef de post, secretar, Traian Hădărean, preot, membru, Izidor Todoran învățător. În Năoiu, președinte al comitetului era primarul Dumitru Buzan, secretar Aurel Gotea, șef de post, membri: Vasile Bungărdean, preot, și Aurelia Bungărdean, învățătoare.

Perioada interbelică merită cercetată și cunoscută sub toate aspectele vieții social-politice și culturale, ca un moment important al vieții democratice a României Mari.

Tragedia evreilor de la Cămărașu, 8-10 septembrie 1944

Una dintre cele mai înfiorătoare masacre la care au fost supuși evreii pe pământul Transilvaniei a fost și cel de la Cămărașu, jud. Cluj.

Tribunalul Poporului din Cluj a stabilit următoarele referitor la această cumplită tragedie:

„După 23 august 1944, trupele germano-maghiare, în scop de a câștiga poziții strategice și profitând de luptele ce se dădeau între trupele române și germane în România, au pornit la atac împotriva Ardealului de Sud și astfel la 5 septembrie 1944 au ocupat comuna Sărmaș și împrejurimile.

Luată prin surprindere, marea parte a populației române și evreiești s-a refugiat din calea năvălitorilor, însă probabil fiind încercuiți, locuitorii au stat ascunși prin pădurile din apropiere.

La orele 18 din aceeași zi, toți evreii din lagărul Sărmaș au format un convoi, așezându-i în 12 care cu boi și sub escorta jandarmilor pornește acest cortegiu spre comuna Sămașu. Aici, după un popas de o jumătate de oră în fața companiei, convoiul pornește mai departe, ajungând pe înserate la locul numit „Saskut”, în apropierea comunei Cămăraș, unde oprește la o fântână, în dreptul caselor izolate ale locuitorilor Moceanu Ioan și Aluași Ioan”, unde au și fost execuții.

„Toată această scenă înfiorătoare a fost văzută și auzită de către locuitorii Moceanu Ioan și Aluași Ioan, care tot acest timp au stat pitulați într-o porumbiște din apropiere. Numărând pe jandarmii care dimineața coborau de pe locul execuției, acești martori au constatat că jandarmii erau în număr de 40.

Îngroparea cadavrelor, căratul lucrurilor jefuite de la victime și așezarea lor în camioane a durat până la răsăritul soarelui și abia atunci cele două autoturisme împreună cu cele două autocamioane au plecat înapoi spre Sărmașel.

Din procesul-verbal din 22 februarie 1945, deshumarea cadavrelor, întocmit de comisia mixtă de anchetă, compusă din căpitanul Pușcariu Emil, comandant al legiunii de jandarmi Cluj, și avocatul M. Karpf [Mattatias Karp este autorul volumului] în calitate de delegat al Federației Uniunilor Comunităților Evreiești din țară, precum și din actul medico-legal din 21 februarie 1945, întocmit de dl. Mora Emil, Ghiță Gavrilă și Hirsch Adolf, se constată că din cele două gropi de pe dealul Sascul au fost exhumate în total 126 de cadavre printre care: 31 bărbați, 52 femei și 43 copii sub 15 ani.

Din datele cuprinse în cele două acte mai sus citate rezultă că majoritatea cadavrelor prezintă urme de violență sălbatică, fiind mutilate însăjător, cu capetele zdrobite de corpuri contondente, cu picioarele și mâinile fracturate, iar multe cadavre spintecate de arme albe.

Pe când cadavrele de adulți prezintă urme de împușcare, la copii nu s-a putut constata în general urme de pătrundere a proiectilelor, de unde

rezultă că aceştia după ce au fost loviți și zdrobiți, au fost îngropați încă în stare vie.

Cadavrele s-au găsit aruncate de-a valma, unele peste altele, găsindu-se totuși corpuri îmbrățișate: un soț îmbrățișându-și soția, un tată strângând la piept copilașul... Toate cadavrele au fost găsite complet descălțate și dezbrăcate.

Din cauza stării înaintate de descompunere nu s-au putut identifica decât 31 de cadavre.”

„Apocaliptice masacre” din Sărmășel – cum le numește instanța Tribunalului Poporului din Cluj, la 28 iunie 1946, rămân peste veacuri printre cele mai înfiorătoare și însângerate dureri ale Transilvaniei, alături de cele de la Ip, Treznea și din alte localități martirizate în acei ani ai monstruoasei ocupații din timpul Dictatului de la Viena.

Eroi de război

Eroii primului război mondial din comuna Cămărașu

Mocian Ioan, Suotean Vasile, Chiorean Ioan, Sancira Iosif, Sancira Sandu, Pop Gheorghe, Cocos Iosif, Cocos Pompei, Baraian Alexandru, Mocian Vasile, Ispas Ioan, Mustea Teodor, Denes Horvat, Camarasan Ilie, Socaci Ioan, Utiu Iosif, Chiorean Ioan, Cioban Anton, Ban Ioan, Iaroi Ioan, Gliga Ianos, Lumperdean Vasile, Iaroi Mihaila, Seichei Ioan, Ispas Ioan, Ispas Iosif, Matean Gheorghe, Camarasan Ilie, Ispas Vasile, Chertes Andrei, Baraian Moise, Vermesan Iosif, Naciu Pompei, Molnar Valer, Molnar Vasile, Suotean Iosif

Eroii celui de-al doilea război mondial din comuna Cămărașu

Camarasan Ioan, Camarasan Grigore, Chertes Ioan, Utiu Ioan, Iaroi Ianos, Camarasan Vasile, Seichei Andrei, Aluas Petru, Lazar Dumitru, Ispas

Alexandru, Pop Cornel, Seichei Gheorghe, Ispas Vasile, Ispas Grigore, Varga Andrei, Varga Ioan, Cocos Vasile, Hulpe Grigore, Marc Ioan, Iaroi Iosif, Mocian Gheorghe, Iaroi Augustin, Seichei Danila, Baraian Vasile, Marginean Vasile, Seichei Francisc, Mocian Laurian, Cazan Petru, Barlea Ioan, Roman Ioan, Seulean Ioan, Muresan Ilie.

Eroii din primul și al doilea război mondial
din satul Năoiu

Arciudean Grigore, Baciu Petru, Beldean Simion, Boia Ioan, Boia Vasile, Camarasan Vasile, Cistelecan Ioan, Dudea Dumitru, Farcas Maftei, Grindean Ioan, Harsan Ioan, Harsan Vasile, Jac Ioan, Ludea Ioan, Marginean Ilie, Marginean Grigore, Marginean Vasile, Muresan Ioan, Mocian Ioan, Mocian Vasile, Moldovan Ioan, Negru Ioan, Ormenisan Vasile, Pepine Petru, Rusu Ioan, Soporan Maftei, Sarmasan Ioan, Tothazan Iosif, Tothazan Filaton.

Eroii din primul și al doilea război mondial
din satul Sâmboleni

Moldovan Vasile, Lt. Pop Vasile, Moldovan Nicolae, Lt. Gherman Ionel, Mocean Petru, Tagurian Petru Gheorghe, Mustea Ioan, Visan Ioan, Leoca Grigoriu, Simbouan Vasile, Deiac Zaharia, Baraian Teodor, Pepene Petru, Muresan Ilie, Filipas Aurel, Filipas Traian, Filipas Dumitru, Negrus Toader, Mocian Mihai, Man Ghiorgie, Rus Traian, Pop Ioan, Jecan Ioan, Leuca Pompei, Man Vasile, Filipas Grigore, Visan Toader, Utiu Laurentiu, Utiu Ionel, Aluas Petru, Marc Ionica, Leoca Goita, Mateas Luca, Mocean Andrei, Utiu Iuliu, Rat Vasile, Vermesan Iosif, Rat Grigore, Graur Lucaci, Leoca Vasile, Cosma Ioan.

Perioada comunista

După cel de-al doilea război mondial, când încă armata sovietică staționa în România, a fost impus de la Răsărit, sistemul comunist, din 1945 până în decembrie 1989.

Au fost ani de suprimare a democrației, a libertății și demnității omului, cu diferite forme de manifestare: de la violarea dreptului de proprietate asupra terenului, până la teroarea de a supune tăcerii oricare formă de exprimare liberă a gândirii, a inițiativei private, până la înfometare, frig și întuneric, dozate de „sus”, fenomen tipic pentru orice fel de dictatură.

Oamenii au lucrat, au construit, au avut grija de familie, au muncit pământul, au dus greul unei vieți impuse pe coordonatele stabilite de „partid” și de „cuplul Ceaușescu”.

Au fost perioade de relativă prosperitate economică, mai ales în anii '70, și pe teritoriul actual al comunei Cămărașu s-au ridicat multe case noi, magazine, bufete, școli, circumscriptie veterinară. În perioada 1966-1970 s-au construit 83 de locuințe noi din fondurile personale ale oamenilor.

În această perioadă funcționa în Cămărașu o cooperativă agricolă de producție, care în 1971 avea 1074 familii și 1998 membri cooperatori apti de muncă. Proprietatea privată fiind complet desființată. Tot în Cămărașu erau subunități ale I.A.S. Gherla, apoi s-a dezvoltat I.A.S. Cămărașu (tot pe terenuri foste proprietate privată). În 1971, CAP Cămărașu avea 2769 ha teren agricol și o suprafață arabilă de 1960 ha. Ponderea cea mai mare avea cultura porumbului, grâului și sfeclei de zahăr.

În Cămărașu erau la recensământul din 4 ianuarie 1971 următorul efectiv de animale: 2767 bovine, 2003 porcine, 3235 ovine, 109 cabaline, peste 14100 păsări și 284 familii de albine.

În comună mai erau tot atunci 2 mori, 1 gater, 1 unitate de croitorie, 1 de tâmplărie și 1 cojocărie, 1 magazin universal, 3 magazine mixte, 2 bufete, 4 cămine culturale, 3 cinematografe, 2 biblioteci publice.

Tot la nivelul anului 1970 erau în comună 597 de salariați, 35 meșteșugari necooperativizați (10 croitori, 4 cismari, 8 zidari, 13 tâmplari), iar aproximativ 80 de persoane aveau domiciliul stabil în Cămărașu dar lucrau ca salariați la Cluj sau în alte părți.

În anul școlar 1970-1971 erau în Cămărașu 5 școli generale și 3 grădinițe, cu 883 elevi, 90 de copii de vîrstă preșcolară și 41 de cadre didactice.

Circumscripția medico-veterinară avea 2 medici și 6 cadre de pregătire medie și elementară.

S-au electrificat în întregime cele trei sate prin anii '60.

Mijloacele de transport auto au făcut legătura permanentă cu orașul Cluj, dar și cu Reghin și Târgu Mureș. În ultimii ani ai dictaturii s-au suprimat legăturile cu Reghin și Târgu Mureș, mulți locuitori din zonele de pe această linie, de după Cămărașu: Sărmașel, Satu Nou, Silivașu de Câmpie, Sâmpetru de Câmpie, Urmeniș, veneau până la Cămăraș și de aici pe jos, cu copiii în brațe, pe frig și pe intemperii aspre mergeau, mai departe, pe valea Cămărașului, peste deal, la Sărmașel, și mai departe. Demnitatea omului, dreptul la liberă circulație, sănătatea omului nu conta în acei ani de cruntă dictatură.

În presa clujeană din perioada comunistă mai răzbat unele realități de natură economică sau social-culturală și de la marginea județului, din Cămărașu. Astfel, „Făclia” din 16 mai 1976 relata, pe pagina 1, un fapt pozitiv desfășurarea „din plin” a lucrărilor de întreținere a culturilor. Se arăta că s-a încheiat prima prașilă la sfecla de zahăr, pe 150 ha la CAP Cămărașu, iar 50 de ha au fost erbicidate. S-au erbicidat și 150 ha cultivate cu porumb și 10 ha unde urma să se cultive tutun.

În același ziar, peste numai trei zile, se relata un aspect cultural din comuna Cămărașu, și anume faptul că intelectualii din comună participau ca membri activi, respectiv ca interpreți în piesele „Navetiștii” de Ion Băieșu și „O picătură de venin” de Gheorghe Vlad.

La 24 iulie 1975, ziarul „Făclia” relata despre munca plină de hărnicie „sub arșița soarelui”, a peste 500 de cooperatori din comuna Cămărașu, în zilele de 22 și 23 iulie din acel an la recoltarea cerealelor și strângerea furajelor. În satul Năoiu au fost în 23 iulie peste 240 de cooperatori la lucru la secerat. În Cămărașu, tot atunci, au intrat în lanurile de grâu 3 combine Gloria. Se recolta până la acea dată 170 din cele 550 ha cu grâu, cum relata Iancu Moceanu, secretarul comitetului comunal de partid, care, datorită ținutei sale de om integrul, a fost ales primar al

comunei Cămărașu și după anul 1989. Se mai arată că s-a transportat trifoial, rezultat din coasa a doua, cu 4 remorci, 30 de atelaje și urma să se conserve sub formă de semisiloz. Deja erau însilozate 1100 tone de furaje. Tot în 23 iulie, un număr de 42 de cooperatori lucrau la vie și femei și copii se aflau la recolțatul castraveteilor cultivate de CAP.

„Făclia” din 2 august 1975 publica o fotografie cu stivuirea inului la I.A.S. Cămărașu de un grup de 10 țărani.

Firește că atât din presă cât și din documentele epocii 1945-1989 se vor reconstituî adevărate fresce ale vieții locuitorilor din Cămărașu, dintr-o epocă tristă dar plină de viață celor dragi nouă care au trăit în această perioadă, viață pe care o prețuim cu sfîrșenie chiar dacă timpul a fost bun sau rău. Cercetări viitoare vor scoate la lumină această viață devenită istorie, rândurile de față se vreau doar o introducere într-o lume atât de apropiată nouă dar încă necunoscută în ansamblul și în mecanismele ei și chiar uitată.

Viața administrativ-politică actuală - 2007

Conform Legii 215/2001 modificată și completată prin Legea 286/2006, autoritățile administrației publice locale, prin care se realizează autonomia locală, sunt Consiliul local, ca autoritate deliberativă, și Primarul, ca autoritate executivă.

Consiliul local are inițiativa și hotărârea în probleme de interes local cu respectarea legii. Primarul este șeful administrației publice locale și răspunde în față consiliului de buna funcționare a acestei administrații.

Pe raza comunei Cămărașu se organizează adunări cetățenești în fiecare sat, de câte ori este nevoie, în prezența primarului, viceprimarului, secretarului, organelor de poliție, cadrelor medicale de la dispensarul uman și dispensarul veterinar, cu participarea directă a consilierilor, pentru a se prezenta problemele de interes local și probleme privind legislația. Propunerile formulate de cetățeni se evidențiază în registrul de procese-verbale, după care primarul le avizează și le prezintă în cadrul ședințelor Consiliului Local.

Pe raza administrativ-teritorială a comunei există 4 biserici (3 ortodoxe și 1 reformată), 4 școli (Școala Cămărașu cu clasele I-VIII, Școala Năoiu cu clasele I-IV, Școala Sâmboleni cu clasele I-IV și Școala Făgădauă cu clasele I-IV), un cabinet medical, un dispensar veterinar, 3 cămine culturale, o bibliotecă, o agenție poștală și o stație PECO. Cooperativa Mociu are 3 puncte cu destinație comerț, pe raza comunei Cămărașu și sunt alte 9 puncte comerciale mixte privatizate.

Primar al comunei este Iancu-Marcel Mocean, președinte al organizației de partid locale PSD. Viceprimar este Vasile-Dorin Marina, președintele organizației locale PD.

În total sunt 11 consilieri locali: Ioan Arpaș (membru PNL), Petru Artiudean (președintele organizației locale PNL), Liviu Baciu (membru PD), Radu Bărăian (membru PD), Vasile-Adrian Băldean (membru PSD), Ioan Bucur (membru PSD), Petru Chertes (membru PSD), Grigore Gașpar (președintele organizației locale a Partidei Rromilor Pro Europa), Florin-Marian Mocian (președintele organizației locale a Partidului Conservator), Dumitru Vermeșan (președintele organizației locale PUNR) și Laurențiu Uțiu (independent).

Președintele organizației locale a UDMR este Francisc Both.

Lista primarilor comunei (1945-2007):

- Simion Mocean – 25 ani înainte de 1945
- Andrei Florea – 1947-1950
- Vasile Gliga – 1950-1951
- Teofil Marina – 1952-1953
- Dumitru Matei – 1954-1955
- Ioan Făgădaru – 1956 III
- Andrei Oprea – IV 1956 – III 1959
- Vasile Marina – IV 1959 – II 1963
- Iancu Mocean – III 1963- III 1981 (realizări: cămin, școală, sediu CAP, magazin)
- Ioan Socaciu – III 1981 – II 1987
- Vasile Șuteu – II 1987 – VIII 1989
- Cornelia Bucur – IX 1989 – XII 1989

- Mircea Barbu – I 1990 - 1991
- Iancu Mocean – II 1992 – VI 2000
- Petru Artiudean – VII 2000 – 2004
- Marcel Iancu Mocean – VII 2004 – 2007 (în funcție)

Parteneriate

Din anul 2001, funcționează în Cămărașu, în parteneriat cu Primăria, Organizația nonguvernamentală **“World Vision”** care derulează proiectul: “Împreună pentru copiii noștri”. Beneficiază de acest proiect un nr. de 156 familii precum și comunitatea în general. Astfel, din 2001 și până în prezent s-au realizat în parteneriat cu “World Vision” următoarele:

- Parcuri de joacă pentru copii la toate școlile, în parcul din centrul de comună și la grădinițe
- Împrejmuiiri la toate școlile
- Înființare **ludoteca pentru copii**
- Susținere transport școlari
- Dotări cu mobilier școlar
- Dotare cu centrală termică la Școala Cămărașu
- Derularea de programe în domeniul zootehnic “vaci cu lapte” etc.
- Sprijin agricol (achiziționarea de semințe)
- Susținere cerc de pictură
- Susținere în parteneriat cu primăria a cadourilor pentru copii la **Sărbătoarea Pomului de Crăciun**

Din anul 1990, comuna Cămărașu este înfrățită cu comunitatea Larnage din Franța. În acest sens s-au făcut schimburile de experiență între primarii celor două comunități.

Evoluție demografică. Statistică edilitară, economice și culturale

Cămărașu

Conscriptia din timpul Sancțiunii Pragmatice (Pragmatica Sanctio) înregistrează în Cămărașu, comitatul Cluj, la 1713, 3 capi de familie iobagi, 11 jeleri, 12 de altă condiție socială, total 26 capi de familie, cu o situație economică de 455 câble teren arabil, fânaț de 50 cosași, nu exista venit după moară și nici venit obținut din alte surse decât moară, măcelărie, cărciumi, industrie și negustorit.¹

Potrivit conscriptiei de la 1762, ordonată de generalul austriac Adolf von Buccov, în Cămărașu, comitatul Cluj, era 1 preot unit, dar nici o familie unită și nici un preot ortodox dar erau 68 de familii ortodoxe, 1 biserică ortodoxă, iar avereia bisericii era de 30 câble arabil, 2 care de fân fânaț și 2 case parohiale.² Așadar, toți români din Cămărașu erau reveniți la ortodoxie.

Primul recensământ oficial are loc în Transilvania la 1784-1787. În Cămărașu, comitatul Turda, sunt înregistrate 76 case, 94 familii, 506 locuitori de drept, 4 plecați, 1 străin, 503 locuitori prezenti, dintre care 266 bărbați (102 căsătoriți și 164 necăsătoriți) și 240 femei. Dintre bărbați, 3 erau preoți, 45 țărani, 34 urmași ai capilor de familie țărani, 63 jeleri, 12 alte categorii sociale, 88 urmași (în linie bărbătească) între 1 și 12 ani și 21 între 13 și 7 ani.³

¹ Magyar statisztikai közlemények, Uj folyam, *** XII, kötet, Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában 1720-21 [Comunicări statistice maghiare, serie nouă, *** vol. XII. Populația Ungariei în timpul Sancțiunii Pragmatice 1720-21], Budapest, 1896, p. 211

² Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică. Vol. I, Secolul al XVIII-lea. Transilvania*, București, 1986, p. 324.

³ Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787) (Primul recensământ din Ungaria (1784-1787)), Budapest, 1960, p. 360-361.

O statistică demografică din 1831 consemnează în Cămărașu, comitatul Cluj, un număr de 414 locuitori și 1 biserică greco-catolică și 1 reformată.⁴ În românește este trecut: Kemeras (Cămăraș).

În ordinea surselor demografice cunoscute urmează recensământul oficial de la 1850. În Cămărașu, care făcea parte din districtul militar Reteag, circumscriptia Tăgșoru, cercul Tăgșoru, erau 139 case, 151 de gospodării, 750 locuitori de drept, 7 plecați, 32 străini, 775 locuitori prezenți, dintre care 379 bărbați (203 necăsătoriți, 163 căsătoriți, 13 văduvi, 39 încorporabili între 17-26 de ani), 371 femei (181 necăsătorite, 164 căsătorite, 26 văduve). *După naționalitate*, 439 erau români, 219 maghiari, 92 țigani. *Din punct de vedere confesional*, 496 locuitori erau greco-catolici, 7 romano-catolici, 247 reformați. În localitate sunt înregistrați cu același prilej 44 cai și 380 vite.⁵

La numai 7 ani după acest recensământ, în 1857 oficialitățile austriece efectuează un altul, aproximativ pe aceleași criterii, dar mult mai bogat în informații. Satul Cămărașu făcea parte din cercul Dej, plasa Mociu. Avea 146 case, 167 gospodării, 833 locuitori prezenți, localnici, 7 străini, 5 plecați, 840 în total; *după sex*, 408 erau bărbați prezenți și 5 luatî, 425 femei prezente; *după religie*, 567 erau greco-catolici, 23 romano-catolici, 247 reformați, 1 unitarian. *După stare civilă*: 246 erau bărbați necăsătoriți, 156 căsătoriți și 11 văduvi, 237 femei necăsătorite, 157 căsătorite și 31 văduve; după vîrstă, bărbații se clasificau astfel: 77 băieți între 0-5 ani, 77 între 6-13 ani, 89 tineri între 14-23 ani și 88 între 24-39 ani, 67 între 40-59 ani, 15 de 60 de ani peste. Femeile: 83 fetițe între 0-5 ani, 78 între 6-13 ani, 88 fete între 14-23 ani, 107 femei între 24-39 ani, 54 între 41-50 ani și 15 de 60 ani și peste. *După ocupație*: locuitorii se împărțeau în următoarele categorii sociale: 2 preoți, 1 funcționar, 92 proprietari de pământ, 3 industriași, 46 alte ocupații, 47 zilieri și 70 alți bărbați peste 14 ani, 577 femei și copii până la 14 ani.⁶

⁴ Bogdan Crăciun, Ioan Bolovan, *Consignatio Statistica Topographica in Magno Principatu Transylvaniae (Transilvania la 1829-1831)*, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 91.

⁵ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1850*, Editura Staff, 1996, p. 108-109, 359.

⁶ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1857. Transilvania*, ediția a II-a, Editura Staff, 1997, p. 160-163, 521.

Az 1869 évi népszámlálás vallási adatai, Red. Sebők László, Budapest, 2005, p. 100.

Potrivit recensământului oficial de stat ungar din 1880, localitatea Cămărașu, făcea parte din comitatul Cluj, plasa Mociu. În total erau în comună 155 case și 608 locuitori. Populația se împărtea astfel după religie: 431 erau greco-catolici, 13 romano-catolici, 150 reformați, 1 unitarian, 13 israeliți; după limba maternă: 340 erau români, 158 maghiari, 13 germani, 80 alte naționalități, 1 străin, 16 de limbă maternă necunoscută (categorie inclusă de oficialitățile ungare pentru a scădea artificial numărul românilor și altor locuitori nemaghiari din țară). Alfabetizați erau în total 26 locuitori, respectiv 4% din totalul populației satului.⁷

Următorul recensământ oficial al statului ungar, din 1890, înregistrează în Cămărașu, comitatul Cluj, plasa Mociu, 968 locuitori, 582 de limbă maternă română, 245 maghiară, 27 germană, 114 de alte limbi. După religie: 677 erau greco-catolici, 12 romano-catolici, 252 reformați, 2 evanghelic-luterani, 1 unitarian, 24 israeliți. Total case erau 169 și suprafața totală a localității era de 3407 iugăre cadastrale.⁸

La recensământul agricol din anul 1895 în satul Cămărașu s-au înregistrat: gospodării: 109; gospodării asigurate împotriva incendiilor: la clădire: 20; la cereale și furaje: –; globală: –; gospodării asigurate împotriva pagubelor produse de grindină: 1; gospodării cu activitate industrială: –; gospodării care înregistrează îngrășăminte chimice: –; suprafața terenurilor după regimul de folosire (în iugăre): proprietate: 2976; uzufruct: 32; arendă: 398; suprafața totală a gospodăriilor (în iugăre): 3406; suprafața gospodăriilor după modul de folosire – în iugăre (1 iugăr = 0,57 ha): teren arabil: 1434; grădină: 70; fânaț: 423; vii: cultivate: 9; în paragină sau distrusă: pășune: 1127; pădure: 194; stufărie: –; teren neproductiv: 149. Atelaje tractate de: 1 cal: 13; 2 cai: 12; 3 cai: –; 4 cai: 3; 2 boi: 17; 4 boi: 30; 6 boi: –; bivoli: –; catâri: –; măgari: –; vaci: 37. Total pomi fructiferi: 2087; meri: 438; peri: 190; ciresi: 59; vișini: 74; piersici: 64; cais: 6; pruni: 938; nuci: 241; migdali: 30; castani: 3; duzi: 44. Bovine total: 728; tăurași și tauri: 0-3 ani: 7; peste 3 ani: 2; juninci, vaci: 0-2 ani: 102; peste 2 ani: 4264; juncani, boi: 0-2 ani: 95; peste 2 ani: 257; bovine după rasă: maghiară ardeleană: 698; mocănească: –; băltătă: –; sură: –; alt colorit: –; bivoli: 30. Cabaline total: 75; armăsari: 0-3 ani: 1; peste 3 ani: –; iepe: 0-4 ani: 14;

⁷ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1880. Transilvania*, Editura Staff, 1997, p. 140-141.

⁸ Dr. Jekelfalussy József, *A magyar korona országainak helységnévtára* (Indicatorul localităților țărilor coroanei ungare), Budapest, 1892, p. 480.

peste 4 ani: 23; castrați: 0-3 ani: 3; peste 3 ani: 34; măgari: 15; catâri: –; caprine: 1; porcine: 1064; ovine: 1788; păsări: 3326; familii de albine: 59.⁹

Bogat în informații este și recensământul oficial ungăr de la 1900. Satul Cămărașu, din comitatul Cluj, plasa Mociu, este menționat cu o suprafață totală de 3407 iugăre cadastrale, cu 202 case, 1086 total populație civilă, plecați 6, 1086 total populație localnică. *După limba maternă:* 782 locuitori erau de limbă română, 293 maghiară, 11 germană; *după religie:* 1 era ortodox, 747 greco-catolici, 15 romano-catolici, 299 reformați, 1 evangelic-luteran, 1 unitarian, 22 israeliți. *Știau scrie și citi* 72 locuitori adică 6% din totalul populației comunei; *știau ungurește* 324. *După vîrstă,* populația se clasifica astfel: 177 între 0-5 ani, 167 între 6-11 ani, 109 între 12-14 ani, 131 între 15-19 ani, 250 între 20-39 ani, 192 între 40-59 ani, 61 de 60 ani și peste. *După sex,* 540 erau bărbați și 546 femei; *după starea civilă:* 696 erau necăsătoriți, 328 căsătoriți, 62 văduvi. *Casele erau construite* astfel: 13 din pereți de piatră sau cărămidă, 183 din chirpici sau pământ și 6 din lemn. Acoperișul era din țiglă la 1 casă, șindrilă la 48 case și din trestie sau paie la 153 case.¹⁰

După ocupații, locuitorii satului Cămărașu se împărteau astfel în anul 1900 și în anul 1910:

		1900	1910
Populație:	- totală	1086	1129
	- ocupată	473	431
	- întreținută:	613	698
Populația ocupată pe ramuri ale economiei			
	- agricultură și horticultură	442	353
	- alte ramuri ale economiei primare	1	2
	- exploatare minieră și siderurgie	–	–
	- industrie	3	14
	- comerț și credit	1	2
	- transporturi	2	3
	- servicii publice și liber profesioniști	8	12
	- armată	–	–
	- zilieri	1	10
	- servitori casnici	13	31
	- alte ocupații sau ocupații necunoscute	2	4

⁹ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul agricol din 1895. Transilvania*, volumul I, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 126-127; Idem, vol. II, p. 236-237.

¹⁰ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1900. Transilvania*, Editura Staff, 1999, p. 262-265.

Agricultură și horticultură

- Ocupați: bărbați	280	326
femei	162	27
- Întreținuți: bărbați	230	162
femei	346	423
- Total: bărbați	510	488
femei	508	450
- Proprietari și arendași:		
- proprietari peste 100 jug.	3	5
- arendași peste 100 jug.	1	1
- mici proprietari sau arendași	31	13
- mici proprietari zilieri	12	25
- lucrători în parte	—	60
- crescători de animale	—	—
- horticoltori	—	—
- membri de fam. ajutători	40	49
- Funcționari	3	3
- Servitori	79	104
- Muncitori: sub 16 ani	3	7
peste 16 ani	270	86

Industria

- Total ocupăți în industrie		
- bărbați	3	12
- femei	—	2
- din care, în industria		
- propriu-zisă: bărbați	3	12
femei	—	2
- casnică și populară: bărbați	—	—
femei	—	—
- nomadă: bărbați	—	—
femei	—	—
- Ocupați în propriu-zisă după statut		
- independenți	2	11
- personal auxiliar		
- funcționari	—	—
- membri de fam.ajutători	—	—
- maiștri, munc.calif.	—	—
- calfe	1	—

- ucenici	-	1
- slugi	-	2

Populația ocupată în industria propriu-zisă după ocupație

- fierari	1	3
- lăcătuși	-	-
- cărămidari	-	-
- olari	-	-
- cherestegii	-	-
- tâmplari	-	1
- pielari, tăbăcari	-	-
- torcători, textiliști	-	-
- croitori	-	-
- pantofari, cizmari	-	2
- morari, brutari	-	-
- măcelari, mezelari	-	1
- zidari	-	-
- dulgheri	-	1
- hotelieri, admin.publică	-	4
- alte ocupații	2	2
- cu activitate industrială secundară	3 ¹¹	4 ¹²

Şematismul jubiliar de la Blaj din 1900 consemnează în Cămărașu-Deșert biserică de lemn în onorarea Sfintilor Arhangheli, casă parohială de lemn construită în 1852, matricole parohiale din 1838, școala de lemn din anul 1871, 43 de școlari (21 „ficiori” și 22 fete) la cursurile de zi și 14 elevi (9 „ficiori” și 5 fete) la cursurile de „repetiție” (repetare a cunoștințelor). Preot era Augustin Laurențiu, cantor și învățător Dionisiu Olariu și curator prim Iosif Mărginean. În total erau 756 de suflete greco-catolice, 12 romano-catolice, 3 ortodocși, 186 reformați, 7 unitarieni și 30 izraeliți.

În recensământul oficial ungar de la 1910, Cămărașu figurează în comitatul Cluj, plasa Mociu, având o suprafață de 3407 iugăre cadastrale și 203 case. Locuitorii plecați erau 1, total populație localnică 1129.

¹¹ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1900. Transilvania*, Volumul II. Populația după ocupații, Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 266-269.

¹² Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Volumul II. Populația după ocupații, Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 248-251.

După limba maternă 729 locuitori erau de limbă română, 285 de limbă maghiară, 7 de limbă germană, 108 alte limbi; *după religie*, 1 locuitor era ortodox, 791 greco-catolici, 18 romano-catolici, 279 reformați, 14 unitarieni, 26 izraeliți. *Știau scrie și citi* 144, respectiv 12% din totalul locuitorilor, 366 știau ungurește. *După vârste* 562 erau bărbați și 567 erau femei; după starea civilă: 677 locuitori erau necăsătoriți, 385 căsătoriți, 66 văduvi, 1 divorțat.

Casele erau cu pereți de piatră sau cărămidă, în număr de 9, 3 din piatră și pământ, 190 din chirpici sau pământ, 1 din lemn sau alt material. Un număr de 7 case erau acoperite cu țiglă, 79 cu șindrilă, 117 cu trestie sau paie.¹³

Primul recensământ la României Mari, cel din 1930, conceput pe baze moderne de dr. Sabin Manoilă consemnează în Cămărașu, plasa Sărmaș, județul Cluj, 1230 locuitori, dintre care, *după neam*: 789 români, 309 unguri, 1 german, 15 evrei; *după limba maternă*: 872 de limbă română, 318 de limbă maghiară, 1 de limbă germană, 10 de limbă idiș, 5 de limbă rusă, 1 de limbă sărbă.¹⁴ *După religie*: 15 locuitori erau ortodocși, 840 greco-catolici, 12 romano-catolici, 324 reformați, 1 unitarian, 15 izraeliți, 10 fără religie.¹⁵ *După știință de carte*: 470 locuitori erau de sex masculin (în continuare: m.) în vîrstă de peste 7 ani; 483 de sex feminin (în continuare: f.) peste 7 ani, 359 locuitori erau științori de carte (199 m. și 160 f.), respectiv 37,5%, 1 bărbat și 3 femei cu instrucție extrașcolară, 314 cu instrucție primară (176 m. și 138 f.), 34 cu instrucție secundară (16 m. și 18 f.), 2 cu instrucție profesională (1 m. și 1 f.), 5 cu instrucție universitară (5 m.), 598 neștiințori de carte (275 m. și 323 f.), 65 între 7 și 12 ani (33 m. și 32 f.), 84 între 13-19 ani (41 m. și 43 f.), 389 între 20-64 ani (171 m. și 218 f.), 59 de 65 ani și peste (19 m. și 30 f.).¹⁶

Potrivit recensământului din 1941, în Cămărașu, plasa Mociu, județul Cluj-Turda erau 296 clădiri, 285 gospodării, 1352 locuitori, dintre care 667 de sex masculin, 685 de sex feminin, 963 români, 335 maghiari, 2 germani, 52 de alt neam. Întreprinderi (ateliere) și meserii erau 6.¹⁷

¹³ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Editura Staff, 1999, p. 248-251.

¹⁴ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. II: Neam, limbă maternă, religie, București, 1938, p. 141-142.

¹⁵ *Idem*, p.591.

¹⁶ *Idem*, volumul III: *Ştiință de carte*, București, 1938, p. 150.

¹⁷ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1941. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 73.

La recensământul din 21 februarie 1956 erau în Cămărașu, comuna Cămărașu, raionul Sărmaș, regiunea Cluj, 1815 locuitori, din care 875 de sex masculin și 940 de sex feminin.¹⁸

La recensământul din 1966 erau în Cămărașu, regiunea Cluj, raionul Gherla, 1789 locuitori (874 m. și 915 f.), din care:

a) după vîrstă: 185 între 0-4 ani (91 m. și 94 f.), 246 între 5-9 ani (131 m. și 112 f.), 242 între 10-14 ani (107 m. și 135 f.), 138 între 15-19 ani (70 m. și 68 f.), 120 între 20-26 ani (52 m. și 68 f.), 114 între 25-29 ani (54 m. și 60 f.), 125 între 30-34 ani (62 m. și 63 f.), 135 între 35-39 ani (70 m. și 65 f.), 112 între 40-44 ani (59 m. și 53 f.), 62 între 45-49 ani (35 m și 27 f.), 76 între 50-54 ani (39 m. și 37 f.), 88 între 55-59 ani (42 m. și 46 f.), 56 între 60-64 ani (25 m. și 31 f.) și 89 de 65 ani și peste (34 m și 55 f.);¹⁹

b) după naționalitate: 1386 locuitori erau români, 363 maghiari, 1 german, 39 țigani;²⁰

c) după nivelul școlii absolvide: 1259 locuitori în vîrstă de 12 ani și peste (606 m. și 653 f.), 13 locuitori cu diplomă de învățământ superior (10 m și 3 f.), 19 cu diplomă liceală (9 m. și 10 f.), 20 cu școală medie tehnică și de specialitate (8 m. și 12 f.), 16 cu școală profesională și de meserii (13 m. și 3 f.), 66 cu școală generală de 8 (7) ani (31 m. și 35 f.), 1129 cu școală primară și alte școli (535 m. și 590 f.);²¹

d) după populația activă și inactivă: 960 locuitori populație activă (504 m. și 456 f.) și 829 populație inactivă (370 m. și 459 f.), 14 populație activă în industrie (13 m. și 1 f.), 8 în construcție, 885 în agricultură (458 m. și 427 f.), 3 în circuitul mărfurilor (3 m.), 24 în învățământ, cultură, artă, ocrotiri sanitare (7 m. și 17 f.), 23 în celelalte meserii și neidentificate (15 m. și 8 f.).²²

Potrivit recensământului din 1992, satul Cămărașu, județul Cluj, avea o populație:

a) după vîrstă: 1385 locuitori (675 m. + 709 f.);

b) după populație activă: 578 populație activă (217 f.), 807 inactivă (492 f.), rata de activitate 41,7%.

¹⁸ Recensământul populației din 21 februarie 1956. Direcția Generală de Statistică, f.a., p. 44.

¹⁹ Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966. Regiunea Cluj. Vol. I. Populație, Directia Generală de Statistică, 1968, p. 78.

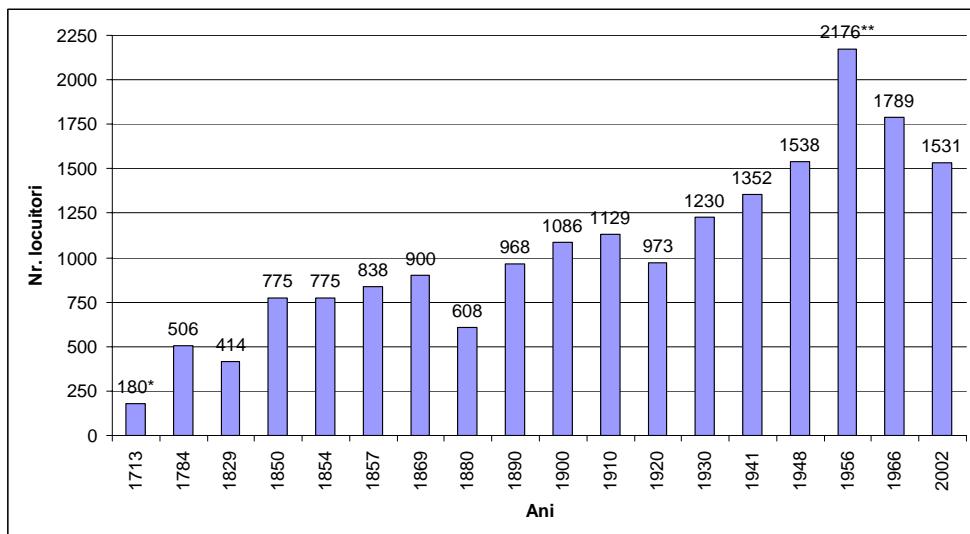
²⁰ Idem (naț.), p. 125.

²¹ Idem (șc.), p. 211.

²² Idem (pop.activ.), p. 272.

La recensământul din 2002 erau în satul Cămărașu 1531 locuitori.

**Tabel cu evoluția numărului de locuitori ai satului Cămărașu,
conform recensământurilor din perioada 1713-2002**

*26 familii x 5 (nr. mediu convențional de membri primei familii) = 180

**Satul Cămărașu, împreună cu satul Făgădauă.

Sâmboleni

Conscriptia din timpul Sanctiunii Pragmatice (Pragmatica Sanctio) înregistrează în Sâmboleni, comitatul Cluj, la 1713, 24 capi de familie jeleri, nici un iobag, nici de altă condiție socială, total 24 capi de familie, cu o situație economică de 180 câble teren arabil, fânaț de 30 cosași, nu exista venit după moară și nici venit obținut din alte surse decât moară, măcelărie, cărciumi, industrie și negustorit.²³

²³ Magyar statisztikai közlemények, Uj folyam, *** XII, kötet, Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában 1720-21 [Comunicări statistice maghiare, serie nouă, *** vol. XII. Populația Ungariei în timpul Sanctiunii Pragmatice 1720-21], Budapest, 1896, p. 211

Potrivit conscripției de la 1762, ordonată de generalul austriac Adolf von Buccov, în Sâmboleni, comitatul Cluj, erau 2 preoți uniți, cu 1 familie unită și nici un preot ortodox dar erau 92 de familii ortodoxe, 1 biserică ortodoxă, iar averea bisericii era de 36 câble arabil, 6 care de fân fânaț și 2 case parohiale.²⁴

Primul recensământ oficial are loc în Transilvania la 1784-1787. În Sâmboleni, comitatul Turda, sunt înregistrate 76 case, 93 familii, 486 locuitori de drept, 5 plecați, 2 străini, 483 locuitori prezenți, dintre care 258 bărbați (102 căsătoriți și 156 necăsătoriți) și 228 femei. Dintre bărbați, 2 erau preoți, 39 țărani, 33 urmași ai capilor de familie țărani, 66 jeleri, 18 alte categorii sociale, 81 urmași (în linie bărbătească) între 1 și 12 ani și 19 între 13 și 17 ani.²⁵

O statistică demografică din 1831 consemnează în Sâmboleni, comitatul Cluj, un număr de 585 locuitori și 1 biserică greco-catolică.²⁶ În românește este trecut: Szimbotelek (Sâmbotelec).

În ordinea surselor demografice cunoscute urmează recensământul oficial de la 1850. În Sâmboleni, care făcea parte din districtul militar Reteag, circumscripția Țăgșoru, cercul Țăgșoru, erau 129 case, 137 de gospodării, 645 locuitori de drept, 5 plecați, 6 străini, 646 locuitori prezenți, dintre care 329 bărbați (169 necăsătoriți, 149 căsătoriți, 11 văduvi, 38 încorporabili între 17-26 de ani), 316 femei (153 necăsătorite, 149 căsătorite, 14 văduve). După naționalitate, 603 erau români, 15 maghiari, 27 țigani. Din punct de vedere confesional, 630 locuitori erau greco-catolici, 15 reformați. În localitate sunt înregistrați cu același prilej 11 cai și 370 vite.²⁷

La numai 7 ani după acest recensământ, în 1857 oficialitățile austriece efectuează un altul, aproximativ pe aceleași criterii, dar mult mai bogat în informații. Satul Sâmboleni făcea parte din cercul Dej, plasa Mociu. Avea 135 case, 141 gospodării, 612 locuitori prezenți, localnici, 4

²⁴ Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică*. Vol. I, *Secolul al XVIII-lea. Transilvania*, București, 1986, p. 324.

²⁵ Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787) (Primul recensământ din Ungaria (1784-1787)), Budapest, 1960, p. 360-361.

²⁶ Bogdan Crăciun, Ioan Bolovan, *Consignatio Statistica Topographica in Magno Principatu Transylvaniae (Transilvania la 1829-1831)*, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 91.

²⁷ Studia Censuala Transsilvanica, *Recensământul din 1850*, Editura Staff, 1996, p. 108-109, 359.

plecați, 612 în total; după sex, 309 erau bărbați prezenți și 4 plecați, 303 femei prezente, total 616 populație localnică; după religie, 602 erau greco-catolici, 14 reformați. După stare civilă: 171 erau bărbați necăsătoriți, 136 căsătoriți și 6 văduvi, 145 femei necăsătorite, 138 căsătorite și 20 văduve; după vârstă, bărbații se clasificau astfel: 45 băieți între 0-5 ani, 58 între 6-13 ani, 65 tineri între 14-23 ani și 70 între 24-39 ani, 19 între 40-59 ani, 15 de 60 de ani peste. Femeile: 40 fetițe între 0-5 ani, 63 între 6-13 ani, 53 fete între 14-23 ani, 82 femei între 24-39 ani, 54 între 41-50 ani și 11 de 60 ani și peste. După ocupație: locuitorii se împărteau în următoarele categorii sociale: 2 militari, 114 proprietari de pământ, 2 industriași, 18 alți slujitori, 28 zilieri și 54 alți bărbați peste 14 ani, 398 femei și copii până la 14 ani.²⁸

La recensământul din 1869 erau în Sâmboleni, plasa Mociu, comitatul Cluj, 135 case, 162 familii, 316 locuitori de gen masculin, 281 de gen feminin, total 597 locuitori, din care 581 greco-catolici, 2 romano-catolici, 7 reformați, 7 israeliți.²⁹

Potrivit recensământului oficial de stat ungar din 1880, localitatea Sâmboleni, făcea parte din comitatul Cluj, plasa Mociu. În total erau în comună 129 case și 568 locuitori. Populația se împărtea astfel după religie: 4 erau ortodocși, 545 erau greco-catolici, 7 romano-catolici, 8 reformați, 4 israeliți; după limba maternă: 505 erau români, 22 maghiari, 26 alte naționalități, 15 de limbă maternă necunoscută (categorie inclusă de oficialitățile ungare pentru a scădea artificial numărul românilor și altor locuitori nemaghiari din țară). Alfabetizați erau în total 14 locuitori, respectiv 2% din totalul populației satului.³⁰

Următorul recensământ oficial al statului ungar, din 1890, înregistrează în Sâmboleni, comitatul Cluj, plasa Mociu, 622 locuitori, 540 de limbă maternă română, 33 maghiară, 49 de alte limbi. După religie: 583 erau greco-catolici, 1 romano-catolic, 13 israeliți. Total case erau 136 și suprafața totală a localității era de 2643 iugăre cadastrale.³¹

²⁸ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1857. Transilvania*, ediția a II-a, Editura Staff, 1997, p. 160-163, 521.

²⁹ Az 1869 évi népszámlálás vallási adatai, Red. Sebők László, Budapest, 2005, p. 100.

³⁰ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1880. Transilvania*, Editura Staff, 1997, p. 140-141.

³¹ Dr. Jekelfalussy József, *A magyar korona országainak helységnévtára* (Indicatorul localităților țărilor coroanei ungare), Budapest, 1892, p. 480.

La recensământul agricol din anul 1895 în satul Sâmboleni s-au înregistrat: gospodării: 106; gospodării asigurate împotriva incendiilor: la clădire: –; la cereale și furaje: –; globală: 1; gospodării asigurate împotriva pagubelor produse de grindină: –; gospodării cu activitate industrială: –; gospodării care înregistrează îngrășăminte chimice: –; suprafața terenurilor după regimul de folosire (în iugăre): proprietate: 2075; uzufruct: 55; arendă: 457; suprafața totală a gospodăriilor (în iugăre): 2587; suprafața gospodăriilor după modul de folosire – în iugăre (1 iugăr = 0,57 ha): teren arabil: 1734; grădină: 63; fânaț: 309; vii: cultivate: –; în paragină sau distrusă: –; pășune: 418; pădure: 9; stufărie: 27; teren neproductiv: 27. Atelaje tractate de: 1 cal: 11; 2 cai: 7; 3 cai: –; 4 cai: 1; 2 boi: 16; 4 boi: 17; 6 boi: –; bivoli: –; catâri: –; măgari: 3; vaci: 17. Total pomi fructiferi: 677; meri: 122; peri: 14; cireși: 56; vișini: 42; piersici: –; caiși: 4; pruni: 391; nuci: 13; migdali: –; castani: –; duzi: 2. Bovine total: 359; tăurași și tauri: 0-3 ani: 2; peste 3 ani: –; juninci, vaci: 0-2 ani: 34; peste 2 ani: 115; juncani, boi: 0-2 ani: 64; peste 2 ani: 144; bovine după rasă: maghiară ardeleană: 359; mocănească: –; bălățată: –; sură: –; alt colorit: –; bivoli: –. Cabaline total: 31; armăsari: 0-3 ani: 1; peste 3 ani: –; iepe: 0-4 ani: 5; peste 4 ani: 15; castrați: 0-3 ani: 2; peste 3 ani: 8; măgari: 5; catâri: –; caprine: –; porcine: 302; ovine: 856; păsări: 1814; familii de albine: 98.

Bogat în informații este și recensământul oficial ungăr de la 1900. Satul Sâmboleni, din comitatul Cluj, plasa Mociu, este menționat cu o suprafață totală de 2644 iugăre cadastrale, cu 145 case, 698 total populație civilă, 698 total populație localnică. *După limba maternă:* 695 locuitori erau de limbă română, 1 maghiară, 1 germană, 1 de altă limbă; *după religie:* 18 erau ortodocși, 666 greco-catolici, 14 israeliți. *Știau scrie și citi* 63 locuitori adică 9% din totalul populației comunei; *știau ungurește* 20. *După vârstă,* populația se clasifica astfel: 117 între 0-5 ani, 96 între 6-11 ani, 44 între 12-14 ani, 66 între 15-19 ani, 205 între 20-39 ani, 120 între 40-59 ani, 50 de 60 ani și peste. *După sex,* 336 erau bărbați și 362 femei; *după starea civilă:* 400 erau necăsătoriți, 247 căsătoriți, 51 văduvi. *Casele erau construite* astfel: 5 din peretei de piatră sau cărămidă, 113 din chirpici sau pământ și 27 din lemn. Acoperișul era din sindrilă la 33 case și din trestie sau paie la 112 case.³²

³² Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1900. Transilvania*, Editura Staff, 1999, p. 262-265.

După ocupații, locuitorii satului Sâmboleni se împărteau astfel în anul 1900 și în anul 1910:

		1900	1910
Populație:	- totală	698	784
	- ocupată	415	309
	- întreținută:	283	475
Populația ocupată pe ramuri ale economiei			
	- agricultură și horticultură	396	272
	- alte ramuri ale economiei primare	-	-
	- exploatare minieră și siderurgie	-	-
	- industrie	6	19
	- comerț și credit	-	2
	- transporturi	-	1
	- servicii publice și liber profesioniști	4	4
	- armată	-	-
	- zilieri	-	-
	- servitori casnici	7	9
	- alte ocupații sau ocupații necunoscute	2	2
Agricultură și horticultură			
	- Ocupați: bărbați	210	236
	femei	186	36
	- Întreținuți: bărbați	110	136
	femei	158	308
	- Total: bărbați	320	372
	femei	344	344
	- Proprietari și arendași:		
	- proprietari peste 100 jug.	2	4
	- arendași peste 100 jug.	1	-
	- mici proprietari sau arendași	9	18
	- mici proprietari zilieri	21	25
	- lucrători în parte	5	44
	- crescători de animale	-	-
	- horticoltori	-	-
	- membri de fam. ajutători	55	52

- Funcționari	-	-
- Servitori	34	77
- Muncitori: sub 16 ani	15	3
peste 16 ani	254	49

Industria

- Total ocupați în industrie		
- bărbați	2	12
- femei	4	7
- din care, în industria		
- propriu-zisă: bărbați	2	10
femei	4	4
- casnică și populară: bărbați	–	2
femei	–	3
- nomadă: bărbați	–	–
femei	–	–
- Ocupați în propriu-zisă după statut		
- independenți	2	4
- personal auxiliar		
- funcționari	–	–
- membri de fam.ajutători	2	2
- maiștri, munc.calif.	–	–
- calfe	–	8
- ucenici	–	–
- slugi	2	–

Populația ocupată în industria propriu-zisă după ocupație

- fierari	–	1
- lăcătuși	–	–
- cărămidari	–	–
- olari	–	–
- cherestegii	–	3
- tâmplari	–	–
- pielari, tăbăcari	–	–
- torcători, textiliști	–	2

- croitori	-	-
- pantofari, cizmari	-	-
- morari, brutari	-	-
- măcelari, mezelari	-	-
- zidari	-	-
- dulgheri	-	1
- hotelieri, admin.publică	6	4
- alte ocupații	-	3
- cu activitate industrială secundară	-	-

Şematismul jubiliar de la Blaj din 1900 consemnează în Sâmboleni biserică de lemn, în onoarea Sfântului Gheorghe, casă parohială de lemn, matricole din 1828, şcoală de lemn din anul 1872, şcolari 45 (20 „ficiori” și 25 fete). Preot era Ioan Bozac, cantor și învățător Iuliu German și curator prim Alexandru Mocian. În total erau în Sâmboleni 586 suflete greco-catolice, 1 romano-catolic, 6 ortodocși, 11 izraeliți.

(Şematismul veneratului cler al Archidiocesei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900 de la Sânta Unire 200, Blaș [1900].)

În recensământul oficial ungăr de la 1910, Sâmboleniul figurează în comitatul Cluj, plasa Mociu, având o suprafață de 2644 iugăre cadastrale și 140 case. Locuitori plecați nu erau, 784 erau în total populația localnică.

După limba maternă 687 locuitori erau de limbă română, 15 de limbă maghiară, 7 de limbă germană, 75 erau țigani; după religie, 15 locuitori erau ortodocși, 738 greco-catolici, 3 romano-catolici, 15 reformați, 5 evanghelici-luterani, 8 izraeliți. Știau scrie și citi 166, respectiv 21% din totalul locuitorilor, 71 știau ungurește. După vîrstă: 117 erau între 0-5 ani, 131 între 6-11 ani, 46 între 12-14 ani, 81 între 15-19 ani, 208 între 20-39 ani, 149 între 40-59 ani, 52 de 60 de ani și peste. După sex: 402 bărbați și 382 erau femei; după starea civilă: 427 locuitori erau necăsătoriți, 318 căsătoriți, 38 văduvi.

Casele erau cu pereți de piatră sau cărămidă, în număr de 4, din piatră și pământ 4, din chirpici sau pământ 83, din lemn sau alt material 49. Un număr de 2 case erau acoperite cu țiglă, 46 cu șindrilă, 92 cu trestie sau paie.³³

³³ Studia Censuala Transsilvanica, Recensământul din 1910. Transilvania, Editura Staff, 1999, p. 248-251.

Primul recensământ la României Mari, cel din 1930, conceput pe baze moderne de dr. Sabin Manoilă consemnează în Sâmboleni, plasa Mociu, județul Cluj, 843 locuitori, dintre care, după neam: 800 români, 8 unguri, 1 rus, 24 tigani. După știința de carte: 325 locuitori erau de sex masculin (în continuare: m.) în vîrstă de peste 7 ani; 346 de sex feminin (în continuare: f.) peste 7 ani, 163 locuitori erau știutori de carte (94 m. și 69 f.), respectiv 24,3% (cel mai mic procent din plasa Mociu), nu erau locuitori cu instrucție extrașcolară, 151 erau cu instrucție primară (86 m. și 65 f.), 9 cu instrucție secundară (5 m. și 4 f.), nu erau locuitori cu instrucție profesională, 3 cu instrucție universitară (3 m.), 508 neștiutori de carte (231 m. și 277 f.), dintre care 66 între 7 și 12 ani (33m. și 33 f.), 94 între 13-19 ani (40 m. și 54 f.), 324 între 20-64 ani (145 m. și 179 f.), 24 de 65 ani și peste (13 m. și 11 f.).³⁴

Potrivit recensământului din 1941, în Sâmboleni, plasa Mociu, județul Cluj-Turda erau 228 clădiri, 220 gospodării, 973 locuitori, dintre care 488 de sex masculin, 485 de sex feminin, 896 români, 27 maghiari, 50 de alt neam. Întreprinderi (ateliere) și meserii erau 4.³⁵

La recensământul din 21 februarie 1956 erau în Sâmboleni, comuna Sâmboleni, raionul Sărmaș, regiunea Cluj, 868 locuitori, din care 424 de sex masculin și 444 de sex feminin.³⁶

La recensământul din 1966 erau în Sâmboleni, regiunea Cluj, raionul Gherla, 832 locuitori (403 m. și 429 f.), din care:

a) după vîrstă: 92 între 0-4 ani (57 m. și 35 f.), 113 între 5-9 ani (46 m. și 67 f.), 120 între 10-14 ani (56 m. și 64 f.), 53 între 15-19 ani (31 m. și 22 f.), 53 între 20-26 ani (28 m. și 25 f.), 38 între 25-29 ani (12 m. și 26 f.), 50 între 30-34 ani (25 m. și 25 f.), 63 între 35-39 ani (30 m. și 33 f.), 47 între 40-44 ani (27 m. și 5203 f.), 27 între 45-49 ani (8 m și 19 f.), 39 între 50-54 ani (18 m. și 21 f.), 43 între 55-59 ani (19 m. și 24 f.), 39 între 60-64 ani (21 m. și 18 f.) și 55 de 65 ani și peste (25 m și 30 f.);³⁷

³⁴ Idem, volumul III: Știința de carte, București, 1938, p. 150.

³⁵ Studia Censualia Transsilvanica, Recensământul din 1941. Transilvania, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 73.

³⁶ Recensământul populației din 21 februarie 1956. Direcția Generală de Statistică, f.a., p. 44.

³⁷ Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966. Regiunea Cluj. Vol. I. Populație, Direcția Generală de Statistică, 1968, p. 78.

b) după naționalitate: 801 locuitori erau români, 1 maghiar, 30 țigani;³⁸ după limba maternă: 830 români, 1 maghiar și 1 de limbă nedeclarată;

c) după nivelul școlii absolvide: 574 locuitori în vîrstă de 12 ani și peste (277 m. și 297 f.), 1 locuitor cu diplomă de învățământ superior (1 m.), 5 cu diplomă liceală (5 f.), 6 cu școală medie tehnică și de specialitate (4 m. și 2 f.), 4 cu școală profesională și de meserii (4 m.), 36 cu școală generală de 8 (7) ani (21 m. și 15 f.), 532 cu școală primară și alte școli (257 m. și 275 f.);³⁹

d) după populația activă și inactivă: 447 locuitori populație activă (222 m. și 215 f.) și 341 populație inactivă (164 m. și 177 f.), 8 populație activă în industrie (8 m.), 6 în construcție, 413 în agricultură (196 m. și 217 f.), 2 în circuitul mărfurilor (2 m.), 8 în învățământ, cultură, artă, ocrotiri sanitare (2 m. și 6 f.), 10 în celelalte meserii și neidentificate (8 m. și 2 f.).⁴⁰

Potrivit recensământului din 1992, satul Sâmboleni, comuna Cămărașu, județul Cluj, avea o populație de 749 locuitori (369 m. și 380 f.): după populație activă: 341 populație activă (224 m. și 117 f.), 408 inactivă (145 m. și 263 f.).

La recensământul din 2002 erau în satul Sâmboleni 694 locuitori.

Năoiu

Conscriptia din timpul Sanctiunii Pragmatice (Pragmatica Sanctio) înregistrează în Năoiu, comitatul Cluj, la 1713, 2 capi de familie iobagi, 13 jeleri, 8 de altă condiție socială, total 23 capi de familie, cu o situație economică de 450 câble teren arabil, fânaț de 110 cosași, nu exista venit după moară și nici venit obținut din alte surse decât moară, măcelărie, cârciumi, industrie și negustorit.⁴¹

³⁸ Idem (naț.), p. 125.

³⁹ Idem (șc.), p. 211.

⁴⁰ Idem (pop.activ.), p. 272.

⁴¹ Magyar statisztikai közlemények, Uj folyam, *** XII, kötet, Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában 1720-21 [Comunicări statistice maghiare,

Potrivit conscripției de la 1762, ordonată de generalul austriac Adolf von Buccov, în Năoiu, comitatul Cluj, nu erau nici preoți uniți, nici familiile unite, nici un preoții ortodocși doar 47 de familii ortodoxe, 1 biserică ortodoxă, fără avere și fără o casă parohială.⁴² Așadar, toți românii din Năoiu erau reveniți la ortodoxie.

Primul recensământ oficial are loc în Transilvania la 1784-1787. În Năoiu, comitatul Turda, sunt înregistrate 66 case, 66 familii, 360 locuitori de drept, 8 străin, 368 locuitori prezenti, dintre care 186 bărbați (73 căsătoriți și 113 necăsătoriți) și 174 femei. Dintre bărbați, 2 erau preoți, 35 țărani, 28 urmași ai capilor de familie țărani, 45 jeleri, 16 de alte categorii sociale, 46 urmași (în linie bărbătească) între 1 și 12 ani și 14 între 13 și 7 ani.⁴³

O statistică demografică din 1831 consemnează în Năoiu, comitatul Cluj, un număr de 475 locuitori și 1 biserică ortodoxă.⁴⁴ În românește este trecut: Naoju (Năoiu).

În ordinea surselor demografice cunoscute urmează recensământul oficial de la 1850. În Năoiu, care făcea parte din districtul militar Reteag, circumscripția Țăgșoru, cercul Țăgșoru, erau 118 case, 125 de gospodării, 588 locuitori de drept, 6 plecați, 42 străini, 624 locuitori prezenti, dintre care 304 bărbați (170 necăsătoriți, 127 căsătoriți, 7 văduvi, 37 încorporabili între 17-26 de ani), 284 femei (132 necăsătorite, 127 căsătorite, 25 văduve). După naționalitate, 550 erau români, 17 maghiari, 21 țigani. Din punct de vedere confesional, 566 locuitori erau greco-catolici, 12 romano-catolici, 10 reformați. În localitate sunt înregistrați cu același prilej 37 cai și 269 vite.⁴⁵

serie nouă, *** vol. XII. Populația Ungariei în timpul Sancțiunii Pragmatice 1720-21], Budapest, 1896, p. 211

⁴² Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică. Vol. I, Secolul al XVIII-lea. Transilvania*, București, 1986, p. 324.

⁴³ Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787) (Primul recensământ din Ungaria (1784-1787)), Budapest, 1960, p. 360-361.

⁴⁴ Bogdan Crăciun, Ioan Bolovan, *Consignatio Statistica Topographica in Magno Principatu Transylvaniae (Transilvania la 1829-1831)*, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 91.

⁴⁵ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1850*, Editura Staff, 1996, p. 108-109, 359.

La numai 7 ani după acest recensământ, în 1857 oficialitățile austriece efectuează un altul, aproximativ pe aceleași criterii, dar mult mai bogat în informații. Satul Năoiu făcea parte din cercul Dej, plasa Mociu. Avea 120 case, 136 gospodării, 608 locuitori prezenți, localnici, 6 străini, 13 plecați, 614 în total; *după sex*, 309 erau bărbați prezenți și 3 plecați, 299 femei prezente; *după religie*, 575 erau greco-catolici, 15 romano-catolici, 14 reformați, 7 israeliți. *După stare civilă*: 186 erau bărbați necăsătoriți, 114 căsătoriți și 12 văduvi, 156 femei necăsătorite, 114 căsătorite și 29 văduve; după vîrstă, bărbații se clasificau astfel: 58 băieți între 0-5 ani, 59 între 6-13 ani, 65 tineri între 14-23 ani și 66 între 24-39 ani, 47 între 40-59 ani, 17 de 60 de ani peste. Femeile: 53 fetițe între 0-5 ani, 56 între 6-13 ani, 62 fete între 14-23 ani, 76 femei între 24-39 ani, 44 între 40-50 ani și 8 de 60 ani și peste. *După ocupație*: locuitorii se împărțeau în următoarele categorii sociale: 1 preot, 2 funcționari, 1 militar, 112 proprietari de pământ, 5 industriași, 1 muncitor neclasificat în agricultură, 18 alți slujitori, 50 alți bărbați peste 14 ani, 14 zilieri, 407 femei și copii până la 14 ani.⁴⁶

Potrivit recensământului oficial de stat ungăr din 1880, localitatea Năoiu, făcea parte din comitatul Cluj, plasa Mociu. În total erau în comună 135 case și 597 locuitori. Populația se împărțea astfel *după religie*: 4 ortodocși, 554 greco-catolici, 13 romano-catolici, 17 reformați, 1 evanghelici-luterani, 8 israeliți; *după limba maternă*: 539 erau români, 30 maghiari, 6 germani, 9 alte naționalități, 13 de limbă maternă necunoscută (categorie inclusă de oficialitățile ungare pentru a scădea artificial numărul românilor și altor locuitori nemaghiari din țară). *Alfabetizați* erau în total 14 locuitori, respectiv 2% din totalul populației satului.⁴⁷

Următorul recensământ oficial al statului ungăr, din 1890, înregistrează în Năoiu, comitatul Cluj, plasa Mociu, 631 locuitori, 541 de limbă maternă română, 65 maghiară, 6 germană, 12 de altă limbă. *După*

⁴⁶ Studia Censuala Transsilvanica, *Recensământul din 1857. Transilvania*, ediția a II-a, Editura Staff, 1997, p. 160-163, 521.

Az 1869 évi népszámlálás vallási adatai, Red. Sebők László, Budapest, 2005, p. 100.

⁴⁷ Studia Censuala Transsilvanica, *Recensământul din 1880. Transilvania*, Editura Staff, 1997, p. 140-141.

religie: 1 era ortodox, 556 greco-catolici, 17 romano-catolici, 2 armeanocatolici, 47 reformați, 7 israeliți. Total case erau 133 și suprafața totală a localității era de 2383 iugăre cadastrale.⁴⁸

La recensământul agricol din anul 1895 în satul Năoiu s-au înregistrat: gospodării: 116; gospodării asigurate împotriva incendiilor: la clădire: 1; la cereale și furaje: 2; globală: 1; gospodării asigurate împotriva pagubelor produse de grindină: –; gospodării cu activitate industrială: –; gospodării care înregistrează îngrășăminte chimice: –; suprafața terenurilor după regimul de folosire (în iugăre): proprietate: 2004; uzufruct: 49; arendă: 330; suprafața totală a gospodăriilor (în iugăre): 2383; suprafața gospodăriilor după modul de folosire – în iugăre (1 iugăr = 0,57 ha): teren arabil: 1227; grădină: 79; fânaț: 444; vii: cultivate: 1; în paragină sau distrusă: –; păsune: 541; pădure: –; stufărie: –; teren neproductiv: 91. Atelaje tractate de: 1 cal: 8; 2 cai: 2; 3 cai: –; 4 cai: 2; 2 boi: 5; 4 boi: 3; 6 boi: 11; bivoli: 2; catâri: –; măgari: 3; vaci: 31. Total pomi fructiferi: 907; meri: 194; peri: 18; cireși: 10; vișini: 44; piersici: –; caiși: –; pruni: 626; nuci: 11; migdali: 1; castani: –; duzi: 3. Bovine total: 410; tăurași și tauri: 0-3 ani: 2; peste 3 ai: –; juninci, vaci: 0-2 ani: 56; peste 2 ani: 150; juncani, boi: 0-2 ani: 28; peste 2 ani: 174; bovine după rasă: maghiară ardeleană: 383; mocănească: 1; bălțată: –; sură: –; alt colorit: –; bivoli: 26. Cabaline total: 27; armăsari: 0-3 ani: –; peste 3 ani: –; iepe: 0-4 ani: 5; peste 4 ani: 11; castrați: 0-3 ani: 2; peste 3 ani: 9; măgari: 3; catâri: –; caprine: 1; porcine: 159; ovine: 687; păsări: 1253; familii de albine: 83.

Bogat în informații este și recensământul oficial ungăr de la 1900. Satul Năoiu, din comitatul Cluj, plasa Mociu, este menționat cu o suprafață totală de 2387 iugăre cadastrale, cu 155 case, 708 total populație civilă, 1 plecat, 708 total populație localnică. După limba maternă: 637 locuitori erau de limbă română, 44 maghiară, 3 germană, 24 de altă limbă; după religie: 5 erau ortodocși, 655 greco-catolici, 17 romano-catolici, 22 reformați, 19 israeliți. Știau scrie și citi 95 locuitori adică 13% din totalul populației comunei; știau ungurește 94. După vîrstă, populația se clasifica astfel: 132 între 0-5 ani, 88 între 6-11 ani, 55 între 12-14 ani, 70 între 15-19 ani, 193 între

⁴⁸ Dr. Jekelfalussy József, *A magyar korona országainak helységnévtára* (Indicatorul localităților țărilor coroanei ungare), Budapest, 1892, p. 480.

20-39 ani, 130 între 40-59 ani, 40 de 60 ani și peste. După sex, 358 erau bărbați și 350 femei; după starea civilă: 386 erau necăsătoriți, 273 căsătoriți, 49 văduvi. Casele erau construite astfel: 3 din pereți de piatră sau cărămidă, 91 din chirpici sau pământ și 61 din lemn. Acoperișul era din țiglă la 1 casă, șindrilă la 22 case și din trestie sau paie la 132 case.⁴⁹

După ocupații, locuitorii satului Năoiu se împărteau astfel în anul 1900 și în anul 1910:

	1900	1910
Populație:		
- totală	708	745
- ocupată	445	256
- întreținută:	263	489
Populația ocupată pe ramuri ale economiei		
- agricultură și horticultură	424	232
- alte ramuri ale economiei primare	-	-
- exploatare minieră și siderurgie	-	-
- industrie	7	5
- comerț și credit	-	2
- transporturi	-	-
- servicii publice și liber profesioniști	3	3
- armată	-	-
- zilieri	-	-
- servitori casnici	10	11
- alte ocupații sau ocupații necunoscute	1	3
Agricultură și horticultură		
- Ocupați: bărbați	227	210
femei	197	22
- Întreținuți: bărbați	121	141
femei	132	319
- Total: bărbați	348	351
femei	329	341
- Proprietari și arendași:		

⁴⁹ Studia Censuala Transsilvanica, Recensământul din 1900. Transilvania, Editura Staff, 1999, p. 262-265.

- proprietari peste 100 jug.	3	1
- arendași peste 100 jug.	1	1
- mici proprietari sau arendași	20	21
- mici proprietari zilieri	—	16
- lucrători în parte	61	90
- crescători de animale	—	—
- horticultori	—	—
- membri de fam. ajutători	153	13
- Funcționari	—	1
- Servitori	36	44
- Muncitori: sub 16 ani	25	1
peste 16 ani	125	44

Industria

- Total ocupați în industrie		
- bărbați	3	5
- femei	4	—
- din care, în industria		
- propriu-zisă: bărbați	3	5
femei	4	—
- casnică și populară: bărbați	—	5
femei	—	—
- nomadă: bărbați	—	—
femei	—	—
- Ocupați în propriu-zisă după statut		
- independenți	3	4
- personal auxiliar		
- funcționari	—	—
- membri de fam.ajutători	4	—
- maiștri, munc.calif.	—	—
- calfe	—	—
- ucenici	—	1
- slugi	—	—
Populația ocupată în industria propriu-zisă după ocupație		
- fierari	2	4

- lăcătuși	-	-
- cărămidari	-	-
- olari	-	-
- cherestegii	-	-
- tâmplari	-	-
- pielari, tăbăcari	-	-
- torcători, textiliști	-	-
- croitori	-	-
- pantofari, cizmari	-	-
- morari, brutari	-	-
- măcelari, mezelari	-	-
- zidari	-	-
- dulgheri	-	-
- hotelieri, admin.publică	3	-
- alte ocupații	2	1
- cu activitate industrială secundară	-	1

Şematismul jubiliar de la Blaj din 1900 consemnează în Năoiu biserică de lemn în onorarea Sfinților Arhangheli, casă parohială de lemn construită în 1879, matricole parohiale din 1839, școala de lemn din anul 1898, 45 de școlari (26 „ficiori” și 19 fete) la cursurile de zi și 16 elevi (9 „ficiori” și 7 fete) la cursurile de „repetiție” (repetare a cunoștințelor). Preot era Simeon Pop, cantor și învățător Ilie Anca și curator prim Alexiu Boia. În total erau în sat 600 greco-catolici, 5 romano-catolice, 20 ortodocși, 10 reformați și 15 izraeliți.

În recensământul oficial ungăr de la 1910, Năoiu figurează în comitatul Cluj, plasa Mociu, având o suprafață de 2387 iugăre cadastrale și 170 case. Locuitori plecați 1, populație civilă 745, total populație localnică 745.

După limba maternă 691 locuitori erau de limbă română, 53 de limbă maghiară, 1 de alte limbi; după religie, 1 locuitor era ortodox, 698 greco-catolici, 9 romano-catolici, 32 reformați, 6 izraeliți. Știi scrie și citi 69, respectiv 9% din totalul locuitorilor, 63 știau ungurește. După vîrstă 128 erau între 0-5 ani, 93 între 6-11 ani, 54 între 12-14 ani, 66 între 15-19 ani, 199 între 20-39 ani, 157 între 40-59 ani, 48 de 60 de ani și peste. După sex: 373 bărbați și 372 erau femei; după starea civilă: 400 locuitori erau necăsătoriți, 308 căsătoriți, 36 văduvi, 1 divorțat.

Casele erau cu pereți de piatră sau cărămidă, în număr de 2, 2 din piatră și pământ, 161 din chirpici sau pământ, 5 din lemn sau alt material. Un număr de 1 casă era acoperită cu țiglă, 8 cu șindrilă, 161 cu trestie sau paie.⁵⁰

Primul recensământ la României Mari, cel din 1930, conceput pe baze moderne de dr. Sabin Manoilă consemnează în Năoiu, plasa Sărmaș, județul Cluj, 956 locuitori, dintre care, după neam: 893 români, 39 unguri, 3 germani, 4 evrei. *După știința de carte*: 371 locuitori erau de sex masculin (în continuare: m.) în vîrstă de peste 7 ani; 363 de sex feminin (în continuare: f.) peste 7 ani, 285 locuitori erau știitori de carte (180 m. și 105 f.), respectiv 38,8%, 2 bărbați erau cu instrucție extrașcolară, 265 cu instrucție primară (165 m. și 100 f.), 16 cu instrucție secundară (11 m. și 5 f.), 2 cu instrucție universitară (2 m.), 449 neștiitori de carte (191 m. și 258 f.), dintre care 60 între 7 și 12 ani (24 m. și 36 f.), 65 între 13-19 ani (32 m. și 33 f.), 281 între 20-64 ani (111 m. și 170 f.), 43 de 65 ani și peste (24 m. și 19 f.).⁵¹

Potrivit recensământului din 1941, în Năoiu, plasa Mociu, județul Cluj-Turda erau 208 clase, 208 gospodării, 1036 locuitori, dintre care 524 de sex masculin, 512 de sex feminin, 1004 români, 29 maghiari, 3 de alt neam.⁵²

La recensământul din 21 februarie 1956 erau în Năoiu, comuna Cămărașu, raionul Sărmaș, regiunea Cluj, 1101 locuitori, din care 589 de sex masculin și 572 de sex feminin.⁵³

La recensământul din 1966 erau în Năoiu, regiunea Cluj, raionul Gherla, 1143 locuitori (536 m. și 607 f.), din care:

a) după vîrstă: 143 între 0-4 ani (76 m. și 67 f.), 154 între 5-9 ani (81 m. și 73 f.), 154 între 10-14 ani (68 m. și 86 f.), 93 între 15-19 ani (43 m. și 50 f.), 75 între 20-26 ani (34 m. și 41 f.), 64 între 25-29 ani (29 m. și 35 f.), 69 între 30-34 ani (34 m. și 35 f.), 78 între 35-39 ani (33 m. și 43 f.), 79 între 40-44 ani (32 m. și 47 f.), 37 între 45-49 ani (19 m și 18 f.), 43 între 50-54 ani (23 m. și 20

⁵⁰ Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Editura Staff, 1999, p. 248-251.

⁵¹ *Idem*, volumul III: *Știința de carte*, București, 1938, p. 150.

⁵² Studia Censualia Transsilvanica, *Recensământul din 1941. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 73.

⁵³ Recensământul populației din 21 februarie 1956. Direcția Generală de Statistică, f.a., p. 44.

f.), 47 între 55-59 ani (14 m. și 33 f.), 37 între 60-64 ani (12 m. și 25 f.) și 70 de 65 ani și peste (38 m și 32 f.);⁵⁴

b) după naționalitate: 1114 locuitori erau români, 29 maghiari; după limbă maternă: 1115 erau români și 28 maghiari;⁵⁵

c) după nivelul școlii absolvite: 781 locuitori în vîrstă de 12 ani și peste (357 m. și 420 f.), 1 locuitor cu diplomă de învățământ superior (1 f.), 14 cu diplomă liceală (8 m. și 6 f.), 6 cu școală medie tehnică și de specialitate (3 m. și 3 f.), 6 cu școală profesională și de meserii (3 m. și 3 f.), 38 cu școală generală de 8 (7) ani (21 m. și 17 f.), 718 cu școală primară și alte școli (317 m. și 401 f.);⁵⁶

d) după populația activă și inactivă: 643 locuitori populație activă (289 m. și 354 f.) și 471 populație inactivă (234 m. și 237 f.), 5 populație activă în industrie (5 m.), 7 în construcție (7 m.), 612 în agricultură (266 m. și 346 f.), 3 în circuitul mărfurilor (2 m. și 1 f.), 10 în învățământ, cultură, artă, ocrotiri sanitare (4 m. și 6 f.), 6 în celelalte meserii și neidentificate (5 m. și 1 f.);⁵⁷

Potrivit recensământului din 1992, satul Năoiu, comuna Cămărașu, județul Cluj, avea o populație de 571 locuitori:

a) după vîrstă: 278 locuitori erau de gen masculin, 293 de gen feminin;

b) după populație activă: 238 populație activă (114 m. și 94 f.).

⁵⁴ Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966. Regiunea Cluj. Vol. I. Populație, Direcția Generală de Statistică, 1968, p. 78.

⁵⁵ Idem (naț.), p. 125.

⁵⁶ Idem (șc.), p. 211.

⁵⁷ Idem (pop.activ.), p. 272.

Biserica românească din satele comunei Cămărașu

Date concrete despre modul cum a dăinuit prin vremi Biserica Ortodoxă din Cămărașu, Năoiu și Sâmboleni din cele mai vechi timpuri până la Unirea cu Roma nu se găsesc deocamdată. Se știe despre marile pătimiri ale ortodoxiei din vremea presunilor protestanților, jertfele aduse de marii ierarhi în frunte cu Ilie Iorest și Sava Brancovici, azi canonizați pentru păstrarea credinței neamului românesc, pentru păstrarea ființei naționale.

Biserica românească din Cămărașu

Cert este că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, românii din Cămărașu au trecut la greco-catolicism. În timpul conscripției episcopului Ioan Inochentie Micu-Klein erau în Cămărașu 20 familii (circa 100 suflete) de uniți, aveau biserică dar nu și casă parohială. Preot era popa Vasilie. Biserica nu avea în proprietate sesie parohială. Parohia era arondată la arhidiaconatul Jucului.

Potrivit conscripției de la 1750, În Cămărașu, erau 307 suflete de uniți, 1 biserică, 1 preot, 1 casă parohială, și biserică nu avea teren nici la acest an. Parohia aparținea de arhidiaconatul Suatului.

La 1762, în Cămărașu era 1 preot unit, nici o familie unită, nu era preot ortodox iar 68 de familii erau revenite la ortodoxie, biserică era a ortodocșilor și avea teren arabil de 30 câble, fânaț de 2 care și 2 case parohiale.

La anul 1766, locitorii din Cămărașu erau încă reveniți la ortodoxie, aparțineau de protopopiatul ortodox Crișeni, în total erau 492 suflete, din care 266 bărbați, 226 femei.

În timpul revoluției de la 1848-1849, preot era Ioan Crișan, care a fost împușcat de insurenții maghiari la 15 august 1849 „la hotarul Șermașului-mare și tot acolo fu și îngropat”. Din anul 1850 până la 13 noiembrie 1852 a funcționat în Cămăraș preotul George Uilăcan, tatăl canonicului de la Blaj Alexandru Uilăcan (fost și redactor al „Foiilor scolare”), care, transferându-se la Sânpetru de Câmpie, de unde era soția sa, a fost înlocuit în funcție la Cămăraș cu preotul Toma Gonza, din 13 noiembrie 1852, până în 1862. Din 20 ianuarie 1862 funcționează ca preot în Cămăraș Constantin Albon, până la 30 iulie 1873, când este înlocuit cu Toma Marcu, cel care a oficiat slujba de preot până la 15 aprilie 1893. Lui Toma Marcu i-a urmat preotul Augustin Laurențiu, care era în funcție și la 1900.

Augustin Laurențiu s-a născut în Săbed (azi sat al comunei Ceuașu de Câmpie, MS) la 28 ianuarie 1865. A urmat cursurile gimnaziale la Târgu Mureș și Blaj și teologia tot la Blaj, absolvită în 1891. A fost hirotonisit în 1893 și atunci a fost numit preot în Cămărașu, doi ani funcționând și ca învățător în Sărmaș (jud. Mureș).

În 1948, locitorii din Cămărașu au revenit din nou la ortodoxie. Preot actual: Peter Gheorghe, fiind în satul Cămărașu ca preot din anul 1983. Lucrări efectuate în 1989-2006: resfințire biserică, reparații capitale casa parohială și biserică, refacere pictură, dotări interioare (scaune, iconostas); înlocuit acoperiș, construit pridvor, troiță.

Biserica românească din Năoiu

La conscripția din 1750, în Năoiu erau 215 suflete de uniți, 1 biserică, 1 preot, 1 cantor, biserică nu avea casă parohială, biserică avea un teren intravilan, un teren arabil de 6 câble, un fânaț de 8 care de fân.

Potrivit conscripției lui Buccow din 1762, în Năoiu nu erau preot și enoriași uniți, nici preot ortodox, iar locitorii reveniseră la ortodoxie și erau 47 familii și biserică era a ortodoxilor, nu avea sesie parohială.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, românii din Năoiu erau trecuți la greco-catolicism. În anul 1733, erau 14 familii (aproximativ 70 de suflete) de uniți, care aveau biserică și 2 case parohiale. Biserica avea un teren arabil de 3 câble (cca. 6 iugăre) și un fânaț de 10 care de fân. Preot era popa Onea. În 1766, în Năoiu erau 252 ortodocși (122 bărbați și 130 femei) și apartinea protopopiatului ortodox Crișeni.

După popa Onea a urmat Ilie Zechereș și Ioan Hodis până în anul 1839. În perioada 1849-1872 a funcționat în Năoiu popa Petru Oros, iar între 1879-1888 preotul Vasile Iustian. Din 1889 preot era Simeon Pop, care funcționa încă în Năoiu și în anul 1900.

Simeon Pop s-a născut în Bucerdea Grânoasă la 29 aprilie 1848. Studiile gimnaziale le-a urmat la Blaj, pe care le-a absolvit în 1868. Teologia a absolvit-o tot în Blaj, în 1872. A funcționat o perioadă preot în Crăiești (MS), din 1873 până în 1889, când se transferă la Năoiu.

În 1948, locuitorii din Năoiu au revenit din nou la ortodoxie. Preot actual: Zubașcu Bogdan, din anul 2007.

Biserica din Sâmboleni

Deja în prima jumătate a veacului al XVIII-lea românii din Sâmboleni erau trecuți la greco-catolicism. La anul 1733 erau în Sâmboleni 36 de familii (cca 180 de suflete) de uniți, care aveau biserică și două case parohiale. Biserica avea un fânaț de 15 care de fân. Preoți erau doi: popa Grigoraș și popa Vasilie. Localitatea era românească (*Valach*).

La 1750, Sâmboleniul apartinea de arhidiaconatul Suatului, avea 333 enoriași uniți, 1 biserică, 2 preoți, 1 casă parohială, terenul – sesie parohială avea 1 intravilan și un arabil de 38 de câble.

Potrivit conscripției lui Bucow, în Sâmboleni erau 2 preoți uniți, 1 familie unită, nici un preot ortodox, 92 de familii revenite la ortodoxie, 1 biserică ortodoxă, un arabil de 36 câble, un fânaț de 6 care de fân și 2 case parohiale.

La 1766 erau în Sâmboleni 389 suflete ortodoxe, din care 262 bărbați, 127 femei și apartinea de protopopiatul ortodox Crișeni.

Din 1828 până la 1845 a funcționat în Sâmboleni preotul Simion Pop Barna, căruia i-au urmat din 1845 până în 1846 Atanasie Gramă, din 1846 până în 1857 Simeon Pop, între 1857-1858 Toma Gonza și din 1858 până în 1897 preotul și omul iubitor de cultură Ioan Gherman, trecut la cele eterne în 1897. A urmat preotul Ioan Bozac, născut în Răzoare, la 27 decembrie 1860.

Ioan Bozac "octavan" (student), la Liceul "Samuel Vulcan" din Beiuș (cca. 1880), viitor preot în Sâmboleni

Examenul de încheiere a cursurilor gimnaziale 1-a dat la Alba Iulia în 1881. Teologia a absolvit-o la Blaj în 1886. A fost numit prin decret „cooperator” (ajutor de preot sau preot secund) în Sâmboleni în 1887, slujind alături de viitorul său socru, preotul Ioan Gherman, după a cărui moarte este numit preot.

În 1948, locuitorii din Sâmboleni au revenit din nou la ortodoxie. Preotul actual se numește Popa Gheorghe Dănuț și este preot în acest sat din anul 1999. În această perioadă s-a repictat și resfințit biserică, efectuându-se și unele lucrări de reparații, consolidări la biserică și casa parohială.

Biserica reformată

În socoturile dijmelor papale din 1332-1334 este pomenit și un preot catolic în Cămărașu, fiind probabil vreo capelă catolică la curtea nobilului local.

Se cunoaște faptul că la 1556 a fost interzisă religia catolică în Transilvania și locuitorii au trecut la protestantism.

În documentele Eparhiei Reformate din Ardeal, cu sediul în Cluj, se află și colecția de documente Arhiva Protopopiatului Sic, în cadrul căreia se păstrează documentele Parohiei reformate Cămărașu din perioada 1770-1903. Cercetarea acestor documente va permite, cu siguranță, conturarea vieții religioase reformate din satul Cămărașu din această perioadă istorică și care va putea fi întregită cu alte surse de arhivă sau edite până în actualitate. Această cunoaștere va fi benefică atât pentru maghiari cât și pentru români, contribuind la consolidarea respectului reciproc, într-o Europă a alterităților religioase, culturale și etnice.

Preot actual este Oroszhegyi Attila Zsolt.

ȘCOALA

Din istoria învățământului pe teritoriul actual al comunei Cămărașu

O primă istorie cunoscută a învățământului pe teritoriul actual al comunei Cămărașu a schițat-o fostul director al Școlii din Cămărașu, Alexandru Brehar, care citează un document semnat de preotul local în 1926 și care pomenește faptul că anul de fundație al școlii este necunoscut și că exista școală în 1870 și de atunci a funcționat până la data emiterii documentului.

Cert este faptul că la 8 septembrie 1865, comunitatea parohială greco-catolică din Cămărașu încheia un „Instrument de dotațiune” pentru învățător, obligându-se să-i achite acestuia un salariu de 30 florini și 15 mierțe de porumb (cf. Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania ctitor de școală*, p. 171).

Profesorul Brehar citează pe bâtrânul Mihai Moldovan, născut în 1875, care a declarat că el a învățat pe la diferite case particulare, nefiind local de școală, o clădire proprie a școlii s-ar fi ridicat abia în jurul anului 1895. Cam aceeași situație era și cu școlile din Năoiu și Sâmboleni, scrie prof. Brehar, dându-le data înființării acestora în 1887, respectiv 1886. Școala confesională reformată din Cămărașu, conform monografiei prof. Brehar, a fost atestată din anul 1770, acesta având local propriu din 1893.

Vechea clădire a școlii românești din Cămărașu s-a transformat în cămin cultural în 1946, și abia în 1947-1947 s-a constituit localul în care funcționează și în prezent, cu adăugirile ulterioare. Alte câteva repere

cronologice privind învățământul în Cămărașu, precizate în monografia sus amintită sunt:

- 1949 – în cătunul Făgădauă din Sâmboleni se înființează o școală cu 4 clase;
- 1954-1955 – ia ființă școala cu clasele I-IV în cătunul Ropota din Năoiu, într-o casă particulară;
- 1956-1959 – se construiește un local de școală în cătunul Făgădauă din Sâmboleni;
- 1956-1957 – se înființează clasele V-VII și în satele Năoiu și Sâmboleni;
- Prin anii '50, până în 1962 există în Cămărașu și un internat, unde erau cazați elevi la clasele V-VII din Sărmașel, Țăgșor și Tagu (până în 1959 era în clădirea IAS-ului);
- 1959-1963 – se construiește un local de școală în cătunul Ropota, cu două săli de clasă;
- 1959 – se construiește un nou local de internat, lângă școala din Centrul civic al Cămărașului, care după 1962 s-a transformat în săli de clasă;
- 1964 – toamna anului 1966 – se construiește un nou local de școală în Cămărașu.

Profesorul Brehar mai precizează că în perioada 1924-1945 au urmat școli medii 3 elevi din Cămărașu, din care 2 au devenit învățători și unul ofițer, în perioada 1945-1964 au urmat școli medii și superioare 7 elevi din Cămărașu, devenind 2 învățători, 2 profesori, 1 inginer agronom și 2 medici, iar în perioada 1965-1980 au urmat școli medii și superioare 24 elevi, din care 5 au devenit economisti, 4 ingineri, 3 profesori, 6 educatoare și învățătoare, 4 ofițeri, 2 medici și mulți elevi au urmat școli profesionale.

În jurul anului 1980, din totalul de 43 de cadre didactice din comuna Cămărașu, 2 din cele 5 educatoare făceau naveta, la fel 3 din cei 15 învățători și 20 din cei 23 profesori. Puțini aveau domiciliul stabil în comună.

Numărul claselor, numărul elevilor și al cadrelor didactice de la Școala din Cămărașu era următorul (conform tabelelor întocmite de prof. Al. Brehar):

Graficul cuprinzând numărul elevilor pe zece ani

Anul școlar	Nr. clase	Nr. elevi	Nr. cadre didactice	Observații
1924-1925	4	107	1	
1925-1926	4	97	1	
1926-1927	4	62	1	
1927-1928	4	116	1	
1928-1929	4	64	1	
1929-1930	5	121	1	
1930-1931	4	61	1	
1931-1932	4	60	1	
1932-1933	4	63	1	
1933-1934	4	76	1	

Anul școlar	Nr. clase	Nr. elevi	Nr. cadre didactice	Observații
1943-1944	7	101	3	
1944-1945	7	109	3	
1945-1946	7	122	3	
1946-1947	7	96	3	
1947-1948	7	112	5	
1948-1949	7	121	5	
1949-1950	7	117	5	
1950-1951	7	216	8	
1951-1952	7	226	8	
1952-1953	7	240	8	

Anul școlar	Nr. clase	Nr. elevi	Nr. cadre didactice	Observații
1970-1971	16	360	16	
1971-1972	14	321	16	
1972-1973	14	310	16	
1973-1974	13	292	15	
1974-1975	17	354	17	
1975-1976	17	317	17	
1976-1977	16	303	16	
1977-1978	16	304	16	
1978-1979	16	294	16	
1979-1980	16	312	16	

Şirul directorilor şcolilor din Cămăraşu este următorul:

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Perioada când a funcționat	Funcția	Obs. řc. de 4 sau 7-8 ani
1	Todoran Isidor	1.IX.1924 31.VIII.1945	înv.	řc. de 4 ani
2	Vasile Moldovan	1.IX.1945 30.XI.1955	prof.	řc. elem. de 7 ani
3	Viorica Moldovan	1.XII.1955 31.VIII.1956	prof.	řc. elem. de 7 ani
4	Constantin Ciobotaru	1.IX.1956 31.VIII.1962	prof.	řc. elem. de 7 ani
5	Frățilă Vasile	1.XI.1962 31.VIII.1965	prof.	řc. gen. de 7 ani
6	Brehar Alexandru	1.IX.1965 1980	prof.	řc. gen. de 8 ani
7	Uțiu Nastasia	1.IX.1980 31.VIII.1983	prof.	
8	Brehar Alexandru	1.IX.1983 31.VIII.1989	prof.	
9	Birta Dinu	1.IX.1989 31.VIII.1990	prof.	
10	Barbu Leonora	1.IX.1990 31.VIII.1991	prof.	
11	Brehar Alexandru	1.IX.1991 31.VIII.1993	prof.	
12	Lumperdean E.	1.IX.1993 31.VIII.1994	prof.	
13	Cristoltean Sonia	1.IX.1994 1995	prof.	
14	Trușcă Jana	1995-1997	prof.	
15	Kelemen Elisabeta	1997-1998	prof.	
16	Ciurdar Cristina	1998-2000	prof.	
17	Rațiu Gheorghe	2000-prezent	prof.	

Astăzi funcționează pe raza comunei Cămărașu patru școli:

- Școala Cămărașu cu clasele I-VIII;
- Școala Năoiu cu clasele I-IV;
- Școala Sâmboleni cu clasele I-IV;
- Școala Făgădauă cu clasele I-IV.

Biblioteca comunală

A fost înființată în anul 1964. La 31 octombrie 2006, biblioteca din Cămărașu avea 10.495 volume. Are în dotare calculatoare, soft TUB, video, tv, casetofon. Cititori activi: 160. Până în 1990, bibliotecară a fost Melania Aurora Suciu. Din 1990, bibliotecară este Luminița Ispas.

Alte instituții

Pe raza comunei Cămărașu mai funcționează:

- un cabinet medical;
- un dispensar veterinar;
- 3 cămine culturale;
- o agenție poștală.

Urmează să se înființeze oficial Casa memorială Sütő András.

Etnografie

Unul dintre cei mai de seamă culegători de folclor din zona Cămărașului de astăzi (inclusiv satele Năoiu și Sâmboleni) a fost Traian Gherman (1879-1961), care a fost un profund cunoșător al credințelor și obiceiurilor populare din Transilvania.

În lucrarea sa „Meteorologia populară”, apărută în revista „Comoara satelor” în perioada 1923-1926, publicată în volum în 1928 și reeditată în 2002 la Editura Paideia, Traian Gherman a cules credințe și obiceiuri populare legate de fenomenele meteorologice și de la locuitorii din Sâmboleni, unde avea rude (familia preotului Ioan Gherman), în special de la Lica Negruș, de 60 de ani (în jurul anului 1914 când era terminată lucrarea) și de la Iuliu Jecan, de 50 de ani (tot atunci).

Astfel, din Sâmbotelec, cum apare Sâmboleniul în lucrare erau următoarele credințe:

a) Despre cum va fi vremea după visele oamenilor:

Dacă „visezi cu zăpadă, e a soare, senin” („Auzită în Sâmbotelec, jud. Cojocna”)⁵⁸.

b) Cum va fi vremea, după animalele de casă.

Vitele cornute:

„Ziua sau noaptea, de vor zacea răzlețe e a vreme bună, iar de vor zacea grămadă, una lângă alta, e a vreme moale, ori a furtună” (Auzită de la Lica Negruș, de 70 de ani, din Sâmboleni, jud. Cojocna);

„Măgarii dacă zboară mai des decât de obicei, ori se bat, asemenea e semn de ploaie” (Sâmbotelec, Veza, Grindenii).

c) Cum va fi vremea după plante și arbori:

„Fânul în clai de <va fi îngăduit>, adică moale la pipăit, e o vreme moale, iar de va fi aspru e a vreme bună” (Sâmbotelec, Rus Samoilă, 41 ani).

⁵⁸ Traian Gherman, *Meteorologie populară*, Editura Paideia, 2002, p. 12.

d) cum va fi vremea după lună și stele

„Când va crește luna, dacă e galbină e a vreme bună, iar dacă e roșie, e a vânt” (Sâmbotelec, L. Negruș).

e) După obiecte și alimente din casă:

„Dacă e moale șoricu (șoric - Sâmbotelec [...]) de pe slănină (clisă), sau curge slănina (se topește), e semn de vreme moale” (Sâmbotelec etc.).

f) După animale de casă și păsări:

„Dacă, toamna, găinile se culcă târziu, anul următor va fi un an fără mană la hotar” (Iuliu Jecan, Sâmbotelec; M. Mondula, Bușag).

„Dacă, toamna, porumbeii se întorc târziu de pe hotar, va urma un an fără roadă, iar dacă se întorc acasă cu mult înainte de înserat ori stau pe acasă, e semn de an mănos” (Iuliu Jecan, Sâmbotelec).

Traian Gherman a mai cules următoarele credințe populare referitoare la meteorologia din Sâmboleni:

„Dacă toamna nu e mâncat cucuruzul de cioare și grauri e semn de toamnă lungă.”

„Când toamna mușunoaiele furnicilor (furnicarii sunt mari, și iarna va fi aşa.”

„Dacă plouă în iunie, va fi grâu, dar nu va fi mălai.”

„Spun bătrânii, ca o tradiție moștenită că vremurile peste an se repetă tot din optzeci în optzeci de ani.” (Lica Negruș)

„O credință asemenea lățită e că nu e bine să bătucești mere sau să le tai cu cuțitul înainte de Sân-Petru, că grindina va bate semănăturile, cum bătucești mărul. Părinții poartă mare grija de copii, ca nu cumva aceștia să bătucească mere înainte de Sân-Petru.”

„Când se ivește luna, dacă e galbină e a vreme bună, iar dacă e roșie, e a vânt.” (Lica Negruș)

„Când volbura se ridică drept în sus, e semn de secetă, iar când se ridică de-a curmezișul e semn de ploaie.” (Lica Negruș)

„Fânul în clacie de „va fi îngăduit”, adică moale la pipăit e a vreme moale, iar de va fi aspru e a vreme bună.” (Rus Samoilă, 41 ani)

Desigur că și alte gazete din Transilvania secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului XX au publicat aspecte etnografice despre teritoriul actual al comunei Cămărașu și a căror cercetare vor întregi tabloul

unei interesante și pitorești fresce, viu colorate, a vieții spirituale a locuitorilor din zonă de-a lungul timpului.

Obiceiuri

Tăiatul porcului

De obicei, cu câteva zile înainte de Crăciun, fiecare locuitor taie unul sau doi porci. Pregătirile se fac cu o zi înainte. Pentru că această lucrare nu poate fi făcută de unul singur, participă și rudele mai apropiate, care vin de dimineață și ajută gazda până la gata, adică: tăiatul porcului, despicarea. La masa de prânz, cei care ajută sunt serviți cu carne proaspăt gătită, alături de mămăliga tăiată cu ața, vin și țuică de prune. Urmează făcutul cârneaților, caltaboșilor (maioșului), chișca, jumărilor, cașului de porc. De asemenea, slănina se pune în saramură, la fel și oasele, care după o perioadă se dau la fum.

Tăierea porcilor avea loc într-o anumită zi, la Ignat (20 decembrie), și într-un anumit moment al zilei, de obicei în zori sau dimineață. De altfel, funcția rituală a sacrificiului este bine evidențiată de informațiile etnografice: „La tăiere nu trebuie să stea nimeni primprejur dintre cei care sunt miloși din fire, căci se crede că porcul moare cu mare greutate; carnea unui astfel de porc nu va fi bună. Pe porc să nu-l vaite nimeni” (Pamfile, 1914, p. 118) și altele.

Măsuratul oilor (Împreunatul)

Măsuratul oilor se ține de obicei prin luna mai. La măsuratul oilor participă cei care și-au dat oile în pază la un pastor (cei care nu pot să-și păzească oile, fie că au prea puține, fie că se ocupă cu altceva), care are mai multe oi, acesta obligându-se să aibă grija de ele, iar la sfârșitul anului, toamna, sa-i dea o anumită cantitate de brânză, stabilită dinainte. I se spune măsuratul oilor, pentru că atunci se măsoară cât lapte are fiecare oaie, măsurarea făcându-se cu „oca”. După măsurare, se pregătește un prânz

bine asortat: miei fripti, mămăligă caldă, țuică de prune. Această petrecere are loc în aer liber, la locul unde este stâna.

Sfeștania casei

Există obiceiul ca după terminarea construcției unei case, să se cheme preotul pentru a face sfintirea acesteia printr-o slujbă specială în casa nouă, când se spun rugăciuni, se stropește fiecare colț al casei cu apă sfântă și se face cruce cu lumânarea, arzând pe peretele interior al camerelor. După terminarea slujbei urmează o petrecere la care participă rudele apropiate ale noilor proprietari.

Sânzienele

Cununa de Sânziene

Întrucât sărbătoarea Sânzienelor se suprapune peste solstițiul de vară, moment important în derularea timpului calendaristic, aceasta era însotită de numeroase practici de divinație, de prospectare magică a ceea ce se va întâmpla în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat. Tehnica cea mai obișnuită constă în împletirea din flori, în special din flori de sânziene, a unei coronițe și aruncarea ei pe casa sau în oborul vitelor. „Se obișnuiește a se face de către fete și flăcăi, în dimineața Sânzienelor, înainte de a răsări soarele, câte o cunună de sânziene cu care se duc la ocolul vitelor, unde o aruncă. Dacă cununa este a unei fete și de cunună se anină mai întâi o viță Tânără, ursitul, adică viitorul soț al fetei va fi Tânăr; dacă se anină o viță bătrână, viitorul ei ursit va fi om în vîrstă” (Pamfile, 1910, p. 91); “Cununile bărbaților sunt împletite în formă de cruce, iar cele împletite pentru femei sunt rotunde. Fiecare își aruncă cununa sa, iar reprezentanții pe cele ale absenților. Dacă cununa se oprește pe acoperiș, este semn că acel a cui este sau pentru care s-a pomenit va avea bucurii, îi va merge bine; dacă, dimpotrivă, va cădea, este semn că va merge rău și poate chiar că va muri” (Pamfile, 1910, p. 93).

Locul aparte al Sânzienelor în Calendarul popular este subliniat, de culegerea rituală a plantelor de leac (sânziana, usturoiul, cicoarea, cimbrișorul, trifoiul alb, spânzul, sulfina și altele) și de indicarea celei mai

mari zile din an, a solstițiului de vara, prin doua repere importante: înfloritul sănzieneelor și amuțirea cucului. Marcând perioada de coacere a recoltelor de grâu, orz, secără, Sânzienele prezintau o valoare generală.

În ziua de 24 iunie (**Târgul Cămărașului**), în preajma solstițiului de vară, calendarul popular consemnează sărbătoarea cunoscută în Cămărașu sub denumirea de Sânziene.

În dimineața de Sânziene, înainte de răsăritul soarelui, tinerii strângneau buchete de Sânziene pe care le împleteau în coronițe și le aruncau pe acoperișul caselor. Se consideră că omul va trăi mult în cazul în care coronița rămânea pe casă sau, dimpotrivă că va muri repede, atunci când coronița, alunecă spre marginea acoperișului sau cădea de pe acoperiș.

Tot în ziua de 24 iunie, înainte de răsăritul soarelui, tinerii din Cămărașu pregăteau căni din lut și din sticlă pentru a culege de pe câmp frăguțe (pomnițe, pocnite, pognite). O parte o consumau ei, iar o parte o aducea familiei. Apoi mergeau la Biserică. După terminarea slujbei la Târgul Cămărașului (Târgul cireșelor) care se ținea pe ținte din jurul Bisericii. La acest targ veneau grupuri de tineri - fete și feciori din satele vecine, fiecare grup fiind însotit de muzicanți, și se încingea o horă care ținea până seara târziu. Tinerii din Cămărașu purtau costume populare. Feciorii purtau cămașă albă (țesută din bumbac la războiul de țesut) și pantaloni țesuți tot din bumbac la război. Pe cap purtau o pălărie din paie (clop) împodobit cu flori de mușcată și măghiran. La brâu purtau cei care nu aveau curea, o năframă (basma). Fetele purtau costum popular format din zadie, poale largi și poale strâmte și cămașă albă cu cusături. Pe cap, fetele purtau o pălărie din paie, împodobită cu panglici colorate. Fetele purtau părul împletit în două „cosițe” cu panglici.

Obiceiuri de Sf. Gheorghe

În seara precedentă zilei de 23 aprilie, fiecare gazdă punea la porțile curților, ușile și ferestrele caselor, grajdul animalelor cotețele de păsări, crengi de rugi (măcieș) pentru alungarea spiritelor rele (strigoi). În aceeași seară, feciorii se organizau în două grupuri și se deplasau pe dealuri, în locuri mai înalte de unde strigau reciproc diferite realități cotidiene (întâmplări hazlii, despre fete nemăritate, feciori burlaci, relații extraconjuga).

Ansamblul de dansuri populare „Fiii Cămărașului”

Este continuatorul vechiului ansamblu folcloric al comunei care a activat între anii 1970-1989. Acesta era compus în mare parte din persoane vârstnice, continuatori ai tradiției populare autentice din zona Câmpiei Transilvaniei și a avut participanți în cadrul festivalului național „Cântarea României” din acea perioadă, și pe alte scene județene, fiind apreciat de către publicul din această zonă.

Noul Ansamblu de dansuri populare „Fii Cămărașului” a fost înființat în anul 2004, este compus din copii având vîrste cuprinse între 5 și 17 ani. Instructori sunt: Sebastian Marchiș și Anca Băieș; au repetiții săptămânale și sunt sprijiniți finanțar de către părinți, Primăria și Consiliul Local Cămărașu. Costumele populare sunt autentice, unice în zonă, în sensul că sunt modele vechi de peste 100 de ani, cusute de mână, fără broderii.

Participanți mai importanți:

- Mociu, jud. Cluj – Festivalul cântecului și jocului de pe Câmpie, edițiile 2004 și 2006;

- Sărmașu, jud. Mureș – Zilele Sărmășene, edițiile 2005 și 2006;

- Cluj-Napoca – Festivalul național Colind Iancului, edițiile 2005 și 2006;

- participare la Festivalul internațional de folclor pentru copii din Turcia – Bursa 20-23 aprilie 2007;

- alte spectacole pe plan local și în comunele vecine.

Repertoriul formației cuprinde:

- *Suita de pe câmpie (purtată)*;

- *Învărtita*;

- *Târnăveana*;

- *Suita Fetele de la Căpâlna*.

Toponime românești din Sâmboleni la 1826

Deasupra drumului (Gyesupra drumuluj)	Între Gurluețe (Intre Gurluetze)
Deasupra Mogiesi (Gye asupra Mogyeszi)	La Baltă (La Balta)
Deasupra răzorului (Gyea supra résoruluj)	La Bostan (La Bosztán) (spre hotarul Cătinii)
Deasupra răsorului (Gye Supra Rasoluluj)	La Ciurgău (La Csergou)
Din sus de Fântânele (Gyin szusz gye funtinyele)	La Cioreție (La Csoretzije)
După Coasta cu Napi (Dupa Kaszta ku Naptyi)	La Ciuhe (La Csuhe)
După Cruce (Dupa Krucse)	La Coasta cu Napi (La Kaszta Naptyi)
După Pietri (Dupa Tyetri)	La Coasta Napti (La Kaszta Naptyi)
După Râpă (Dupa Ripa)	La Cruce (La Krucse)
În dos după pietri (În Doszu dupa tyetri)	La Dosu Șoimușului (La Doszu Sojmosului)
În Dos sub Șoimuș (In Dosz szub Solymos)	La drumul Itrini (La drumu Itrini)
În dosu de după pietri (În doszu gye dupa tyetri)	La Fântâna Petreștii (La Funtina Petrestye)
În Dosu Itri (În Doszu Itri)	La Fântânele (La Funtinyele)
În Dosu Itrini (In Doszu Itrini)	La Față hăl mare (La fatzahel mare)
În Față Fântânelelor (În fatza funtinyelilor)	La Față (La Fatza)
În Față Făgădăului (În fatza Fagadaului)	La Fațuică de la Stupătura sacă (În Fatzuike gye la Sztupatura Szake)
În față hăl mare (In fatzel hel mare)	La Fațuică (La fatzuice)
În Față (În fatza)	La gialul Cionci (La Gyalu Csoncsi)
În Fătuică (În fatzuice)	La Gloduri (La Glodur)
În fruntea Buzi (În fruntya Buzi)	La Groapa lui Podloge (La Gropă lui Podloge)
În Fundătura (În Fundetura)	La Groapa Lupșii (La grapa Lupsi)
În Gloduri (In Glodur)	La Gurguiete (La Gurguetze)
În răzoare (In rezore)	La Itrina la țigla secii (La Itrina la czigla secsi)
	La Itrine (La Itrine)
	La Itrine deasupra răsorului (La Itrine gye asupra résoruluj)

La Itrine pe gialul secii (La Itrine pe gyalu Secsi)	La Valea Mare (La Válá Máre)
La Itrine pe răzor (La Itrine pe resor)	Lângă drumului Mociului (Linge drumu Mocsiuluj)
La Itrine sub răzor (La Itrine sub résor)	Lângă Pârâul Fântânelii (Linge Parau Funtinyeli)
La moara Petreștilor (La mara Petresteylor)	Lângă Rât (Linge Rit)
La moer (La moer)	Pe Coasta Pticuri (Pe Kaszta Ptyikuri)
La Mogeasa (La Mogyászá)	Pe dealul Fântânelii (Pe gyalu funtinyeli)
La Obreje (La Obrése)	Pe dos după pietri (Pe dosz dupa tyetri)
La Pârâul Bunii (La Parau Bunyi)	Pe dos sub Șoimuș (Pe dosz szub Solymos)
La Pădurea Cămărașului (La Padure Kamarásuluj)	Pe Dosu (Pe Doszu)
La pădurea Ciorii (La Padura Csori)	Pe Dosu Itrini (Pe Doszu Itrini)
La Podu Anti (La Podu Anti)	Pe gialul Secii (Pe Gyalu Szécsi)
La Pogerei (La Pogyéréi)	Pe Gloduri (Pe Glodur)
La Pogerei deasupra (La pogyeréj gyea supra)	Pe Pietri (Pe Tyetri)
La Râtu Făgădăului (La Ritu fagadauluj)	Pe Pogerei (Pe Pogyérej)
La sărătura Itri (La Szereuta Itri)	Pe răsorul Itrini (Pe resoru Itrini)
La Soroție (La Szorotzie)	Pe sub Răzor (Pe szub Rézor)
La Stupătura Sacă (La Sztyupetura Szake)	Pe vale (Pe vale)
La Stupătură (La Sztyupetura)	Pe valea Itrini (Pe Válá Itrini)
La Stuptine (La Sztuptyine)	Peste Pârâul Bunii (Pesztye Parau Bunyi)
La Șoimuș (La Sojmus), pădure	Peste tău (Pesztye Teo)
La Știubei (La Styubej)	Soartea sub Șoimuș (Szortya sub Solymos)
La Târle (La Tirlye)	Sub Gurguiete (Szub Gurguetze)
La Țigla Fântânelii (La Czigla funtinyeli)	Sub Răzor (Szub Rezor)
La Țigla Luchi (La Czigla Lukí)	Sub Șoimuș (Szub Solymus)
La valea Itri (La valá Itri)	Sub Șoreție (Szub Soretzie)
La Valea Itri (La Valyá Itri)	Sub Târle (Szub Tirlye)

Toponime (1956-1963)

Cămărașu

Lapoşa	Măzăriște
Chemența	Sub brazi
Fânațe	Coada pădurii
Hegesa	Sub pădure
Sușcut	Coastă
Chemancioara	Dos
Iricău	Fânăcior
Rupturi	Sorți
Bostani	Cânapiști
După vie	Clejie
Valea Viei	Fântânele
Pe față	Mânzărie
Pe piatră	Râtu Mare
Băi	Hosu
Cojdâmb	Valea Năoiului

Năoiu

Rupturi	Valea Gecii
Huruba	Răzoare
Coastă	Hinteri
Nimaș	Tabla lui Roji
Sănătoci	Fața Cistelecului
Roși	Lab
Dos	Fața Cămărașului
Ropota	Corlate
Fișcău	Strâmte
Cerci	Fânăcior
Chereștău	Cănărușă
Valea Bâlzii	Tiglă
Valea Boiești	Răzoare
Tău	Codobârt
În față tăuluii	Clejie
Fânațe	Buduroi
Calea Clujului	Şes

Sâmboleni

Sub răzor	Lăbuț
Gloduri	Fruntea Brezii
După pietri	Pădurea Ciorii
Dosu Itrinii	Țigla gecii
Itrina veche	Oaș
Itrina nouă	Răzoare
Dudău	Dealu Cioncii
Groapa Crucii	La Doleanu
Coasta cu napi	Obreje
Fătnică	Dublății
Groapa Lușii	Râtului satului
Fântânele	Fundoaie
După râpă	Soimuș
Bostani	

Oameni de seamă

**Ioan Gherman
(1839-1897)**

S-a născut în Sâncolau de Mureş, jud. Mureş, unde tatăl său era preot. A urmat gimnaziul la Blaj, apoi teologia tot în „Mica Romă”, fiind sfînțit preot, a fost dispus la parohia Sâmboleni, jud. Cluj. „Aci, prin zel neobosit și prin înțelepciune și-a adunat o avere frumoasă. Căsătorit cu o fiică vrednică a Murășului, Ana Deac din Hădărău [Hădăreni, MS], Dumnezeu binecuvânta căsătoria aceasta cu prunci, din cari sunt în viață [în anul 1900]: fiul dr. Pompiliu German, medic de cerc în Șercaia, lângă Făgăraș, și fiicele: Aurelia German, măritată după Ioan Dan, medic de cerc în Mociu, și Virginia German, măritată după Ioan Bozac, preot în Sâmbotelec”.

Preotul Ioan German și soția sa, Ana, au fost generoși la suflet. „Multor lipsiți le-a întins ajutor, mulți tineri români de la studii care se abăteau pe la casa lor era primiți cu deosebită bunăvoiță și nu arareori ajutorați chiar și cu bani. Ba au fost tineri studenți pe care i-a ajutorat și susținut preotul Ioan German cu ajutor stabil la școale ca să-și poată continua și termina studiile. Astfel l-a ajutat și pe viitorul preot greco-catolic din Bunești, Ioan Ganea, care în 1900 îi va face portretul moral în „Gazeta Transilvaniei”.

El era însă nu numai creștin bun ci și român bun, naționalist înfocat. El a sprijinit cu căldură întreprinderile noastre naționale și economice-literare și cu deosebire cu căldură a sprijinit ziaristica, având la casa sa toate foile naționale române, ca nici un alt preot din alte părți, și îndemnând cu stăruință și pe ceilalți preoți ca să procure și să cetească măcar o gazetă națională, ba s-a întâmplat că a plătit însuși abonamentul pentru câte un preot Tânăr, numai ca să-l introducă în cetit”.

Era acționar al Băncii „Albina” din Sibiu, membru al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român și al Fondului pentru înființarea unei școli de fetițe române din Cluj. A fost un sprijinitor devotat al oricărei acțiuni și întreprinderi despre care era convins că contribuie la înaintarea noastră națională [...] Avea o inimă foarte bună și simțitoare și se știa însuflețit până la lacrimi când era vorba de oamenii mari ai națiunii noastre și de câte ori se amintea vreun eveniment însemnat din trecutul sau prezentul nostru național”.

Preotul Ioan German a trecut la cele veșnice la 17 iulie 1897, la vîrsta de 67 de ani și în al 40-lea an al preoției.

Ileana Bozac (n. Gherman) (1914 – 2000)

S-a născut la 16 august 1914 în comuna Sâmboleni, jud.Cluj, dintr-o veche familie de preoți greco-catolici și intelectuali români. Urmează școla primară și primele clase de liceu la Blaj, continuate la Cluj, unde și-a susținut bacalaureatul în 1931.

Studiile universitare le-a efectuat la Universitatea din Cluj, între 1931-1935, la Facultatea de Litere, specialitatea Istorie-Geografie. A obținut licență în istorie cu distincția *cum laude* în 1935. În paralel studiase Etnografia și folclorul, timp de 3 ani (cursuri și examene), iar în 1936 absolvă, după un an de practică, Seminarul Pedagogic Universitar. Cunoaște limba germană și franceză (călătorie de studii la Grenoble). Timp de 3 ani s-a specializat, în cadrul Seminarului condus de profesorul și istoricul Silviu Dragomir, în paleografie germană, paleografie chirilică, paleografie latină, limba și paleografie slavă veche medio-bulgără, precum și în interpretarea de texte bizantine. În 1936-1937 a promovat examenul de capacitate, în specialitatea istorie-geografie, fiind clasificată a 8-a pe țară.

În anii 1945-1947 urmează cursurile anilor I și II de doctorat la Universitatea din Cluj, cu examenele aferente, dar susținerea tezei n-a mai

fost posibilă din cauza gravelor consecințe, de pe plan general și personal, ale războiului și ale bulversării politice din țară. Ca majoritatea intelectualității formată în perioada interbelică, în spete de confesiune greco-catolică, a avut de suferit rigorile noului regim și abia în 1966 s-a putut prezenta la un concurs pentru obținerea certificatului de traducător din limba germană. Intre nenorocirile care s-au abătut asupra familiei sale, una a fost pentru ea cel mai greu suportat, pierderea soțului Ioan Bozac în război, în martie 1943, rămânând, la 28 de ani, văduvă de război cu două fetițe mici, de 1 și 3 ani. Ca fiică de preot greco-catolic și soția unui ostaș român ce a luptat pe frontul de Est, cu toată pregătirea ei superioară, n-a fost încadrată după război decât ca secretară, administratoare și bibliotecară la “Centrul de Studii și Cercetări privind Transilvania” (august 1945- februarie 1949), după care aproape trei ani a rămas fără mijloace de subsistență. Abia în 1951 a fost angajată ca cercetător la Institutul de istorie al Academiei.

Si-a început cariera profesională în 1936, inițial ca profesoră în învățământul secundar la Liceul Comercial din Cluj, între 1936-1938, după care s-a mutat, împreună cu soțul, la București, unde a activat ca profesoră suplinitoare la liceele “Negoeșcu”, “Moteanu”, “Choisy Mangâru” și “Nicolae Bălcescu”. Calvarul anilor de refugiu și război, petrecuți la Sibiu, n-a încetat pentru ea nici după 1944, ca văduvă de război și mamă de copii lăsată fără slujbă, ce a trebuit să locuiască într-o cămăruță din propria casă din Cluj, ocupată de familiile unor slujbași de pe plan local ai noului regim. Abia în 1951 a fost încadrată ca cercetător științific la Institutul de istorie al Academiei, filiala Cluj, unde a activat până la pensionare, în 1974, iar din 1967 a fost promovată ca cercetător științific principal. Din 1958 a fost membră a Societății de științe istorice și filologice din România. În 1968 a fost trimisă de Direcția Generală a Arhivelor Statului într-o călătorie de documentare științifică de trei luni la arhivele și bibliotecile din Viena, împreună cu istoricii C.C. Giurescu și Cornelia Bodea, pentru a depista și microfilma izvoare istorice referitoare la Răscoala iobagilor români condusă de Horea, Cloșca și Crișan, din 1784.

Colaborează la lucrările colective ale Institutului de Istorie din Cluj: *Indicele Hurmuzaki; Bibliografia secolului al XIX-lea*; ca excelentă cunoșătoare

a limbii germane și a paleografiei gotice germane și a celei latine medievale a contribuit la prelucrarea textelor germane de grafie gotică pentru colecțiile de *Documente privind Istoria României*, seria C.*Transilvania* (*Documenta Romaniae Historica*); *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. Seria Transilvania; Izvoarele răscoalei lui Horea*. Pentru acestea a depistat numeroase documente din arhivele de la Viena (Haus-Hof- und Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Hofkammerarchiv, Nationalbibliothek), de la Cluj, Sibiu, Tg. Mureș, Alba Iulia, București, Blaj, Brașov, Brad, Dej, Hunedoara, Zlatna, Câmpeni, pe care le-a transcris după original, sau după fotocopii și microfilme și a colaborat la traducerea și prelucrarea lor pentru tipar, în deosebi cele de limbă germană. Pe baza materialului arhivistic și a hărților vechi a întocmit schițe pentru hărțile economice privind Transilvania, incluse în vol. III din *Tratatul de Istorie a României* (1964).

Rezultatele cercetărilor sale în arhivele și bibliotecile de specialitate au fost materializate în elaborarea și publicarea unor valoroase studii și articole de istorie, caracterizate prin rigoare și originalitate, privitoare la istoria școlară și culturală a românilor transilvăneni și la luptele de emancipare socială a poporului român din secolele XVIII și XIX. Dintre acestea se cuvin a fi reținute pentru posteritate următoarele titluri, ce sunt tot atâtea contribuții la dezvoltarea istoriografiei noastre:

A. Colaborare la lucrări colective:

1. Colaborare la *Tratatul "Istoria Romîniei"*, vol. IV, București, 1964, cu: - subcapitolul "Date despre învățământul românesc din Transilvania (1848-1918)", inclus integral la p. 696-700, din păcate fără precizarea autorului; - schițele hărților economice privind Transilvania, din volumele III și IV ale aceluiași tratat;
2. *Indice* la 6 volume din colecția de documente *Hurmuzaki*.
3. Colaborare la *Bibliografia istorică a României*, vol. II. *Secoul al XIX-lea*, Tom I, București, 1972.
4. Colaborare și *Indice* la volume ale colecției *Documente privitoare la Istoria României. Seria C. Transilvania*.
5. Coautor la colecția de documente privitoare la revoluția din 1848-1849 în Transilvania:

Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania, vol. I: 2 martie-12 aprilie 1848, sub red. Acad. Șt. Pascu, V. Cheresteșiu, Ed. Acad. Române, București 1977; vol II: 12-29 aprilie 1848, București, 1979; vol. III: 30 aprilie-14 mai 1848, București 1982; colaborator la vol. IV: 14-25 mai 1848, București 1988

6. Coautor la colecția de documente și izvoare privitoare la răscoala lui Horea: *Izvoarele răscoalei lui Horea*, Seria B. Izvoare narrative, vol. I (1773-1785), vol. II (1786-1860) Ed. Academiei RSR, București, 1983, sub red. Acad. Ștefan Pascu; și colaborare la vol. III: *Presă. Broșuri. 1784-1785*, București, 1984.

7. Colaborare la tratatul *Din Istoria pedagogiei românești*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1966.

B. A elaborat și tipărit următoarele studii și articole:

-*Politica școlară a Curții din Viena în domeniul fiscal al Zlatnei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în: "Studii și Cercetări de Istorie", Cluj, VII (1956), nr. 1-4

-*Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în: "Studii", nr. 3, București, 1958

-*Școlile de la salinele din Transilvania la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, în: "Anuarul Institutului de Istorie" din Cluj, an III (1960)

-"*Arhiva*" lui Horea, în: "Revista Arhivelor", nr. 2, IV (1961)

-*Două documente din 1744 privitoare la trecutul minelor din Rodna*, în: "Anuarul Institutului de Istorie" din Cluj, 1961

-*Le voyage de Spallanzani en Transylvanie*, în: "Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1, IV (1965)

-*Morile din domeniul de sus al Zlatnei în anul 1774*, în "Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", VIII (1965)

-*Învățământul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea* – în colaborare cu Pompiliu Teodor: în "Din Istoria pedagogiei românești", vol. II, București, 1966

-*Ioan Urban Iarnik în lumina corespondenței sale cu Ioan Micu Moldovan*, în "Limbă și literatură", XIV (1967)

-*O relatare contemporană străină privind cauzele răscoalei lui Horea*, în: "Lucrări științifice", Istorie-Științe sociale-Pedagogie, Oradea, 1971

-*Răscoala lui Horea văzută de un ofițer din trupele de represiune*; în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie", Cluj, XV (1972)

-*Un ziar german ("Realzeitung", Erlangen) despre răscoala lui Horea, (în colab.), în "Studia Universitatis, Seria Historia, Fasc.II, 1973*

-*Știri despre români în autobiografia lui Heidendorf, în "Anuarul Institutului de Istorie", Cluj, 1973.*

A continuat să lucreze și după pensionare la un corpus de documente, finalizat după trecerea ei spre cele veșnice de către prof.univ.dr. T.Pavel, care a scris și un întins studiu introductiv și a pregătit carte pentru tipar. Lucrarea de mare amplitudine și importanță pentru cunoașterea societății românești din Transilvania dinainte de răscoala lui Horea s-a publicat, în limbile română și germană, sub titlul *Călătoria lui Iosif al II-lea în Transilvania la 1773/ Die Reise Kaiser Josephs II. durch Siebenbürgen im Jahre 1773*, în editura Institutului Cultural Român.Centrul de Studii Transilvane, din Cluj-Napoca, 2006 (816 p.)

S-a stins din viață la 23 martie 2000 și a fost înmormântată în Cimitirul Central din Cluj-Napoca, fără a uita o clipă imaginea "Casei de pe deal" din satul natal în care a copilărit și și-a petrecut vacanțele de-a lungul anilor, și din care familia sa (Gherman/Bozac) a fost pe nedrept izgonită după 1945. Intreaga avere deținută de familie în cuprinsul hotarului satului Sâmboleni le-a fost confiscată iar casa a trebuit predată pe seama comunei, cu mențiunea de a fi folosită pentru școală din sat. Fusese doar o fărâmă din calvarul suferințelor îndurate de-a lungul vieții, pe care doar iubirea de neam și credința neștirbită în Dumnezeu i-au dat tăria să le îndure.

Prof.dr.Teodor PAVEL

Sütő András (1927-2006)

S-a născut la 17 iunie 1927 în comuna Cămărașu, jud. Cluj, într-o familie de țărani maghiari. Numele de Sütő András îl purta și un strămoș de-al său, desigur, iobag din Cămărașu, conform unui urbariu din anul 1826. După absolvirea școlii primare a urmat cursurile gimnaziului reformat din Aiud, apoi pe cele ale gimnaziului reformat din Cluj. A debutat la vîrsta de

18 ani în ziarul clujean *Világosság* – de orientare comunista – cu eseul *Levél egy román barátomhoz* (Scrisoare către un prieten de-al meu român). A fost membru al Marii Adunări Naționale între 1965 și 1977, vicepreședintele Uniunii Scriitorilor din România între 1974 și 1982. A publicat lucrări, în tinerețe, de orientare proletpacifistă, dar scrise cu o mare forță de evocare. În ultimii ani ai regimului Ceaușescu operele lui Sütő András nu au mai putut fi publicate în România și au apărut exclusiv în străinătate. Dintr-un răsfățat al regimului a ajuns să fie urmărit pas cu pas de către Securitate. În martie 1990 a fost una din victimele violențelor interetnice de la Târgu Mureș. După perioada de spitalizare s-a stabilit în Ungaria, unde și-a petrecut ultima parte a vieții. A murit la Budapesta la 30 septembrie 2006 și a fost înmormântat la 7 octombrie 2006 în cimitirul reformat din Târgu Mureș, în prezența a numeroase personalități culturale și politice maghiare iar din partea Uniunii Scriitorilor a participat Mircea Dinescu. O delegație a Primăriei Cămărașu a fost condusă de primarul Iancu Marcel.

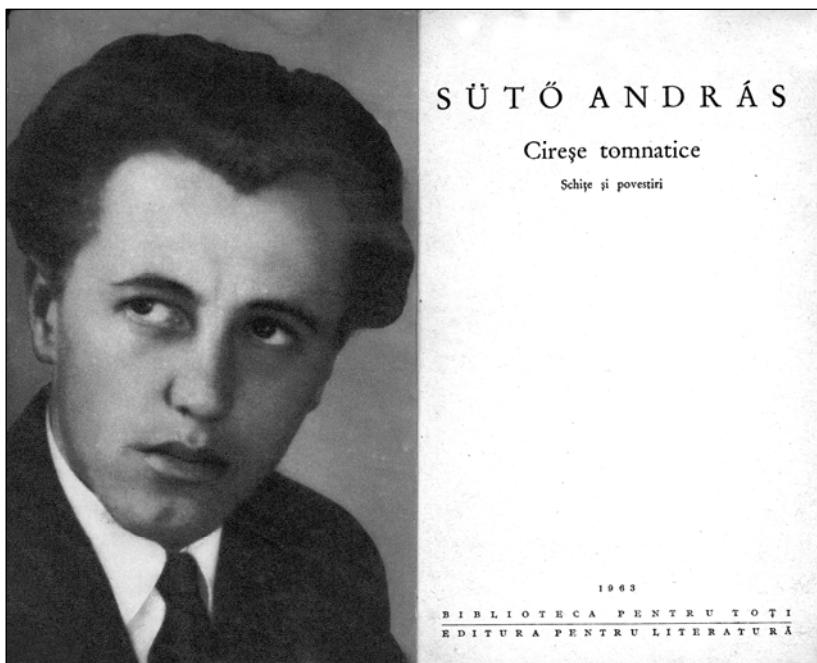
Opere: *Mezitlábas menyasszony* (Mireasa desculță), 1950; *Emberek indulnak*, 1953; *Félrejaró Salamon*, 1956; *Pompás Gedeon*, 1968; *Anyám könnyű álmot igér* (Mama promite somn ușor), 1970; *Istenek és falovacsák* (Zei și căluți de lemn), 1973; *Egy lócsiszár virágvasárnapja* (Floriile unui geambaș), 1975; *Három dráma*, București, 1978; *Csillag a máglyán*, 1978; *Káin es Ábel*, 1978; *Engedjétek hozzájám jönni a szavakat* (Lăsați cuvintele să vină la mine), 1977; *Évek – hazajáró lelke*, București, 1980; *Szuzai menyegző* (Nunta de la Susa), 1980; *Advent a Hargítán* (Advent în Harghita), 1987; *Szemet szóért*, Debrecen, 1993; *Balkáni gerle*, Budapest, 1999.

În românește i s-a tradus volumele: *A șaptea bucurie*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1954 și 1960; *Deputata*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă; *Încurcătura*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953; *Karikas Risipitorul*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă; *Lăsați cuvintele să vină la mine*. *Însemnări pe întinderi de zăpadă și praf*, București, 1979; *Mămăligă cu brânză*. Povestiri, Ilustrații, Editura tineretului, 1954; *Nuntă la castel*, comedie în 3 acte, Editura pentru literatură, București, 1963; *O minte de trei sferturi*, Editura tineretului, 1953; *Rătăcirile lui Salamon*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957; *Mireasa desculță*, piesă în trei acte, în Teatrul, București, 1951. Consacrarea i-a venit odată cu publicarea sa în valoroasa colecție „Biblioteca pentru toți”, la nr. 189, cu *Cireșe tomnaticice* devenind astfel un clasic în viață la o vîrstă Tânără.

Geo Bogza scrie despre Sütő András că personajele sale „se mișcau și vorbeau cu veridicitate care te cucerea numai decât” și că „acestui autor cam năzdrăvan și foarte talentat, căruia nu-i lipseau niciodată verva și umorul, nu mi-a fost greu să-i devin cititor.”

În necrologul „Cireșe de toamnă” publicat de Mircea Dinescu în ziarul *Adevărul* din 9 octombrie 2006 se spune că Sütő András „a scris cele mai frumoase și mai emoționante pagini despre țărăniminea maghiară și română din Ardeal după cel de-al doilea război mondial. (...) Un coleg de generație și-l amintește pe jurnalistul adolescent Sütő András alergând pe jos sau cu bicicleta pe străzile Clujului, cu șpalturile în mână de la redacție la tipografie și de la tipografie înapoi la redacție. E bine să ni-l închipuim pe Sütő András pedalând în continuare pe o bicicletă celestă, îndreptându-se spre o redacție mai înaltă și spre o tipografie căreia numai el îi știe, în clipa asta, tainele presimțite în capodopera *Un leagăn pe cer*”.

În lucrările sale literare s-a inspirat și a evocat și din viața satului său natal, Cămărașu.

Iancu Mocean
(08.05.1939-13.10.2000)

S-a născut în satul Sâmboleni, comuna Cămărașu. Absolvent al liceului Agroindustrial Turda, a lucrat mai întâi la Tipografia „Casa Scânteii” București, ca zețar (culegător de litere). Datorită împrejurărilor, s-a întors în satul natal, unde la 23 ani a fost ales primar al comunei Cămărașu, în anul 1963. Din acest an și până în 1980 a înndeplinit funcția de primar, an în care a fost numit președinte al Centrului Agricol Mociu (CUASC), centru care cuprindea cinci comune: Cămărașu, Suatu, Mociu, Frata și Palatca. Această funcție a înndeplinit-o până în anul 1989. În anul 1992 a fost ales iarăși primar al comunei Cămărașu, reales la alegerile din 1996, funcție pe care a înndeplinit-o până în luna iunie 2000. În timpul activității de primar al comunei Cămărașu, s-au realizat în principal, următoarele: pietruirea drumului de legătură Sâmboleni (Făgădaua) – Cămărașu – Năoiu (9 km); s-au construit Căminele culturale din Cămărașu (1972), Năoiu (1975) și s-a renovat Căminul Cultural din Sâmboleni. S-au mai construit magazinele sătești, moara din Cămărașu, Școala Cămărașu (corful nou de clădire) 1968, Școala Sâmboleni - corful nou de clădire (1975).

Concluzii

Schițând istoria unei comune importante din județul Cluj, conturând personalitatea obștilor rurale care o formează, prin documentele istorice prezente, prin anexele valoroase semnate de cunoscutul etnolog Traian Gherman și de învățătorul – cu un real talent narativ – Izidor Todoran, prin documentele fotografice vechi și actuale, s-a creat deja o treaptă spre noi și noi cercetări care să adâncească problematica prezentată, să aducă noi mărturii de civilizație istorică și de identitate a comunei Cămărașu.

Am reușit să stabilim câteva coordonate ale evoluției istorice ale comunei, observând că în istoria acestor localități se reflectă în mare istoria socială, politică și culturală a națiunii române. Țărani și conducătorii lor spirituali din aceste sate au participat la marile mișcări sociale și politice din secolele XVIII-XIX și începutul secolului XX (răscoala lui Horea, revoluția de la 1848-1849, Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 etc.) și și-au croit destinul sub semnul accederii la modernitate, libertate, prosperitate, renaștere prin școală și cultură, înțelegere interetnică și viață social-politică democratică.

Istoria comunei nu este lipsită de momente luminoase, de înfruntare a tiraniei, de oameni remarcabili care s-au distins în anumite momente istorice, de fenomene curioase și de excepție (un locuitor din Cămărașu de vîrstă matusalemică, de 105 ani, de exemplu), dar și de momente groaznice și ne referim aici, în primul rând, la acea mare atrocitate contra evreilor de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial de care este marcată istoria comunei și de care populația acesteia nu este cu nimic vinovată, faptul întâmplându-se doar pe hotarul Cămărașului, spre Sărmășel.

Rămân însă deschise noi perspective de cercetare, noi abordări ale vieții acestei comune, în trecut și în prezent, cercetări ale acelorași perioade istorice și ale altora neprezentate în lucrarea de față, din alte surse

documentare, precum și cercetări de istorie a mentalităților, a vieții religioase, a traiului cotidian, a relațiilor interetnice – satul Cămărașu fiind o importantă sursă în această privință și care nu poate să ocolească „fenomenul” creației și personalității lui Sütő András, inclusiv identificarea modelelor sale literare din sat etc.

Prezenți în marile momente ale istoriei naționale, locuitorii Cămărașului, Năoiului și Sâmboleniului au dat dovadă de iubire față de plaiurile natale, de atașament față de valorile libertății și demnității umane, de credință și statornicie în durata vieții și muncii aspre și dărze a gliei strămoșești.

ANEXE

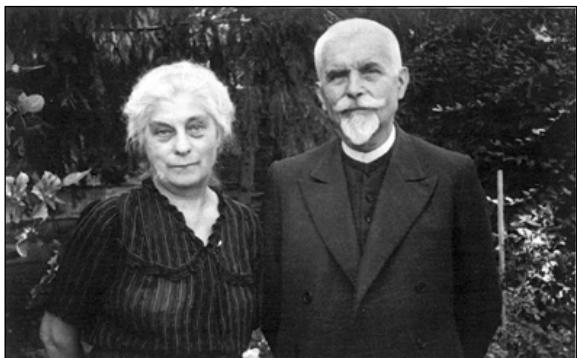
documentare

Anexa 1

Preotul Ioan Gherman din Sâmboleni și crâmpeie din viața satului în secolul al XIX-lea

E anevoieasă încercarea de a înfățișa viața și activitatea unui preot de la sate, câtă vreme nu s-au păstrat, prin tradiție, în sânul familiei amănuntele și etapele activității celui dispărut, pe care voiesc să-l evoc în amintirile nepoților și strănepoților, după zeci și zeci de ani.

Preotul Ioan Gherman din Sâmboleni, moșul și strămoșul nostru, n-a fost preotul de la sate, care să nu fi lăsat atâtea și atâtea realizări concrete pentru familie și urmașii săi. Iar dacă au rămas, pentru noi cei de azi, necunoscute etapele, în succesiunea lor ale acestor realizări cunoscute de noi, desigur nu pot fi învinuiți urmașii lui direct, ci noi cei de azi, cari nu ne-am interesat de ele, și nu am dat importanță cuvenită celor spuse nouă de părinții noștri și de cei cunosători ai vremurilor de atunci.

Traian Gherman și soția Lucreția, născută Bozac, fiica preotului Ioan Bozac din Sâmboleni, părinții Ilenei Bozac, n. Gherman (cca. 1955)

Ioan Gherman a fost fiul preotului Samuil și al soției Chireana, din Sân-Iacob de Mureș. S-a născut în anul 1830. Clasele primare de sigur le va fi făcut în satul de naștere, potrivit timpului, la un învățător dela care și-a însușit cetitul și rugăciunile, precum și o abilitate oarecare în comput.

A rămas de copil mic orfan de mamă, pentru că preotul Samuil, la 1836 era văduv, după cum apare într-o scrisoare păstrată în familie. Astfel nu a putut avea parte de alintările și mângăierile de mamă.

După terminarea celor patru clase primare, a continuat liceul din Blaj începând din anul 1844, până în 1848; atunci închizându-se liceul din cauza revoluției pe timp de doi ani, cu redeschiderea școlilor în 1849, a avut posibilitatea să continue și el studiile întrerupte. În anul 1850 însă, odată cu redeschiderea cursurilor, s-a schimbat și structura învățământului, prin introducerea *liceului* cunsocut de opt ani, pe care l-am urmat și noi, cei de azi. Că în ce clasă a fost categorisit, nu putem să ști (s-ar putea afla consultând registrele școlare de pe vremuri, azi însă unde se pot afla?) Admiter – prin presupunere, -, că a fost primit în cl.V de liceu și astfel a terminat cl.VIII liceală în anul 1854.

În cvartir, nu știm precis unde a stat, însă în familie a rămas o tradiție vagă (- de la tatăl meu, preot Emiliu din Turdaș-) că ar fi locuit la familia Szancsali, un țăran ungur, mai înstărit, deci cu locuință mai bună; casa lui era cam a treia de la cornul grădinii fabricantului Mendel. Mai târziu a stat la familia Iclozan, numit și Pavel-cătană, de profesiune tipograf și își avea casa la fundul grădinii mitropolitane, din sus de fântâna din fața fabricei de spirt a lui Mendel. Casa azi nu mai este de peste 50-60 de ani. Despre alte cvartire, în care să fi stat, nu se știe.

În ce privește viptul, pe vremuri și până prin anul 1930, era obiceiul, ca "ștudenții" – așa se numeau elevii gimnaziali –, să trăiască "din straiță", ori "să deie cu săptămâna". cei din apropiere trăiau "din straiță" ori "din desagi", pentru că părinții aveau posibilitatea să le aducă de-ale gurii în fiecare săptămână odată, iar în ce privește pâinea, aceea o căpătau gratuit – căpătau din cinci în cinci zile "tipăi" de la Mitropolie, dacă erau elevi buni în purtare și studii. Cei din depărtări mai mari, - de pe Câmpie, dela Reghin ori din Sălaj și Maramureș, ca și cei din părțile Orăștiei, a Sibiului și Făgărașului -, "dădeau cu săptămâna": se ortăceau mai mulți din același cvartir, câte 4-6-8 ștudenți și ficecare dădea de mâncare pe o săptămână, pentru cei ortăciți; astfel, prin rotație, fiecăruiia îi venea rândul la 4-6 săptămâni să deie amiaza, - pentru că numai amiaza venea în combinație, iar în ce privește dejunul și cina, îl privea pe fiecare în parte; amiaza stătea dintr-o ciorbă caldă și de obicei de două ori la săptămână și carne.

Fiul preotului Samoilă din Sân-Iacob, desigur a fost din categoria celor ce dădeau cu săptămâna.

Dintre colegii lui de cvartir a rămas ca amintire că îl avea de *concăsan*,

într-un timp pe Ioan Micu Moldovan, cunoscut sub numele de Moldovănuț, de care l-a legat o prietenie în toată viața și un alt coleg cu numele Turcu. Cu aceștia a stat în acelaș cvartir la familia lui Pavel-Cătană, a cărei urmași s-au stâns în partea bărbătească prin a.1932, familie cinstită, poreclită însă "picior-de-porc".

"Ştudentul" Ioan Gherman avea o minte ageră, prindea ușor explicațiile profesorilor, în clasă era foarte atent, - însă acasă nu-și prea bătea capul cu cartea. Se rezima pe ceea ce și-a însușit din explicațiile profesorilor și mai ciupea câte ceva dela Turcu, despre care se spune că i-ar fi fost coleg de clasă. – Însă atât! Ar fi interesantă o verificare a elor de mai sus, consultându-se registrele de odinioară, - dacă se vor mai găsi.

Tot din tradiție se mai știe (-spunea fiica sa Virginia, preoteasă în Sâmboleni-), că după redeschiderea liceului în anul 1851, după ce mulți au pierdut ani de școală în timpul revoluției din 1848 și urm. Și aşa mulți erau înaintați în vîrstă, cu aprobarea forurilor în drept, aceștia puteau să deie examene de două clase într-un an.

Colegul său de clasă și de cotel, Turcu, se pregătea de examen particular. O făcea însă în ascuns, fără să fi spus prietenului său Ioan Gherman. Acestuia însă i-s-a părut suspect, ce ce tot poate învăța atâtă, și mai ales pe ascuns? Cum – cum nu, destul că prinde firul și în gândul său frământa planul, cum să-l poată păcăli. Se puse pe lucru și tot pe ascuns, se prepara și el pentru o a doua clasă în particular, fără să se mai facă foimale de-a înainta cerere și a aștepta aprobare. Când fu termenul pentru examen, spre mirarea colegului său de cvartir și chiar a profesorului examinator la matertia respectivă, răsare ca din cucuruz și ștudentul I.Gherman, că și el vrea să deie examen. În zădar cercă să-l capaciteze profesorul să se lase de acest gând, - el ținea mortiș, ca să se supună la examen. "Domnule profesor, eu îs pregătit; Vă rog să mă examinați". Ba, în sfârșit, după multe târguieli: "Domnule profesor, dacă n-oi ști – buctați-mă!"

După atâtea insistențe, profesorul cedează și începe examinarea. Dar spre mirarea profesorului, candidatul neo-candidat, ține bine și în sfârșit este promovat.

Bcuria neo-candidatului și ciuda colegului său de cameră:

- Măi, eu învăț în ruptul capului și mă trudesc ziua-noaptea cu învățătura, iar tu – scapi iac'asa cu minciuna.

- Omul trăiește în lume cu mintea, măgarul cu povara!

Scurt: i-a făcut festa prietenului său de cameră.

Din viața de "ștudent" nu ni s-au păstrat alte amintiri și nici din cei patru ani cari i-a petrecut în Seminar.

După terminarea teologiei s-a căsătorit cu Ana Pop-Deac din Hădărău. Pe vremuri căsătoriile se făceau cam între tineri din aceeași regiuni. Comunicațiile la distanțe mai mari pe atunci erau anevoie oase și stfel cercul cunoștințelor între

tineri era redus.

Teologul Ioan Gherman a putut ușor face cunoștință cu Ana Deac din Hădărău pentru că depărtarea dintre Sân-Iacob și Hădărău era de câțiva zeci de kilometri. Însă nici distanța aceasta nu prea era nevoie să o facă deoare ce fratele său mai mare – tetea Grigore – era pe atunci preot în Hădărău, iar Ioan, ca copil orfan de mamă, petreceea vacanțele mai mult la frate-s-o Grigore.

Familia Deac era o familie veche, bine înstărită, însă cu copii mulți și aşa și multul împărțit în multe părți, ajunge până la urmă să fie cam puțin. Cu zestre – bogată în țesături și covoare -, a dus cu sine Tânără Ana și patru viței mărișori și doi cai, buni de plug.

Și tinerii căsătoriți s-au așezat în Sâmbotelec, ca acolo să rămână de zăstăm.

Tinerii căsătoriți într-o privință s-au dovedit de foarte potriviti: amândoi cu multă râvnă de-a face dintr-un ban – doi; amândoi cruceați; amândoi cu judecată limpede, ca să vadă perspectiva lucrurilor; și amândoi întreprinzători. Și mai era ceva în favorul lor: mediul și timpul în care și-au început activitatea.

Sâmbotelecul a fost un sat de iobagi și de jeleri de pe domeniul baronului Kemény din Cămăraș. Familii, ca proprietari independenți, abia erau câteva, cum a fost și familia Pop și Graur, amândouă cu titlul de nobili, din veacul al XVIII. După încetarea iobăgiei în anul 1850, iobagii au fost împroprietați; dar noii proprietari, cei mai mulți, nu prea prețuiau valoarea intrinsecă a proprietății de pământ. De aceea o vindeau, adeseori chiar pe un preț bagatel. Acest fenomen social ne este cunoscut și nouă celor de azi, cari cunoaștem realitatea socială a satelor după reforma agrară din 1920, când acelaș lucru s-a repetat.

Preotul Ioan Gherman, om cu jedecată limpede s-a folosit de această conjunctură a vremii și a 'nceput să cumpere parcele împrăștiate. Numărul parcelelor de an sporeau.

Între timp s-a ivit un concurent din familia Leoca, originar din Năsal, însă înainte vreme angajat în serviciu la baronul Kemény și acum devenit libertin.

Preotul I.Gherman continua să facă cumpărături de loc, când se iveau ocazia – însă ca să fie ferit de orice neplăceri, ce le-ar putea provoca concurența, nu căuta direct ocazia de cumpărare, ci o făcea prin diacul Graur și învățătorul Oprea, cari îi erau adiții.

Cu timpul s-a făcut comasarea, și atunci s-a trezit preotul Gherman, că e proprietarul alor câteva sute de jugăre de loc.

Acum însă avea zeci de boi de jug, 10-15 vaci cu lapte, ciurdă de junci, turmă de oi și doi cai albi la hinteu, cari la drum mare țineau fuga alătura de caii contelui Beldi din Balda, care avea stavă de cai de rasă.

Economia aceasta mare o purta în regie proprie, fără vre-un administrator special. Angaja an de an câte 10-12 feciori tineri, un păstor la vite, un păcurar

pentru oi, un văcar și un cociș. Și, lucru de mirare! – Toți aceștia cu îmbrăcăminte și mâncare din curte! – Este de admirat curajul acestor doi soți, cum s-au avântat la o aşa mare servitute și este de mirat, cum doi oameni atât de calmi la judecată, să ieie asupra lor o îndatorire aşa de anevoieasă; pentru că, pe lângă numărul acesta mare de mâncători în curte, mai avea pentru lucrarea pământului încă vreo 30 familii de țigani, așezăți în hurubi în vatra satului, aproape de curte. Pe aceștia era dator să-i provadă cu alimente în natură și cu lemn de foc. Tot ce primea o familie de la curte, era încrestat pe răvaș, transformat în zile de lucru.

Când era la săpat de cucuruz și la secere, eșeau în brazdă câte 40-50 de lucrători, iar preotul Gherman, în urma lor supravegheata.

Toți lucrătorii primeau mâncarea din curte, cum și copiii lor nevârstnici. Dimineața se încărcau desagii cu pâne și cu budia de brânză, iar la amiază servitoarele duceau "păzitura" în ciubere. Fiecare familie se aseza a parte cu ai săi și mâncau. Acest tablou se repeta apoi seara în curte, în fața bucătăriei, când căpătau de obicei mâncarea preferată: mămăligă cu lapte! Și era – să zicem – bătaie între ei, care să capete lapte acru! O particularitate era: la Crăciun fiecare familie de țigani primea gratuit făină de grâu pentru colaci, carne de porc și varză acră; iar la Paști fiecare familie primea făină de grâu, brânză pentru pască și câte-un miel belit. Era un adevărat uspăt, când treceau spre casă cu trofeele câștigate.

Pe lângă alimentare, în zilele de lucru, mai primeau, repespectiv i se tăia de pe răvaș câte o zi de lucru, socotită într-o "pițulă argint", adecă 10 creițari.

Acest sistem de muncă a dăinuit până prin anul 1890, când Tânărul ginere Ioan Bozac a desființat sistemul de-a angaja servitori cu mâncare și îmbrăcăminte din curte și a angajat "biriș" cu premândă și bani. Pentru că spunea: "Eu nu vreau ca preuteasa mea să fie servitoarea la servitorii mei!"

Sistemul de a se lucra proprietatea cu jeleri-țigani a rămas și pe mai departe, ca rămășiță a feudalismului din veacul al XVIII-lea când se lucrau moșiiile domnești, pe lângă iobagi, cu jeleri și hurubași.

Preotul Ioan Gherman se bucura de multă cinste și între intelectualii de pe Câmpie în majoritate, de sigur, preoți și învățători. La adunarea generală a "Astrei" din Sibiu din anul (1886) - nu-mi aduc sigur aminte -, când a fost ales președinte Iacob Bologa, preotul Iona Gherman a fost trimis ca reprezentant al intelectualilor de pe Câmpie. Acest moment, aşa se vede, i-a făcut și lui o adâncă impresie, deoarece dela Sibiu s-a reîntors cu o fotografie a lui Iacob Bologa, care incadrată s-a păstrat ca o scumpă amintire familiară, atârnată pe păretele odăii de fiecare zi. Prin anul 1944 era încă tot pe același părete al camerei.

În familie se urmărea cu mult interes desfășurarea răsboiului pentru independentă a României; la casă se găseau fotografiiile marilor bărbați de stat ai României, iar fotografia marelui Ion Brătianu am văzut-o alăturaea de fotografia lui

Iacob Bologa, pe același părete al odăii.

Avea placerea deosebită să vadă la casă cât mai mulți și cât mai des intelectuali. Potrivit vremurilor, cum aminteam în alt loc, tineretul intelectual, mai ales vara, vizita familiile cunoscuților mai din depărtări treecând din sat în sat, cu o bâticuță în mână, iar peste noapte poposea unde îl apuca seara. La preotul Gherman totdeauna găsea oricine un loc de odihnă și de-a dreptul se simtea ofensat dacă vre-un Tânăr ori alt intelectual ar fi trecut prin sat și nu i-ar fi cercetat casa. Mai ales era vesel, când putea găzdui câte-un Tânăr teolog de la Blaj, cu care apoi se întindea la povești despre oamenii și evenimentele din Blaj. Când pleca apoi de la casă vre-un Tânăr teolog, totdeauna îl petrecea până afară din sat și la despărțire îi punea în palmă o hârtie de 5 floreni, să aibă bani de drum; aceasta era placerea lui și orice protest era zădarnic.

De altfel, având și două fete mari, nu e mirare că îi era cercetată mereu casa de tineret și mai ales de teologi de la Blaj. Din vorbele membrilor familiei am aflat amintiți mai des tinerii teologi Gheorghe Bărbat, protopopul de mai târziu al Blajului, Grigore Maior, trecut mai târziu la redacția "Gazetei Transilvane" din Brașov, Gheorghe Simu, protopop și camerar papal din Ibașfalău-Dumbrăveni, Vasile Hopârtean, protopop onorar și asesor Consistorial din Gădălin, Constantin Rusu, protopop onorar în Șärmaș, Iosif Barbu, preot în Păgida, Ioan Bozac, ginerele și urmașul său ca preot în Sâmboleni; iar Sonea, arhidiaconul din Beclan tot la casa preotului Gherman și-a petrecut verile, ca prieten al fiului său Pompeiu, medicul d mai târziu. E greu să se cunoască Isita lungă a tineretului ce i-a cercetat casa. Dar pe lângă tineretul acesta floland, avea an de an ca oaspe peste casă, luni întregi, familia judecătorului Mezei, mai târziu jude de Cassație în Budapesta. Familia Mezei venea de cele mai multe ori cu câte 5-6 membri, stătea cu lunile la casa preotului Gherman, fiind provăzută cu toate cele de lipsă. Si stai mirat azi gândindu-te, că putea fi adăpostită într-o casă parohială veche, construcție de grătele și pe deasupra în plin sezon de lucru câmpului! – Si totuși se făcea!

Legăturile de prietenie cu conșcolarul său Ion Micu Moldovan – Moldovănuț – din Blaj le-a ținut în permanență. Până ce a fost elev de liceu în Blaj, fiul său Pompeiu se mai întâlnea din când în când, însă susțineau raporturile prin intermediul fiului său Pompeiu, care ducea și aducea știri și care totdeauna a fost bine primit la casa lui Moldovănuț. Mai târziu însă fiecare păstra în gândurile sale numai amintirile trecutului. Prin anii 1890 însă, Moldovănuț, cu toată bătrânețea, și-a luat osteneala să cerceteze acasă la el pe colegul său din tinerețe și a venit la Sâmbotelec. S-au întâlnit, ca bătrâni, doi prieteni din copilarie. Ar fi greu de tălmăcit sentimentele revederii târzii; își vor fi reîmprospătat întâmplările și sburdălniciile copilariei, ca și greutățile și chiar mizeriile îndurate; își vor fi reamintit prietenii din copilarie și profesorii de pe acele vremuri cu calitățile și

ticurile lor personale. Vor fi trăit câteva zile însemnate de amintirile trecutului.

Înainte de despărțire, prepozitul Moldovănuț a reamintit un moment important din viața de liceeni, cam cu următoarele vorbe: "Îți mai aduci aminte, frate Ioane, de când eram amândoi în cvartir la profesorul (- durere, nu i s-a reținut numele -) și căpătam cvartir în încălzit gratuit și o cupă de lapte la zi pentru că îngrijeam și râneam la vaci? Si îți mai aduci aminte cum într-o zi de primăvară eu încărcam carul cu gunoi și tu stăteai pe leasa carului și ți-am zis: "Oare, măi Ioane, când vom avea și noi atâta lapte, ca să ne săturăm odată bine? – acum văd, că dorința ni s-a împlinit, că tu ai vaci că te poți scălda în lapte și eu am putut strângе atâta avere ca să pot lăsa un milion de floreni pentru neam!"

Acestea au fost înainte dela despărțire – visul copilariei realizat la bătrânețe!

Ca fizic era un om mare, robust, spătos și totuși, mirare, avea fluierele picioarelor și brațele foarte subțiri. Umbla tuns de tot, barbă nu purta, mustetele tăiate englezeste. Cămașă întărătită și guler, după obiceiul vremii, nu suferea. Umbla puțin adus de spate și pe braț o cărjă încârligată simplă, nelustruită.

La scris nu bucuros se punea. Registrele i le purta mai mult învățătorul Graur și tot acestuia îi dicta corespondența oficială. Pentru aceste servicii Graur era răsplătit boierește.

Iarna, când toată economia se învârtea în jurul căsii, se scula regualt la ora trei dimineața și pleca la grajd să scoale servitorii. Tot timpul îl petrecea în grajd până servitorii dădeau de mâncare la vite, curățau grajdurile și adăpau vitele. Când toate erau în ordine, făcea dispoziții pentru ziua respectivă: tăiat de lemne, cărat gunoi și.a., apoi venea la dejun. Peste zi supraveghează lucrările de prin curte. La orele 12 era masa. Apoi zi de zi se fierbea, iarna, cucuruz, pe masă era pus un blid mare, în care turnau cucuruzul și peste el o grămadă mare de zahăr. Se punea la masă cu preuteasa, - cu bunica – și după ce își luau din cucuruzul îndulcit, începeau în duet să jaoce cărti, - jocul copilăresc: porcu, ori zeci -. Aceasta până la ora 3 d.a. Când bătea ceasul trei, toate erau părăsite și pleca la grajduri să supravegheze îngrijirea vitelor. În privința aceasta era de o punctualitate severă.

Și lucru ciudat, acest om robust, sănătos și pasionat pentru economie – era și un om comod. Mai bine zis: nu punea osu', ci numai direcționa. Rechizitele (registrele de socoteli) economice erau ținute în bună rânduială, curtea curată. Dar dacă găsea vre-un cocian de cucuruz prin curte, el nu se pleca să-l ridice, ci striga un servitor sau servitoare chiar lăsându-și lucrul în două, ca să ridice cocianul.

Unchiul Ioan Gherman a fost odată în adevară greu bolnav. A fost la târgul de toamnă, din 1 noiembrie, dela Cluj, cu trăsura. Când s-a întors spre casă, s-a iscat un viscol puternic cu zăpadă și frig și într'atâta s-a răcit, deși avea pe el un cojoc, încât când a sosit acasă, nu se mai putea mișca; era țapăn. Când a ajuns dincoace de Mociu, pe la pădure nici cocișu, nici caii nu mai puteau răbda. Cocișul

în ultima-i disperare a zis: "Acum, Doamne, dă cât vreai, că în mine și aşa nu mai încape".

Unchiul a zăcut iarna întreagă, încât alții îl întorceau în pat. Peste vară s-a dus la "balta cu mol (nămol)" de la Șârmășel, vara întreagă a făcut băi de nămol și – spre uimirea tuturor – s-a făcut sănătos, încât viața întreagă n-a mai simțit urmele boalei.

Era un om bun de suflet și cu milă față de cei săraci. Chiar economia purtată cu atâtea familii numeroase de țigani era mai mult o povară, decât un profit mai însemnat. Pusă pe altă bază desigur ar fi realizat mai mari beneficii. El însă a rămas credincios sistemului moștenit sau mai bine zis, croit după principiile de dinainte de 1848. Cei ce erau în slujba lui nu se simțeau exploatați, cum de fapt nici nu erau, deoarece își aveau asigurată subsistența pentru orice eventualități nefaste și erau lipsiți de orice gânduri și bătaie de cap. Dar în același timp își aveau profiturile laterale în afara de plata convențională. Cum aminteam mai sus, în tot timpul lucrului, de primăvara până toamna târziu întreagă familia unui angajat trăia la masa părintelui Gherman; în timp de iarnă din hambarele lui. Apoi vara, când mergeau la secerat, seara fiecare muncitor din familie avea dreptul să-și aducă; pe seama sa, un snop. Dar snopul acela cât era de mare? – Cât putea birui să ducă în spate cel care și-l legă! Și cei mai mulți legau de olaltă câte două legători, ca să încapă cât mai mult grâu în legătură. Scopul era să se vadă cu el eșit în drum, apoi va vedea el că ce să facă. Aici apoi îl legă în snopi mai mici ca să-i poată transporta acasă. Iar când era la cules de curcuruz, fiecare era dator să meargă cu sacul său de acasă – curcuruzul se culegea desfăcat și băgat în sac; seara când se isprăvea cu culesul, fiecare era dator să-și golească sacul în car, apoi avea fiecare voie să strângă "de pe urmă". Dar aceasta ce era? În postările de după amiazi nu mai controla nime cât se culege și cât rămâne. Seara popa pleca acasă, iar lucrătorii își umpleau sacii "de pe urmă" și aveau cu ce se întoarce acasă. – Dar câte și mai câte înlesniri nu li se mai făceau și câte lucruri se treceau nebăgate în seamă. Profitul economic era altul: avea brațe de muncă la îndemână ori când avea lipsă. - De altfel la lucru dimineața anevoie îi puteai porni, iar pe drum era interesant să-i vezi cum pășeau: făcea tot 2-3 pași mărunți în loc de un pas normal. – Mai mințeau și ei lumea cum puteau. Și nu era nici o supărare pentru aceasta. Așa era sistemul.

A murit în estate de 67 ani, în ziua de 17 iulie anul 1897, de pneumonie. L-a regretat toată lumea care îl cunoștea. La înmormântare s-a strâns atâtă multime din satele vecine și sate mai depărtate, încât era o mare de capete. Pentru intelectualii care au luat parte la înmormântare s-a comandat, pentru fiecare, câte-o cantă de sticlă roșie cam de 2 litri și pentru țărani câte-un ulcior de apă. S-au adus o căruță

de cănții și o cărută de ulcioare. Canta de la înmormântare se mai păstrează și azi în familia noastră. Din cănțile cari au rămas nedistrbuite s-au trimis la neamurile cari n-au putut lua parte la înmormântare; aşa a primit o cantă și familia părintilor mei din Turdaș și care se mai păstrează și azi la sora Silvia, preoteasă în Dătășeni.

La anul după moartea lui, am mers la Sâmboleni, ca nepot al familiei. Dela gara Balda am mers pe jos peste dealuri. Când am eșit deasupra satului, am întrebat pe o femeie pe care drum să apuc prin pădure, ca apoi să iau drumul spre Sâmbotelec. Din vorbă'n vorbă îi spun că îs nepot de-a preotului care a murit în vara trecută. Femeia s-a oprit și, plângând, îmi spunea ce om bun a fost popa cel bătrân din Sâmbotelec și cum îl plâng și azi săracii din toate satele din jur: "Că era om bun, ne împrumuta cu bani și mai ales cu bucate pe cari să i le dăm înapoi la anu. Da ce bucate ne mai dădea! Ca jaru! Si noi îi duceam ce biată aveam. Si ne măsura mierța cu vârf, da' noi de multe ori nici rasă nu i-o dădeam".

Rugăciunile săracilor îi vor fi fost răsplata ostenelelor și faptelor sale!

Cluj, la 20 decembrie 1957

La 60 de ani de la moartea regretatului meu Unchi

Traian Gherman⁵⁹

⁵⁹ **Traian Gherman** (1879 –1961), preot și profesor de fizică și matematică, fost membru al Consiliului Național Român din Blaj de la 1918, Director al Liceului de fete din Blaj („Institutul Recunoștinței”), Inspector general al învățământului secundar, normal și seminarial din Ministerul Învățământului, profesor la Liceul „George Bariț” din Cluj. Pasionat și renumit folclorist, autor a numeroase scrieri, multe încă inedite. Mai cunoscute sunt „Meteorologia populară” și revista de folclor „Comoara satelor” (1923-1927), prima revista de acest gen la români transilvăneni. Este tatăl **Ilenei Gherman** (1914-2000), care s-a născut și a copilărit la Sâmboleni, căsătorită ulterior cu unul din descendenții preotului Ioan Bozac (1860-1918) din același sat. Ca descendentă a acestor două ilustre familii de preoți români din Sâmboleni, Ileana Bozac (născută Gherman) s-a afirmat ca cercetător competent și devotat al istoriei românilor transilvăneni în cadrul Institutului de Istorie al Academiei Române, filiala Cluj între anii 1951-1974.

Anexa 2

Învățător în Cămărașu (1924-1946) Memorii de Izidor Todoran

Numele meu este Todoran Izidor, născut în anul 1898, luna mai 20, în sămbăta Rusaliilor în comuna Ibănești, județul Mureș, pe atunci Mureș-Turda țara Austro-Ungaria, pe vremea împăratului Francisc Iosif. Casa unde m-am născut era în apropiere de pârâul Micolea care izvorăște de pe la Gropi și se varsă în râul Gurghiu în apropierea unde se varsă și Pietroasa. Pe tata îl chama Vasile și pe mama Palaghia. Când m-am născut eu, tata avea 37 ani iar mama 35. Români din moși strămoși, de religie ortodoxă. Și mama era tot Todoran din naștere.

Bunicii mei au locuit în comună unde este acum școala generală, casa lor era în partea de apus, unde e curtea școlii, în colțul străzii ce merge spre râu. Părinții mei și-au făcut casă la Pădure, unde aveam o bucată mare de pământ, vreo 6 hectare, dar tot de comună aparțineau.

Părinții mei știau citi și scrie, se ocupau cu creșterea animalelor, cu agricultura și cu lucrul la pădure.

Pe bunicul meu l-a chemat Andrei, bunica Teodora, pe străbunic, Constantin, care era fiul lui popa Toader, după cum îmi spunea tata. Bunicul s-a hotărât să-l trimită pe tata la Sibiu să-l facă popă, dar pe urmă s-a răzgândit și nu l-a mai trimis.

*

1924, toamna am făcut o cerere ca să fiu numit în comuna Cămărașul, jud. Cluj, unde era post vacant, școală cu un singur post, cum erau pe toate satele de pe Câmpie. S-a aprobat. Acum aveam patru clase de liceu, doi ani ca învățător suplinitor și două cursuri de vară de pregătire pedagogică.

Concentrat din nou. În același timp când să mă prezint la școală am și primit ordin de concentrare să mă prezint la Tg. Mureș. Deci iar la armată, la reg. 82, ne-am stabilit în comuna Mureșeni, aproape de Tg. Mureș. De aici plecam în fiecare zi la manevră pe dealurile spre Luduș și alte părți, să au făcut exerciții de tragere cu tunurile, cu mitralierele etc. Apoi marșuri forțate și tot felul de probe de război.

La campanie aveam un caporal din Maramureș care ne distra în pauză pe toți cu jocurile și chiuiturile lui.

Eliberarea. Peste o lună am fost din nou liber, plecat acasă. Apoi am plecat la Cămăraș să mă prezint la post. În comună am mers la școală, nu era nimeni, am întrebat de preot, m-am îndreptat acolo. Preoteasa ștergea geamurile spre stradă și cu servitoarea. Întreb aicea stă dl. părinte, zice „Da, dar nu-i acasă”, zic „dar d-na preoteasă?” Zice „Eu sunt”. Eu îi spun că sunt numit învățător la școala de aici și am venit la post, apoi am mers în casă, a venit și popa de la icleje. S-a bucurat că am mers, căci până atunci el, popa, făcea și pe dascălul.

Apoi am mers cu preotul la școală, mi-a arătat tot ce era și apoi am mers prin sat să căutăm un loc de stat cu costul. Am mers la mai multe case, dar nici unul nu s-a oferit să-mi dea de mâncare, căci de locuit aveam la școală o cameră liberă. Văzând eu că nu găsesc nicăieri unde să iau masa, am zis: „apoi dacă n-am unde să mănânc, mă duc în altă parte, că fără mâncare nu pot trăi”. Atunci a zis că, deocamdată îmi dau ei de mâncare, poate totuși vom găsi undeva cu timpul. Eu le-am spus că am flămânzit destul în război, nu mai vreau să flămânzesc și acum.

Preotul Traian Hădărean și preoteasa Maria se pregăteau să-și serbeze nunta de argint, aveau 25 de ani de când erau împreună, copii nu aveau. Preoteasa avea în sat o soră măritată cu un proprietar care avea trei copii. O fată era preoteasă văduvă, una era de măritat, domnișoară cu 4 clase de liceu și un băiat doctor și altul agricultor. La săptămâna s-au adunat mulți prieteni de ai părintelui și domni din sat, între care au fost doctor Cupșa, Sărmaș, consilier Mureșan, Mociu, preot Hintea, Sărmașel, și alții. Eu am făcut cunoștință cu toții și am ajutat la masă tot timpul. Dacă au văzut că nu m-am îmbătat și m-am purtat frumos, s-au înțeles să mă țină în cost și să nu mai căutăm în altă parte. Așa am rămas, iar de dormit și locuit, la școală.

Școala din Cămăraș era instalată într-un local al fostei cooperative din comună care n-a reușit să funcționeze bine din cauză că mai erau în comună, două prăvălii evreiești și din cauza lor a fost desființată, localul a rămas liber. Aici a fost instalată școala de stat, după unirea din 1918, iar ca învățător a fost preotul Hădărean. El fiind foarte ocupat cu gospodăria nu prea făcea mare treabă, când am mers eu s-a bucurat că scapă de o sarcină grea. Școala avea o sală de clasă făcută din două camere de 5 m pe 8, destul de luminoasă, prevăzută cu mobilierul strict necesar. Mai avea o cameră de 5 x 6 m, apoi o cameră de 4 x 4 și o bucătărie la fel, avea și o cămară de 3 x 4 m. O curte și o mică grădină, împrejmuită cu gard de scândură. Vizavi de școală, o prăvălie a unui evreu.

Copiii înscrise în cele patru clase, vreo 60 în toate clasele, numai că nu veneau regulat la școală, toamna și primăvara. Toți copiii erau români, în comună mai fiind și o școală ungurească reformată, cu un învățător.

În școala din Cămărașul, jud. Cluj, eu am fost primul învățător de stat în anul școlar 1924/1925. La început am examinat pe toți copiii ca să pot vedea care în

ce clasă poate fi pus după cunoștințele ce le posedă. Am format primele 4 clase și am comandat manuale pentru toți, adică am cumpărat eu de la Cluj. Am întocmit registrele necesare. Am făcut recensământul tuturor copiilor români și i-am chemat pe toți la școală. Cu greu puteau să vină, căci era un noroi foarte mare. Cei mai mulți veneau pe cataligi, până la urmă m-am învățat și eu pe cataligi.

Școala de adulți. Erau în comună foarte mulți băieți și fete mari care știau foarte puțin sau nu știau de loc citi și scrie. I-am adunat pe toți la școală, le-am promis că voi face cu ei serbări, teatru și joc, cu condiția să vină la școală de adulți în timpul iernii în fiecare seară. Inițiativa a fost bună. Au venit la școală, i-am împărțit și pe aceștia pe clase, le-am făcut rost de manuale, și veneau destul de bine seara la școală. Am făcut cu ei teatru, serbări și lucrurile au mers destul de bine. La sfârșitul anului școlar am făcut cu ei examen și au trecut în clasele următoare, pentru că cei mai mulți au fost neștiutori de carte. Pentru că făceam școală cu adulții, primeam o anumită sumă de bani dacă inspectorul constata că se ține școală regulat și că am rezultate bune.

Mi-am întocmit un registru familiar, astfel că știam fiecare familie câți copii are și câți știutori și neștiutori de carte sunt în sat, de la cei mai tineri până la cei mai bătrâni și când mi se cereau anumite situații, repede le puteam face, fără să mai umblu pe la casele lor. Căci multe case erau foarte răspândire și departe de centrul comunei. Fiindcă comuna e așezată lângă șoseaua Reghin-Cluj, inspecție aveam la școală aproape în fiecare lună de la Inspectoratul Cluj. Era cursă care circula pe aici de la Cluj la Reghin și inspectorii ușor puteau veni la comunele de pe lângă șosea. Comuna Cămăraș era o comună fruntașă, avea notariat, căreia îi aparțineau și comunele Năoiu și Vișinelu și Sâmboleni. Înainte de 1918 îi ziceau Pusta Cămăraș, fiindcă mai este un Cămăraș în jud. Cluj (atunci Cojocna), se numește Vaida Cămăraș.

Recensământul copiilor se făcea în fiecare an, trebuia mers din casă în casă, într-un am făcut eu recensământul și în Năoi, Vișinelu și Sâmboleni, fiindcă nu erau învățători.

Înainte de împroprietărea țăranilor, aproape tot pământul care aparținea de comuna Cămărașul era proprietatea baronului Kemeny și a cătorva moșieri. Până în hotarul cu Șârmășel, spre răsărit, și până în hotarul Mociului și Sâmbotelecului. Țăranii aveau foarte puțin pământ. Lucrau cu toții pe moșia baronului. Cu ocazia împroprietăririi, după primul război mondial, celor trei frați urmași ai baronului li s-a lăsat câte 200 iugăre, care este egal cu 116 hectare pământ, care au avut dreptul să-și aleagă de unde vreau ei, restul s-a împărțit în mod egal țăranilor, fără deosebire de naționalitate, acelora care nu au avut pământ sau au avut mai puțin decât era lotul expropriat. În Cămăraș a primit: cel care nu avea pământ 2 iugăre (1 iugă 58 ari teren arător, 1/2 iugă cositor, 1/4 iugă loc de

casă. S-a primit pășune comunala pentru oi, alta pentru vacile cu lapte și alta pentru vite, pășuni care se foloseau în comun. Cei care n-au avut atâtă pământ, li s-a completat ca să aibă cât un împroprietărit. În alte comune unde a fost mai mult pământ lotul țăranilor a fost mai mare, iar unde a fost mai puțin, mai mic. Astfel că n-a rămas la satele de pe Câmpie nimici fără pământ. Definitivarea împroprietăririi s-a făcut însă abia prin 1924, când eram și eu în Cămăraș, și am fost și eu împroprietărit cu un lot de casă.

Școala a primit 16 iugăre teren arabil și 4 iugăre teren pentru experiență, iar la biserici s-a întregit iclejia la 32 de iugăre, de asemenea comuna a primit și pădure, care era departe de comună, la Taga, către Gherla. Oamenii de acolo își aduceau partea de lemne. Cei trei frați baroni aveau un administrator de moșie, ei primeau totul de-a gata. Ei și-au reținut pământul cel mai bun și pădurile mai de aproape.

Moșierii. În Cămăraș mai erau și doi frați și unul în Năoi. 3 frați moșieri care la fel posedau câte 200 iugăre și un român cu 100 iugăre, și un evreu cu 60 iugăre pământ bun, restul împroprietării care acum puteau să țină o vacă cu lapte, 10 oi și doi boi de jug. Poporul era mulțumit cu cât a primit. Unii au mai cumpărat de la țigani, care erau mulți la Cămăraș și toți și-au vândut loturile căpătate. Când i s-a expropriat „dorul” de la moșierul Ugron Jenö pentru vacile cu lapte ale locuitorilor în fața Consilierului, a preoților și ale altor oameni din Comună. A îngenuncheat și a sărutat pământul de care a trebuit să se despartă. Iubea mult pământul și când îl ara, mergea cu brazda până la marginea drumului.

Regele Ferdinand, când a fost retras cu armata în Moldova a promis soldaților că după război vor primi pământ dacă vor lupta să câștige războiul. Promisiunea și-a îndeplinit-o.

Poporul cultivava pe lângă cereale și sfeclă de zahăr, și soia, care le aducea un venit frumos. Toată lumea lucra pământul lui și aveau ce le trebuia, erau mulțumiți. În comună, în afară de români mai erau și unguri și țigani aduși aici de către moșieri ca să le lucreze pământul.

Școala și biserică ungurească. În afară de școala și biserică română aveau și ungurii școală confesională și biserică făcută de baroni pe pământul lor. Toți ungurii din comună vorbeau bine românește, precum și moșierii știau și țiganește. Români nu știau ungurește.

Copiii de la școală umblau destul de regulat, mai ales dacă a sosit iarna, astfel că am reușit să parcurg eu întreg materialul prevăzut de programa analitică iar la finea anului să treacă clasa, aproape toți. Cu ocazia inspecțiilor totdeauna am fost găsit bine.

Timpul trecea și acum suntem la sfârșitul anului școlar 1924/25.

Iar eu sunt acum de 27 de ani și mă pregătesc pentru examenul de diplomă, pe care trebuie să-l fac în 1927, când voi avea cinci ani ca învățător suplinitor.

Inspecții mi s-au făcut și la școala de adulți care veneau în fiecare seară și învățau săguincios și se adunau de era plină clasa de băieți și fete. Inspectorul de control găsindu-mă că muncesc săguincios și că am rezultate bune și cu adulții, mi-a propus să îmaintez o cerere la Astra Sibiu „Astra culturală, Asociația pentru literatura română și cultura poporului român”, să trimit procesele verbale de inspecție, prin care eram propus și primesc un premiu.

Pe baza actelor ce am trimis, mi s-a acordat un premiu de 2000 (două mii) lei, pe care i-am primit împreună cu un act în care arăta că pentru instruirea analfabetilor au fost premiați 12 învățători, printre care eram trecut și eu. A fost o sumă frumoasă de bani în acea vreme. Pentru mine a fost o încurajare și un imbold pentru a munci și pe mai departe cu tot dragul, pentru a face ca să nu mai fie nimici în țara noastră care să nu știe citi și scrie. Pusei la dosarul meu actele cu care am primit premiul, precum și două gazete în care suntem trecuți toți învățătorii premiați.

Pentru timpul cât țineam școală cu adulții, primeam de la Inspectoratul școlar un ajutor în bani după numărul elevilor, o sumă destul de însemnată lângă salarul meu mic. Școală cu adulții am ținut și în anii următori, până când am lichidat cu analfabetismul în rândurile tineretului din comună.

Inspectorul Moldovan din Cluj arestat. Într-o bună zi am aflat că inspectorul școlar Moldovam este deținut pentru că a falsificat statele de plată cu care ne plătea pe noi pentru cursurile de adulți. Sute de învățători care au primit astfel de bani au fost chemați la Tribunalul din Cluj și ascultați; trebuia să spunem în fiecare lună câți bani am primit, sub jurământ. Noroc că eu totdeauna însemnam într-un carnet sumele primite. Domnul inspector ne punea să iscălim statele de plată necompletate cu suma ce aveam de primit, pe urmă el le completa și mai păstra și pentru el anumite sume de bani. A fost dat afară din slujbă și condamnat la temniță.

Cămărașul era o comună fruntașă față de comunele vecine cu ea, așezată lângă drumul de țară Cluj - Reghin - Tg. Mureș, Gherla - Luduș. Locuitorii în majoritate erau români, toți greco-catolici, erau oameni înțelegeitori și pașnici, se înțelegeau bine și cu neromâni. Aveau numele de familie frumoase. Iată ce nume se găseau: Aluaș, Bărăian, Bucur, Cămărașan, Chiorean, Cociș, Cioban, Dimbean, Gliga, Ispas, Luca, Macarie, Marina, Mărginean, Moldovan, Mocean, Mureșan, Oprea, Sancira, Suătean, Șuteu, Pop, Rusu, Trif, Tâgsorean. Toate, nume românești frumoase. În comunele vecine n-am găsit aşa multe nume românești, deși Sâmboleni, Năoi și Vișinel erau comune curat românești. Mai erau apoi în comună români cu nume ungurești, ca: Secheli, Cociș, Varga, Molnar, Jarai, Chertes. Toți aceștia au devenit din unguri care s-au căsătorit cu fete de români din comună, iar copiii lor toți au fost români. Aceasta se datorează faptului că preotul român numai

aşa se învoia la căsătoria lor dacă se cunună la români şi copiii să fie botezaţi la români,

În Cămăraş eu mă pregăteam şi pentru examenul de diplomă care urma să-l fac după cinci ani de serviciu ca învăştător suplinitor, astfel că asta era grija mai mare, acum, prin anul 1925, când aveam 27 de ani, dar cu toate astea am început să mă ocup şi cu agricultura, întrucât şcoala avea 16 iugăre teren arabil şi 4 iugăre teren experienţă, trebuia să mă ocup şi de agricultură. Am luat asupra mea sarcina de a conduce lucrările agricole pe acest teren. La început, în 1924, toamna, l-au lucrat oamenii în parte din două. Eu am avut dreptul să-l lucru cu un preţ de 1/2 din preţul de licitaţie. Aşa l-am ținut şi l-am lucrat în primii ani după ce am mers în Cămăraş. Oamenii, pe lângă lotul lor, erau dornici să mai lucreze şi în parte. Eu am semănat şi sfeclă de zahăr, am lucrat cu bani, iar transportul la gară îl făceam cu clacă. Oamenii se supărău dacă nu-i chemam la clacă la dus de sfeclă la gara Şarmăşel. Agricultura mi-a adus un venit în plus pe lângă salarul meu.

Cu şcoala mergea destul de bine, copiii erau ascultători şi buni, învăştătoarele şi tot aşa şi adulţii. Nu aveam greutăţi, după ce m-am obişnuit cu toate. Masa o luam la preotul, iar după masă, seara, în timpul iernii, jucam cărți preferanță, un joc foarte frumos. Astfel trecea timpul, fiecare anotimp cu ocupaţiile lui.

A trecut anul 1925 cu întâmplările ce am arătat şi a trecut şi 1926 fără evenimente mai de remarcat. Cu şcoala şi cu elevii totul decurgea bine. Cu agricultura la fel, din sfecla de zahăr şi cereale, ce câştigam, banii îi depuneam la banca Patria din Mociu, aşa cum făcea şi popa şi preoteasa în fiecare an, fiecare aveau bani separat, pe numele fiecăruia, ei m-au sfătuin să depun şi eu la bancă bani, să-i am în plus. Aşa am făcut, astfel că în decurs de doi-trei ani am adunat vreo 40 de mii de lei, cu care bani am cumpărat patru iugăre de pământ arător de la învăştătorul ungur şi de la un mecanic, într-o singură tablă, care loc mi l-a lucrat un om foarte harnic, Trif Ion, care înainte a fost slugă la popa. Eu nu m-am mai ocupat de agricultură. Omul făcea totul şi-mi aducea acasă partea ce mi se cuvenea, aveam totată încrederea în el, nu m-am înşelat. Avea şi doi băieţi harnici ca şi el cu care lucra şi agonisea foarte frumos, ajungând până la urmă să cumpere pământ, să aibă boi şi gospodărie foarte frumoasă.

Cu şcoala mergea bine, cu ocazia sărbătorilor organizam serbări, teatru şi joc. Poporul era mulțumit cu mine şi mulțumit cu rezultatele copiilor la şcoală. Am înfiinţat şi ciclul II, cu absolvenţii clasei a V-a, cu care în fiecare an ţineam examen de absolvire la Sărmaş, unde se adunau toţi absolvenţii clasei a VII-a şi împreună făceam examen, venea un delegat de la centru. Elevii mei totdeauna au fost printre cei mai buni.

Vara, când era cald şi bine, mergeam la băi la Şarmăşel cu popa şi preoteasa, cu trăsura, unde se aduna multă lume de pe Câmpie. Apa conținea gaz

și era sărată. Altă dată mergeam cu dumnealor la Buza, în satul preotesei, unde avea averea și o mamă bătrână: o grădină mare cu pomi și vreo 20 de iugăre de pământ, pe care le da în parte la oameni să-l lucreze, iar banii ce-i câştiga îi depunea la bancă pe numele ei, preoteasa ținea tare mult la neamurile ei, preotul avea și el pe mamă-sa, care locuia la el, era tare bătrână și îmbrăcată țărancă, deși bărbatu-său a fost învățător, tatăl popii.

Atât preotul cât și preoteasa țineau foarte mult la avere și la bani deși copiii nu aveau, adunau mereu la bani, care până la urmă i-au pierdut. A venit o lege a conversiunii care a redus banii aproape la nimic, iar cei care au fost datori au scăpat foarte ușor de datorii. Totuși, țineau tare mult la pământ și moșierii de aici, că erau în stare să tragă cu arma după om dacă trecea cu piciorul peste pământul lor. Într-o zi zic către Ugron Jenö să-mi dea o bucată de pământ să-mi fac casă, că avea în mijlocul satului un rât mare, dar ți-ați găsit omul. „Nu pot, Izidore dreagă, că îmi trebuie, că nu-mi ajunge, că am puțin, că mi l-au expropriat” etc., etc., deși nu avea nici un copil iar de femeie s-a divorțat, el trăia împreună cu fostul notar, ungur și el, amândoi se gospodăreau. Iar fratele lui din Năoī nu era căsătorit deloc. Numai unul avea trei băieți și o fată.

Într-o zi s-a ținut la biserică din Sărmășel un sinod, o adunare de preoți, la care a venit și un canonic de la Blaj. Seara au făcut masă mare, la care au luat parte toți preoții și preotesele. Acolo a fost și preotul cu preoteasa din Cămăraș și m-au dus și pe mine cu ei. După ce au mâncat și au băut bine, sfințile lor, apoi au început a vorbi mai mult decât trebuie, despre religie, despre biserică și slujitorii ei, la un moment dat zice canonice: „Biserica ortodoxă e ca o troacă de porci”, desigur, el nu știa că eu sunt ortodox. Preoții știau. N-a zis nimeni nimic și aşa a trecut pe neobservate. Atunci am văzut ce ură era între reprezentanții celor două religii, dar, numai între preoți, căci țărani erau toți numai români buni. Catolicii cei mari, mai întâi îs catolici, apoi români. Eu personal nu făceam nici o deosebire între religii, precum nici nu este.

Preotul Hădărean avea obligația să vină săptămânal, câte o oră, să facă religie cu copiii de la școală, de multe ori era ocupat, iar în ultimul timp bolnav, eu, ortodox cum eram, făceam religie cu copiii catolici și bine era că doar numai un Dumnezeu este.

Duminicile eram obligat să merg cu copiii la biserică și să cântăm în cor, o făceam și pe asta, fără să mi se întâmpile nimic, de altfel, pe Câmpie aproape toate satele era catolice.

Preotul din Sărmășel, Hintea Gavrila, era mare prieten cu cel din Cămăraș, în fiecare an își serba ziua numelui, la care mergeam și noi. El mai avea și o vie frumoasă, că era de loc din Sărmășel, apoi în fiecare toamnă eram și noi invitați la cules de vii, când făcea masă mare și se adunau mulți prieteni de-a lor din jur.

Amândoi erau mari politicieni, țineau cu Maniu, mare catolic și el, avocat, și reputat membru al P. Național. Președintele partidului. Trebuia să țină și credincioșii cu ei în alegeri, ei erau conducători și numărători de voturi. Pe acele vremi mai erau și bătăuși la alegeri.

La vânătoare, dacă toții domnii din comună erau vânători, apoi trebuia să fiu și eu la fel. Deci și eu aveam armă de vânătoare, și mergeam la vânătoare în tabăra lor. Szasz Francisc, administratorul moșiei baronilor, era șeful vânătorii din Cămărașul. El organiza în fiecare toamnă câte o partidă de vânătoare în stil mare, la care se adunau toți grofii și baronii, doctorii și ofițerii mari din Cluj, desigur și eu prezent cu ei. Se făcea vânătoare, care ținea de dimineața până seara, iar seara făcea la Szasz Feri acasă o masă mare cu toți participanții, unde se spuneau multe întâmplări vânătorești, veselie care ținea până la ziuă. Se vănuau până la 200 de iepuri la o astfel de vânătoare din care fiecare vânător primea câte unul, iar restul îi trimiteau la vânzare.

Altădată mai mergeam la vânat și câte doi împreună, de mai aduceam câte un iepure. Nu strică să mai iasă omul și la vânătoare, că destul stă în clasă toată ziua, e bine să mai ai și câte o distracție. E foarte plăcut să mergi la vânat, eu mai mergeam și singur și mai aduceam câte un iepure, atunci pe câmpie erau foarte mulți. Am văzut și vânători cu pușca de la care iepurii se duceau sănătoși, care ajungeau în dreptul meu apoi sigur nu scăpa. Mi-a plăcut foarte mult să merg la vânat, pe atunci și singur se putea. Azi sunt foarte mulți vânători și foarte puțin iepuri, în schimb sunt mulți mistreți, căprioare, cerbi și urși, chiar prea mulți, încât se coboară la sate și fac pagubă agricultorilor.

Organizatorul de vânătoare avea o mamă bătrână, care stătea la el. În fiecare an își serba ziua numelui, la care eram și noi invitați. Făcea mare pregătire cu mâncări și băuturi alese. De altfel noi, adică eu și cu preotul, eram prieteni buni cu toți moșierii unguri și totdeauna ne invita și pe noi când aveau ceva evenimente.

Cu copiii de școală, toamna și primăvara, când era timp frumos, mai făceam și câte o excursie la pădurea din apropiere, căci era aici o pădure de brad ca la Lăpușna, mare și frumoasă, și alta de stejar, și era tare plăcut să ieși cu copiii la plimbare până la pădure, unde mai vedea și câte un iepure și o căprioară.

Gazul metan. Într-o zi, prin anul 1924, primăvara, am mers cu copiii la Sărmașel, unde sunt instalațiile de gaz metan. Înăuntru ni s-a arătat fel de fel de mașini, între care și niște pompe mari, de care spuneau că în caz că nu vine gazul cu destul presiune, apoi îl pompează. Pompe care erau aduse din America și le-au pus în mișcare să vedem cum funcționează, dar până la acea dată n-au fost puse în funcțiune, deoarece gazul vine cu o presiune prea mare. De la Sărmașel este condus gazul la Turda.

Peste un anumit timp, când am mai trecut pe drum pe acolo, am văzut cum au fost aruncate în aer coperișele de la edificii. N-am aflat ce s-a întâmplat. Se

știe că azi gazul metan este introdus în mai multe orașe și e folosit la încălzitul locuințelor. Dar mai ales se prepară din gaz metan foarte multe lucruri scumpe și bune, ca îmbrăcăminte, îngășăminte chimice și altele. Se găsește în Transilvania, în jud. Mureș, Cluj, Brașov, Alba etc. Gazul metan aduce mari beneficii statului.

Reghinu e la câțiva km de sondele de gaz metan, dar nu are introdus în oraș. Când s-a putut nu s-a introdus, iar acum nu se mai poate, fiindcă un m^3 de gaz care-l ar costă 4 lei, iar industria câștigă 20 lei la un m^3 de gaz. La început, oamenii se temeau de gaz, azi însă toată lumea e învățată cu el... cei care-l au - e mare ușurință cu gazul. Nu mai umblă cu lemn, cărbuni sau petrol în casă, fericiti oameni sunt cei care au în casă gazul.

La școală la Cămăraș făceam focul cu lemn, pe care le cumpăram de unde puteam și cum puteam, dar lemn se găseau destule în acele vremuri. Comandam un vagon și venea cu trenul până la Sârmășel. De acolo le aduceau cu carele părinții copiilor. Eu fiind și directorul școlii, aveam dreptul la lemn de foc de la comună și locuință fără bani, în schimb nu primeam indemnizație în bani, mai aveam dreptul și la grădină, dacă avea școală. Toți învățătorii aveau carnet de călătorit pe CFR cl. II, cu reducere de 50%, de altfel toți funcționarii statului aveau acest drept. Directorii de școli de regulă aveau locuință în localul școlii.

În anul 1926 aveam 28 de ani și mă pregăteam mai intens pentru examenul de diplomă. După ce am adunat din vânzarea produselor agricole și alte economii, am cumpărat patru iugăre de pământ arător într-o bucată, ca să fiu asigurat mai târziu, căci pământul era baza în acele vremuri. Cine avea pământ și era asigurat viitorul, iar cine nu, era om sărac.

Salariile erau mici și dacă nu mai aveai și alte surse de câștig cu greu o duceau învățătorii, mai ales dacă aveau femeie și copii. Pentru aceea am cumpărat pământul, căci dacă ar fi rămas la bancă, când a venit legea conversiunii i-aș fi pierdut. Însă și agricultura uneori merge greu, odată e prea mare secată, altădată sunt prea multe ploi sau bate grindina. În 1926, tot grâul ce am adunat de pe locul de la Fântânele (aşa se numea unde erau cele 16 iugăre de loc ale școlii) l-am pus acolo pe loc, în două stoguri, aici, acasă, la școală, nu aveam unde-l pune. A mers pe acolo o fetiță cu miei și a făcut foc între stoguri, s-au aprins ziua la amiază și a ars tot, era departe de comună. Deși era asigurat contra grindinii, n-am avut dreptul să primesc nimic dacă a ars, iar cu părinții fetiței m-am împăcat ca să-mi dea grâu de sămânță pentru toamna ce venea. Altă dată a bătut grindina și nu era asigurat, în schimb au fost și ani buni, când aveam bucate din belșug.

În vacanțele de Crăciun și de Paști, căci aşa se dădeau vacanțele, ca să fie copiii acasă de sărbători, de Crăciun și de Paști, organizam teatre cu copiii și cu adulții, a doua zi seara de Paști și Crăciun și veneau foarte mulți oameni la aceste serbări. În anul 1926, la cererea țiganilor din comună am făcut și pentru ei o serbare

cu teatru și joc. Cei din Cămăraș au dat de știre pe toate satele din jur și s-au adunat foarte mulți, după ce s-a terminat teatru apoi au început jocul. Așa un joc a fost, că am crezut că nici o podea nu mai rămâne întreagă. Așezăți pe două rânduri, bărbați și femei jucau jocurile lor țigănești și se veselneau, parcă toată lumea era a lor. Au venit și domnii din comună și mai ales Ugron Jenő juca cu țigăncile și chiuia țigănește cu țiganii împreună. A fost o petrecere țigănească de care n-a mai fost până atunci, de i-a mers vestea, dar și eu era să rămân fără podele pe jos. A fost frumos, a fost interesant, dar alt bal nu am mai organizat cu ei, căci n-am vrut să rămân fără podele în clasă, că în altă parte n-aveam unde organiza aşa ceva. Eu n-am văzut până atunci un bal țigănesc, dar nici de atunci.

Pe urmă nici moșierii unguri nu s-au lăsat mai prejos și au organizat un teatru și un bal de să-i meargă vestea. Am făcut un teatru cu piesa „Antonia”, o piesă cu boieri gospodari, care s-a jucat mai înainte la Cluj, la teatrul unguresc, și unde au fost toți de aici să vadă cum se predă. În piesă au fost toți moșierii unguri din Cămăraș și au mai fost și din alte sate. Teatrul a fost instalat într-o șură mare, desigur, ei au colaborat cu toții împreună, la care au fost invitați toți grofii și baronii din toată Câmpia. și au venit că circulau trăsurile în Cămăraș ca în Cluj. Am fost și noi din Cămăraș. Teatrul a reușit foarte bine, a fost foarte frumos. Ei au avut toate condițiile ca să facă aşa serbare. Au fost chemați și domni români din Mociu, Sărmaș și Cluj, avocați, doctori, prieteni de-a lor. După terminarea teatrului a început balul, tot în această șură mare, care a fost pavoazată cu covoare frumoase. Au benchetuit, s-au veselit până la ziuă, ca și cum ar fi fost în țara ungurească, la ei acasă. Nimeni nu i-a împiedicat ca să se veseliească aşa cum au vrut, păzind marginile legii. Până atunci, cât am fost eu în Cămăraș, n-au mai organizat astfel de teatre și baluri și nici după aceea, pentru că au avut și ei alte necazuri.

Baronii și moșierii, după primul război mondial, tot bine o duceau, că aveau pământul cel mai bun, aveau castele frumoase, cu parcuri mari cu tot felul de arbori, aveau cai frumoși cu trăsuri, birjari, servitori, aveau păduri cu lemn de foc, iar care își conducea el averea, aveau perechi de boi cu car și lucrau pământul, aveau de toate și nu aveau de ce să se plângă.

Noi o duceam bine cu ei, nu aveam nimic de împărțit cu ei. Baronii din Cămăraș aveau un parc mare, de vreo 5 hectare, în jurul castelului foarte frumos aranjat, aveau și grădinar. La marginea parcului se găsea un izvor cu apă foarte bună de băut, care a fost betonat de către comună și unde erau și niște troace mari pentru animale. Toți oamenii din jur duceau de aici apă pentru băut. În parc, toată noaptea cântau privighetorile, de le auzeam de la școală, noaptea deschideam fereastra și le ascultam, de atunci nici n-am mai auzit cântând privighetori.

În comuna Cămărașu, în afară de români mai erau și unguri care locuiau pe o stradă, aproape de parcul baronului. Ei au fost aduși de către baroni ca

servitori, or biriși, cum li se ziceau. Apoi pe valea Năoiului erau instalați numai țigani, care aveau niște cocioabe de pământ acoperite cu paie, toți trăiau pe lângă moșieri. Unii țigani se țineau de români, erau greco catolici, alții de unguri, și erau reformați, ca și ungurii de aici. Copiii lor nu mergeau la școală nici la români, nici la unguri. Ei vorbeau limba lor țigănească.

Românii din Cămăraș erau oameni harnici, buni povestitori, glumeți și cinstiți, prietenoși, se ajutau între ei, erau religioși, duminica era plină biserică de bărbați, femei și copii, supuși credincioși.

Preotul avea 32 iugăre de pământ arător și cositor, pe lângă care mai primea de la fiecare familie o mierță de porumb, o zi de lucru cu palmele la seceră și mai primea și câte un pui de tocană. Cei cu care mergeau la cărat de fân și grâu. Apoi popa mai avea și salar de la Stat. Apoi mai făcea slujbe, cununii, botezuri și îngropăciuni, pentru care oamenii plăteau separat. Iar la bobotează mergea la fiecare casă, de la care primea câte un colac mare pe care-l punea la uscat. Lor le era mai bine ca la orice slujbaș, ca de altfel și azi.

Musca columbacū. Într-un an a apărut pe la Cămăraș rojuri de muscă columbacă, care este foarte periculoasă, animalele mușcate pot și mori. A fost o mare spaimă între oameni, ziua, când era cald tare, țineau animalele închise în grajd și făceau foc în ușa grajdului ca să iasă fum să nu se apropije musca. În Năoi a ars un grajd, făcând fum pentru muscă, apoi peste vreo două săptămâni a dispărut și nu au fost decât două trei cazuri mortale.

Printre românii din Cămăraș care stăteau la câmp cu casa până la 2-3 km de comună, era unul Sanciră Ioan, care avea un băiat și o fetiță la școală, omul mai venea pe la mine și mai stăteam de vorbă cu el, era glumeț și priceput gospodar, era în stare bună avea acasă patru boi, cal și oi și avea și slugi. Îmi povestea despre slugi că cei răi sunt, trebuie să fii tot cu ochii pe ei, altfel nu fac nimic. Îmi povestea că odată, un băiat aşa mai sărăcuț a mers la o casă unde locuia un om mai gazdă și avea o fată de măritat. Băiatul a fost poftit să șadă și i-a zis să-și pună pălăria în cui. Băiatul zice „Nu ajung să o pui”. Gazda zice: „Dragul Tatii, unde nu ajungi, nu te întinde”, voia să-i zică că să nu meargă la fata bogatului, că nu-i de el. Si îmi mai spunea și alte glume.

Slujbele. Preotul Hădărean Traian aproape în fiecare zi făcea slujbă la biserică, pentru care mai primea și câte un pui de tocană. Cantorul venea la el și mergeau împreună la biserică. Eu zic o dată către diacon: „D-ta de ce nu-ți aduci și soția, s-o văd, că n-am văzut-o niciodată”, cantorul zice „Poți să-și vezi, că aşa-i și pe dincoace ca și pe dincolo”. Popa și preoteasa au râs una bună, de fapt era cam urătică dieciță. Da și el a spus numai în glumă. În lipsa cantorului, de multe ori mergeam eu cu popa la slujbă și ziceam „Doamne miluiește-ne”.

Cercurile culturale sau, pedagogice cum li se zice acumă. În fiecare lună cât ținea școala aveam câte un cerc pedagogic la una din școlile care aparțineau cercului nostru, care erau foarte utile pentru perfecționarea și împrospătarea cunoștințelor pedagogice, mai ales pentru învățătorii care n-au făcut la zi școala pedagogică. Iată cum se proceda. La începutul anului școlar aveam o ședință la Sărmaș, unde venea și un subinspector de la Cluj, ne dădea ordinele și instrucțiunile ce trebuiau executate. Si se făcea și planul cum se vor ține adunările, în care comune și la ce data.

Programul: Dimineața, după ce ne adunam toți învățătorii din satele aparținătoare, învățătorul de la școala respectivă ținea o lecție deschisă cu elevii lui, care trebuia să îndeplinească toate formele metodice ale acelei lecții, după terminarea lecției, copiii pleau acasă iar noi arătam părțile bune și nu bune ale lecției, adică critica. Apoi și învățătorul ctea o lucrare pedagogică în legătură cu obiectul predat la lecția ținută.

Masa o pregătea învățătorul din localitate, adică aranja la el acasă sau la școală o masă foarte bogată în mâncăruri, băuturi, torturi și prăjituri, care de care pregătea mai bune și mai gustoase. După ce terminam cu masa, la ora 12-1, când ieșeau oamenii de la biserică se adunau la școală, unde învățătorul din localitate pregătea o serbare cu copiii, coruri, jocuri, poezii sau o piesă mică de teatru. Un învățător ținea o conferință cu diferite subiecte, despre școală, agricultură sau altele, conferința trebuia ținută liber nu citită. După terminarea acestora se comunica următorul cerc unde se va ține orice lecție, conferințe și la ce dată, în fiecare lună, una. Cei mai departe, pleau cu sania, căruța, cei mai aproape, pe jos. Aceste cercuri pedagogice și conferințe cu poporul erau foarte bine venite și folositoare și pentru noi, învățătorii, și pentru popor, care mai vedea cu ochii ce lucraseră învățătorii din satul lor. Cercurile acestea s-au ținut în fiecare an cât am stat în Cămăraș și apoi și în Ibănești. Cu această ocazie se cunoșteau învățătorii între ei. Si Școala pedagogică din Cluj, la cercul pedagogic din Cămărașul, prin anul 1929, când s-a ținut cercul cultural la noi la Cămăraș, fără să sim avizați dinainte, numai ce vedem că se oprește o mașină în dreptul școlii, adică cine erau. Elevii de pe ultimul an de la Școala Normală Cluj, cu profesorul de metodică, au venit să asiste la lecția ce se făcea la școala noastră. După lecție, am întins o masă mare unde toți au mâncat și băut din ceea ce am avut și s-au bucurat împreună cu noi, învățătorii. Elevii din ultimul an au putut vedea cum e viața de învățător la sate, când va trebui ca și ei să facă la fel. După terminarea serbării noastre, oaspeții, foarte mulțumiți s-au reîntors la școala de unde au venit.

Cercurile Culturale pentru mine au fost o adevărată școală de perfecționare, de unde am învățat foarte mult. Cercurile Culturale s-au ținut în comunele Șärmașu, Särmașel, Țăgșor, Tagu, Silivaș, Dâmbu, Balda (Zau), Miheș,

Vișinel, Năoiu, Sâmboleni, Cătina, Geaca, Petea, Mociu, Frata. Pentru că comuna Cămărașul uneori aparținea de Cercul din Mociu și atunci mergeam în partea aceasta, către Cluj. Am fost în toate aceste comune și am cunoscut pe toți învățătorii, care erau mai mult băieți și mai ales în fiecare comună era unul singur, aşa a fost când am mers eu în Cămăraș și încă mulți ani după aceea.

Sărmașu este o comună mai mare, unde locuiesc și mulți unguri, care au fost aici colonizați de către regii unguri, ei au primit atunci 20 de iugăre pământ și statul le-a făcut și casa și grajduri, ca să maghiarizeze partea aceasta, unde numai sate românești erau. Își ați le zic celor din Sărmaș, „telepes”, adică coloniști. Am scris aceasta ca să se știe cum au procedat ei ca să maghiarizeze pe locuitorii români băştinași de pe aici. Atunci n-au reușit.

Cu ocazia inspecțiilor la școală, eu am fost găsit totdeauna la datorie. Procesele verbale de inspecție au fost toate bune, acum aveam împliniți și cinci ani ca învățător. Aveam patru clase de liceu și două cursuri de pedagogie, deci îndeplineam toate condițiile pentru a mă putea prezenta la examenul de diplomă.

Diploma de învățător. În 1927, toamna, în luna noiembrie, când s-au ținut examenele pentru învățătorii suplinitori, m-am prezentat și eu la Școala Normală de învățători Cluj. Am reușit să obțin diploma de învățător, cu media de 7,20, fiind clasificat al nouălea între cei 14 absolvenți ai școlii. Diploma de capacitate pentru învățător N. 146. Director de școală era Pavel Roșca. De data aceasta am fost foarte fericit că am ajuns ca să fiu numit învățător cu diplomă și să am o ocupație sigură pentru viitorul meu. Deși cam târziu, dar cauzele le-am arătat mai înainte și cred că sunt bine motivate. Deci dorința mi s-a împlinit dar și 29 de ani am împlinit, încetul cu începutul anii au trecut, dar, sunt mulțumit că dorința mi-am împlinit-o. Am fost apoi numit ca învățător cu diplomă și am scăpat de o grija.

În 1924, când am mers eu în Cămăraș vizavi de școală peste drum era o mică prăvălie, joasă și întunecoasă, mai joasă ca drumul. Aici era un evreu cu soția și unică fiică a lui, care venea la mine la școală. Acest evreu, în decurs de 21 de ani cât am stat eu în comună, a reușit să agonisească: două mașini mari de treierat cu două tractoare, o mașină specială de treierat trifoi, una moară cu cărbuni cumpărată de la un moșier ungur, vreo 20 iugăre de pământ, 40 de oi, 4 bivolițe, o casă în Turda. Si poate o mai fi adunat și câteva kg de aur. Toate acestea le-a chivernisit în 21 de ani. Avea mecanicii lui la mașini, la moară. Doi mecanici la mașinile de treierat, unul la moară, un morar și câte doi băgători la o mașină de treierat, total 7 persoane în slujba lui, care zi și noapte erau gata să facă orice pentru Erczman Erwin. Mașinile și tractoarele grele ale lui stricau toate podețele din comună, când treceau peste ele.

Preoteasa din Cămăraș avea o mamă foarte bătrână, avea vreo 90 de ani, ea ne povestea că atunci când era ea Tânără era un evreu în sat cu o boldă mică, dar

oamenii nu-i ziceau „domnule”, ci „jupâne”, și se mira cum acumă toată lumea le zice „domnule”.

Ungurii. În Cămăraș, românii și cu ungurii se împăcau bine, mergeau la lucru împreună, se ajutau unii pe alții și se căsătoreau cu fetele de români. De asemenea, când am fost la război, ei au fost totdeauna la datorie, și la bine și la rău cu noi români, doar reg. 22 era format numai din români și unguri. Așa au trăit sute de ani, împreună, fără să aibă necazuri între ei, că doară toți erau la fel de săraci așa că nu aveau ce împărți împreună. Si noi, învățătorii, încă ne înțelegeam bine împreună.

Anul 1927 a trecut destul de repede, acum suntem în anul 1928, iar eu am împlinit și 30 de ani din viață. Acum sunt om cu pâine asigurată, nu mai am ce să mai aştept, trebuie să găsesc o soție cu care să încep o viață nouă, de om adevărat în țara românească.

În 1928, la sărbătorile Paștelui s-a ținut o serbare la teatru și bal, la care de regulă se aduna foarte multă lume din satele vecine. Aici veneau fete cu mamele lor, veneau băieți. La această petrecere a venit și o fată cu părinții ei, care mi-a plăcut de cum am văzut-o prima dată și de care mi-a povestit cineva că ar fi o fată bună, harnică și cuminte. Aici am făcut cunoștință cu ea și cu părinții ei și i-am promis că îi voi face o vizită acasă. Am mers de câteva ori la casa lor, unde am stat de vorbă și am discutat mai mult împreună, apoi eu i-am spus fetei ce gânduri am și am spus și părinților ei. Din vorbă-n vorbă am ajuns la înțelegere și pe urmă am fixat o dată când ne-am și logodit, hotărând cu această dată și ziua când vom merge la cununie. Așa s-a făcut că la data de 1 iulie 1928 ne-am și cununat și am făcut și cuvenitul ospăt și, iată-mă, și căsătorit.

Cu încetul ne-am obișnuit și cu viața între noi și am trăit bine în pace și bună înțelegere, așa că am ajuns să-mi sărbătoresc și nunta de aur, precum și împlinirea a 80 de ani din viață. Am avut doi nași, pe preotul din Sârmășel, Hintea Gavrilă, și pe preotul din Cămăraș, Hădărean Traian, la care am stat 4 ani cu masa.

Înainte de a mă căsători, a trebuit să mă mărturisesc la un popă catolic, eu fiind ortodox. Așa că am mers la popa din Țigșor, un popă mai catolic decât papa de la Roma. A zis că nu mă mărturisește numai dacă cred în papa, i-am spus că cred și mă mărturisit, astfel că am putut trece și peste formalitățile ce mi s-au cerut.

După cununie, nu peste mult, am plecat în voiaj, împreună cu nașii, la Sovata, unde am stat câteva zile, și de acolo am mers la Ibănești, la părinții mei, apoi la munte la Lăpușna, unde am vizitat castelul regal și ne-am minunat de atâtă frumusețe ce am văzut, apoi ne-am întors la casele noastre, unde am început a trăit o viață nouă, liniștită, pașnică și fericită.

Locuința o aveam ca și mai înainte, la școală, aveam un dormitor, o bucătărie și o cămară destul de corespunzătoare pentru noi.

Aşa am început viaţa şi aşa am trăit până în zilele de azi.

Înainte de căsătorie, timp de patru ani, am luat masa la preotul, pentru care am plătit lunar şi a fost bine am fost mulțumit că nu aveam grija mâncării. Iarna, după cină, de multe ori jucam cărți cu d-lor şi aşa trecea vremea şi a trecut destul de bine şi repede.

În anul 1929, 24 nov., s-a născut Gogu, adică Emil, care acum are şi el 49 de ani.

Prima gradărie. La data de 1 ianuarie 1929 am primit în învăţământ, după care s-a mai mărit şi salariul lunar. După ce acum eram tată a unui băiat şi după ce ne-am înfiripat un început de gospodărie, acum puteam spune că aveam de toate ce ne trebuia, nu duceam lipsă de nimic.

Scoala. Copiii veneau mai regulat la şcoală, părinţii au început să întelegă mai bine rostul şcolii, mai trimiteau copiii la şcoli la oraş sau la meserii. Au început să pretindă ca să ştie copiii dacă umblă la şcoală.

Curătenia. În fiecare dimineaţă, când veneau copiii la şcoală îi controlam să fie curaţi, spălaţi, cu haine curate, de aceea foarte rar se întâmpla ca să se ivească paraziţi sau râie.

La clase mergeam totdeauna înainte cu 10-15 minute. În clasă iarna aveam căldură cât trebuia, la fel şi curătenie. Acum aveam mulţi copii în primele 4 clase, până la 50-60 şi mai aveam după masă cu ciclul II.

E adevărat că îi pedepseam pe copii, dar totdeauna numai pe dreptate. Niciodată pe nedrept. Un învăţător trebuie să fie foarte atent cu copiii, să nu fie niciodată nedrept cu ei. Învăţătorul trebuie să cunoască foarte bine pe fiecare elev, să-i cunoască părinţii şi felul de viaţă al fiecărui.

Am spus că îi pedepseam pe copii, dar nu din ură, din duşmanie, ci din dragoste, ca să nu rămână în urmă, să fie toţi buni şi ascultători.

În clasă niciodată nu mergeam cu întârziere şi nici băut sau să fumez în clasă (de altfel nici afară de clasă nu fumam şi nu beam niciodată să mă îmbăt).

Elevii şi copiii în general fac ceea ce văd că fac cei mari şi nu ceea ce le spun să facă. Cum le spui la copii să nu fumeze, şi tu, cu ţigara în gură?

Să fie foarte atent învăţătorul ceea ce face şi vorbeşte în clasă, căci copiii spun tot acasă, ce a zis, ce a făcut învăţătorul în clasă şi apoi discută în sat. De exemplu că învăţătorul cutare a mers beat în clasă, că a fumat, că a zis vorbe necuvioase sau a făcut nedreptate etc., etc.

Învăţătorul. Trebuie să fie un om model în toate privinţele şi mai ales trebuie să iubească copiii, şcoala şi dreptatea, să fie totdeauna bine îmbrăcat şi pus la punct, ca să nu poată să spună nimenei nimic rău despre el. Cei care cred că nu pot îndeplini aceste condiţiuni, să meargă în altă parte, nu ca învăţător.

În clasă mai sunt şi copii foarte simŃitori, pe care învăţătorul trebuie să-i cunoască şi să-i trateze cu multă grijă, şi mai sunt copii care nu trebuie niciodată

pedepsiți, e păcat să-i pedepsești chiar dacă ar greși vreodată. De aceea trebuie să aibă o legătură foarte strânsă cu părinții, să meargă pe la ei pe acasă, să le dea sfaturi și îndrumări. Dacă învățătorul va proceda aşa cum am arătat, va fi iubit de copii, de întregul popor și cu drag își vor aduce aminte de el și mai ales nu-l vor uita niciodată, aşa cum nici eu nu i-am uitat pe învățătorii și profesorii și comandanții mei din armată.

Noroiul. În comuna Cămărașu, uneori toamna și primăvara, era aşa un noroi că trecea peste ghete, de aceea copiii veneau pe cataligi și până la urmă și eu m-am învățat să umblu pe cataligi. Era aşa de mare noroil că era baltă de noroi pe drum, oamenii mergeau prin grădini și peste garduri.

Grindina. În anul 1931 când porumbul era prășit deodată... se vedea spre Mociu niște nori mari și negri, se auzea cum tună fără întrerupere și se vedea cum fulgeră, era seara târziu. Vremea mare se tot apropia, dar foarte încet. Acum se auzea și un juiet mare, sună văzduhul, văzând că se apropiu tot mai tare am deschis ferestrele spre dum și am bătut cu cuie niște cearceafuri în fereastră, ca să nu le spargă gheața. Pe la orele 11 noaptea s-a apropiat vremea mare și sosit mai întâi cu un vânt care a scos din rădăcini pomi și copaci, apoi a sosit o grindină care era cât ouăle de gâscă, și mai mare, care a bătut aşa de tare, încât a spart țiglele de pe școală din partea spre apus deși erau un fel de țigle groase și foarte tari, le-a făcut țăndări, după grindină a venit o ploaie mare, de parcă turna cu găleata. Aveam în pod știuleți de porumb din anul trecut, i-a bătut gheața de i-a zdrobit. A început să curgă apa în dormitor. Noi, fuga, adunăm hainele de pe pat și fugim cu ele în bucătărie. Gogu striga „Tata pouă, tată poauă”. În bucătărie, gata-gata să vină apa în casă. Vremea a ținut o jumătate de oră, după care a rămas un adevărat prăpăd. Toate casele care au fost acoperite cu țiglă, partea spre apus a rămas descoperită, gardurile de scândură ale școlii erau toate lovite, că se vedea pe scândură urme ale loviturilor, pământul care era înainte cu grâu și porumb prășit de un rând era ca și arat, de acuma pământ negru peste tot. Norocul a fost că postata n-a fost mare, lărgimea grindinii puternice n-a fost mai largă de circa 500 m, iar mai la o parte și alta grindina a fost mai rară și n-a făcut mare pagubă. La Cămăraș a căzut chiar pe mijlocul comunei. Pereții caselor spre apus tot au fost bătuți de var. A fost un adevărat prăpăd, a înaintat grindina până la Șärmășel gară și s-a gătat. Multă pagubă a cauzat pe unde a trecut.

Am raportat imediat la județ și în scurt timp am primit 20.000 lei ajutor, cu care am reparat toate stricăciunile cauzate de grindină. Școala era asigurată.

O aşa grindină a fost într-un an la Ibănești, dar vântul a fost mai puternic, a scos din rădăcini mai mulți cireși înalți, pomi și copaci, a aruncat acoperișurile de pe multe case, iar la părinții mei a luat acoperișul de pe grajd și l-a aruncat la 20 de metri depărtare. Un astfel de vânt, odată a fost în decursul vietii mele pe la Ibănești.

Suntem prin anul 1931 și noi ne-am înfiripat o mică gospodărie. Aveam vaci cu lapte, oi, porci și păsări, astfel că aveam tot ce ne trebuie de ale mâncării, aveam grâu, aveam porumb și nu multe lucruri trebuia să cumpărăm, doar de-ale îmbrăcămintei.

Școala funcționa normal, acum aveam de la cl. I până la a VII-a și făceam școală înainte de amiază cu ciclul I iar după masă cu ciclul II și eram singur la școală. Vremea trecea în pace și liniște, greutăți de neînvins nu aveam cu copiii, mai făceam și câte o excursie la pădure, spre Mociu, dar și spre Sârmășel. Într-un an învățătoarea din Năoia a făcut o excursie cu copiii la pădurea Cămărașului, apoi a plecat cu copiii acasă, dar ea n-a fost atentă să-și numere copiii la plecarea spre casă și nici copiii n-au observat că un copil din clasa I lipsește. Spre seară, a mers mama copilului la învățătoare și a zis: „Unde-i copilul de n-a mers acasă”. O mare spaimă a fost atunci pe ea și pe mama copilului când au știut că au fost la pădure. Au dat de știre în toate părțile, l-au căutat prin sat, pe la neamuri, pe la copii: el nicăieri. A plecat lume multă la pădure, au căutat peste tot, au strigat, s-a făcut noapte, nu l-au găsit. Ziua următoare, un cociș [vizitru] de la baronul din Cămăraș a mers de ceva la pădure, când colo, sub o tufă stătea copilul ca un sălbatic și aștepta acolo. A dat repede de știre la Năoia și au venit după el și l-au dus.

A fost o spaimă de nemaipomenit și de atunci totdeauna când mergeam cu copiii la pădure eram cu mare grijă ca să fie cu toții prezenți la plecarea spre casă.

Apicultura în 1929. Într-o zi, vine acasă la mine un țigan și-mi spune că a găsit un roi de albine pe câmp și că l-a băgat într-o coșniță de nuiele și mi-l oferă mie să-l cumpăr. Eu zic: „Nu mă pricepe la albinărit, nu-l cumpăr!” El insistă, până la urmă mă înțeleg cu soția și-l cumpăr cu 300 lei, mi-l aduce acasă, îl așez în fața casei în grădina ce o aveam. Am mers apoi la grădinarul baronului, Bela, și am vorbit cu el, care se pricepea la albinărit. Avea o stupină închisă cu lăzi de albine, însă numai lăzi goale, lăzi sistem Zirzon, cu 40 de rame mici, așezate în 4 rânduri suprapuse, cu ușă dinapoi și cu geam. Mi-a dat o ladă cu 40 de rame, pe care am dus-o acasă, am așezat-o pe o laviță și am băgat albinele din coșniță în ladă, aşa cum mi-a spus grădinarul, dar mai înainte am curățat ramele de începuturi și faguri vechi ce erau le-am curățat frumos și le-am băgat la loc pe toate 40. Am pus geamurile la loc, am închis ușa, și gata (am făcut o mare greșeală că am curățat ramele de faguri vechi ce erau în ele, trebuia puse aşa cum erau) dar eu n-am știut, iar grădinarul nu mi-a spus.

Albinele. Se vedea că erau niște albine tare blânde, de am putut să le bag în ladă fără să mă împungă. Au început să lucreze să clădească faguri. Mă uitam în fiecare zi pe geamul din dos și vedeam cum lucrează, numai că ele în loc să facă fagurele după ramă, l-au făcut cruciș, pe toate ramele. Nu înțelegeam de ce?

Patria. În acest timp apare în ziarul „Patria” un anunț în care spunea că la Turda se ține un curs de agricultură, cine dorește să ia parte, e primit. I se dă locuință și hrana gratuit. Aici se predau cunoștințe despre începătorii apicultori. Mă înțeleg cu soția, fac o cerere, o trimit la Școala de agricultură Turda. Peste puțin timp, primesc răspunsul că la data fixă să mă prezint la școală Turda. M-am prezentat. Aici, directorul școlii și un profesor din Cluj, Corodan, au prelucrat în mod amănunțit tot ce trebuie să știe un apicoltor și în mod practic ne-a arătat tot ce trebuie făcut de primăvara până toamna, de exemplu cum trebuie introdus un roi în ladă, cum se fac ramele, cum se leagă cu sărmă, cum se pun fagurii artificiali în rame, cum se fac fagurii artificiali, cum se face ceară. Cum se scot fagurii plini cu miere, cum se bagă la mașină și cum se decăpăcesc și se extrage mierea, cum se fac lăzile și mai multe feluri de lăzi, cum se prende un roi și cum se bagă în ladă, cu un cuvânt toate lucrările din stupină. Apoi tot ce trebuie știut despre albine.

Eu, pentru mine tot ce am auzit și am văzut acolo a fost ceva foarte interesant și folositor. Eram atent la toate lecțiile și îmi notam tot ce trebuia, cu mult interes și cu mult drag. Unii nu prea se interesau aşa de mult, unii au fost trimiși aici și așteptau să treacă vremea, eu însă nu, eu am mers ca să învăț. Ne-au dus prin oraș, pe la mai multe stupării, și ne-au arătat mai multe sisteme de lăzi, dar mai mult au insistat la sistemul Dadant-Blat care e mai răspândit în România. Cei mai mulți cursanți au fost învățători și preoți.

Vizita în oraș. În după amiezi ne mai duceau și la anumite întreprinderi din oraș, aşa încă-o zi am mers la fabrica de bere, unde ne-au servit cu bere, apoi la fabrica de sticlă, unde am văzut cum se fac sticlele. Cum o moară macină materialul, apoi îl bagă în cuptor și se topește ca aluatul de pâine. Cum îl iau cu un băt găurit, cum ăl bagă în formă și suflă în el de se umflă cum îl bagă apoi în cuptor și se trec pe o bandă rulantă și ieșe gata. Am văzut tot, tot.

Altădată am fost la fabrica de cuie de la Câmpia Turzii [la „Industria Sârmei], aici am văzut cum un drug mare de fier este introdus în cuptor, roșu ca jarul. Cum îl scot și-l introduc în unele mașini și cum fuge și se subție până ajunge sărmă ghimpată, cum se completează și cum se introduc ghimpii în alt loc, cum se subție până ajunge la cuie, apoi la ace de gămălie și agrafe. E un zgromot cum se taie de se fac cuiele de tot felul, e un zgromot de parcă ai fi în iad, de-ți sună urechile.

Într-o zi am fost la fabrica de ceramică, aici am văzut cum se fac tot felul de vase de lut, cum se smălțuiesc, cum se pictează și cum se ard în cuptoare. Cum lucrează oamenii, cu câtă îndemânare și îscusință. Am văzut și fabrica de cărămizi. Toate au fost foarte interesante și frumoase. În altă zi am fost la locul unde a fost ucis Mihai Viteazul unde nu era atunci decât o cruce.

Ni s-a explicat cum a fost și cum s-au petrecut faptele.

Ocna de sare. Am intrat în ocnă printr-un tunel, unde era o cale ferată mică, pe care un cal trăgea vagonetele cu sareea din mină. Înăuntru ne-am coborât pe niște scări și am ajuns jos de tot, unde era un gol mare cu un lac de apă sărată la mijloc, lateral ocnașii tăiau blocuri de sare, le puneau în ascensor și o ridicau sus și apoi în vagonet și afară. Am fost peste tot și am văzut. Aici un strigăt se aude de trei patru ori ecoul. Sus pe deal am văzut și locul unde oamenii scoteau sareea de la suprafață.

Cât am stat la cursurile de apicultură am văzut ce greu și periculos e munca din fabrică, precum și munca în ocnele de sare, e foarte greu. La aceste cursuri, eu am învățat multe lucruri pe care le-am pus în practică timp de 40 de ani, din 1931 până în anul 1971. și mi-au fost de folos. După zece zile de școală, m-am întors acasă cu multe cunoștințe și cu multe planuri noi.

În primul rând mi-am făcut rost de niște faguri ca să fac ceară și să fac faguri artificiale. Am făcut faguri la Cluj. Apoi am scos fagurii din ladă cu cleștele și am tăiat afară toți fagurii și am pus în rame faguri artificiale cât e rama de mare. Albinele au început lucrul și până toamna au completat toate ramele aşa cum trebuie, foarte frumos și foarte bine. Anul acesta se vede că a fost un an foarte bun pentru albinărit. Toamna am mai cumpărat un coș cu albine de la un om din sat, aşa că aveam lada și un coș.

Dar, n-am început bine cu stupăriful și au și venit hoții la furat. Toamna, într-o noapte, pe la ora 12, vecinul din sus, Traian Cămărașan, vine și mă scoală, să mă duc după stup din sus de casa lui. Doi băgători de la mașina de treierat a jidovului, un ungur și un român au luat coșnița cumpărată au trecut-o peste gard și au plecat cu ea, să iasă din sat cu ea, dar cum mergeau, a apărut în fața lor un băiat al moșierului Ugron Ștefan, care locuia mai sus de școală, în marginea satului. El venea acasă de undeva și văzându-i pe ei cu stupă a zis către ei: „Stai că vă împușc”. I-a cunoscut că cine sunt. Ei au pus coșul jos și au fugit. Gyözö a zis către Traian să mă scoale să-mi spună. Omul m-a trezit și a zis: „Hai, domnule, de-ți du stupul acasă”. Eu mă scol, mă uit în grădină, văd că coșnița nu-i. Iau un cearceaf și mă duc, acolo era coșnița pușă jos pe pământ, iar albinele zumzăiau. Aștern cearșaful jos, pun frumos coșul cu albine pe el, ridic cearșaful, îl îndoi în sus, prind coșul de lemnul din vârf și îl duc și-l pun la loc, de unde a fost luat.

Dimineața, până-n ziuă, a venit la mine un om trimis de hoții ca să-mi spună să mă împac. Eu mă fac că nu știu de ce a venit. Pe urmă îi spun. Să plătească 500 lei și sunt împăcat, a zis că e mult și că să-i las mai ieftin, că doar stupul e la loc. Eu nu i-am lăsat, mai ales că au mai furat un stup și de la Sanciră (omul despre care am mai scris) și au zis către el că dacă-i dă la jandarmi apoi îi dau foc la casă. Omul s-a temut și nu i-a denunțat. Eu nu i-am iertat, numai ca să învețe minte altădată să nu mai fure stupi. Cei doi au trimis banii și au tăcut.

Astfel s-au petrecut lucrurile la începutul stupăritului meu, care cu timpul mi-a devenit atât de drag, încât când lucram la ei îmi uitam toate grijile și năcazurile.

Aurel (Puiu). La 1 octombrie 1931 s-a născut Aurel (zis Puiu), când Gogu era deja aproape de doi ani și era mare. În Cămărașu, jud. Cojocna.

Definitivatul. În 1933 m-am prezentat la examenul de definitivat la Școala normală Cluj. Unde am reușit, iar cu data de 1 ianuarie 1933 am fost numit învățător definitiv în comuna Cămărașul. În urma căreia s-a mai majorat și salariul lunar.

Postul II de învățător. În anul 1933, când având mulți copii la școală, s-a înființat postul al doilea de învățător la această școală. Astfel munca a devenit mai ușoară de acum înainte. În a doua cameră mare liberă am aranjat o nouă clasă bună și corespunzătoare.

Gradația a II-a în învățământ. În 1934, am primit gradația a II-a, după zece ani de serviciu în învățământ, cu care ocazie salariul a mai crescut puțin, dar și eu aveam acum 36 de ani din viață.

Târgul Cămărașului. În fiecare an, pe la 24 iunie, la „Sânziene”, în comună se ține un târg al tineretului, ca și la Gurghiu, Brâncovenești și alte părți. Cu această ocazie se adună foarte multă lume din satele mai aproape și mai departe, unde vin băieții cu fetele cu jocul lor și țin muzicanții lor. Aici vin cu multe șatre cu tot felul de mărfuri de vândut și mai ales cu turta. Vin și cu cai și trăsuri jocuri de ringhișpil se învârt și hunțuță. Târgul ține de dimineața până seara târziu, aici, la jocurile lor, care de care mai frumoase se cunosc cu fete și băieți din alte sate. Aici se găsesc cu această ocazie mâncări și băuturi din belșug. Este unul din obiceiurile frumoase ardeleniști, moștenită din moși strămoși ai noștri, ai românilor, căci și aici numai români veneau cu jocurile lor, nu și ungurii.

Și pe aici, pe Câmpie, la sănziene fac oamenii covrigi de sănziene și aruncă pe casă pentru fiecare, câte unul care nu se oprește pe casă, al cui e menit covrigul, va muri anul acesta...

În acest timp, noi locuiam în localul unde a fost notariatul și care s-a desființat, comuna trecută la notariatul din Sărmaș. Eu am cerut să-mi dea mie locuința, fiind liberă și fiindcă avea o grădină mare și locuință mai bună ca la școală. Mi-au dat-o cu condiția să o întrețin în stare bună.

Albinele s-au sporit, eu am făcut o ladă după modelul Zirzan, cu rame mici, am mai cumpărat coșuri în care am băgat roiuurile. Acum aveam vreo 10 familii și-mi era mai mare dragul să văd cum zboară albinele și să văd pe geam regina cum e hrănitară de albini, și cum depune ouă în celule.

Între timp, am fost pe la cei care aveau stupi în coșuri și am cumpărat de la ei ceară și faguri netopiți: până ce am ajuns ca să am 20 de kg ceară, după vreo trei ani de stupărit. Apoi am dus ceara la Cluj la un stupar, care avea o presă mare sul,

care lucra foarte bine și repede. Mi-a făcut cu condiția să-i dau, în loc de bani, niște orz. M-am bucurat că au ieșit câte 10, fie la kg, de 42 x 24 cm.

Lăzile. Din toamnă am vorbit cu un tâmplar din Sărmaș, foarte bun meșter. Să-mi facă 29 de lăzi Dadant-Blat, cu rame, acoperișuri și tot ce trebuie, vopsite albastru. Care lăzi până primăvara au fost gata și pentru care, pe lângă banii ce i-am dat, i-am dat și un porc gras. În primăvara anului 1933 aveam gata 20 de faguri artificiale, 20 de lăzi noi și frumoase precum și 10-12 familii de albine pentru roit. Din vreme am însărmătat toate ramele și am lipit fagurii artificiale în ele, fagure întreg în fiecare ramă. Am făcut loc în grădină și am aşezat fiecare ladă pe picioare separate. 20 de lăzi înșirate în două rânduri, cu fața spre răsărit.

Primăvara a sosit cu flori multe de salcâm și cu zile frumoase. Au început să roiască încă în a doua jumătate a lunii mai. Așa de bun an a fost, încât în acea primăvară am umplut toate cele 20 de lăzi cu albine. Grădină mare, loc potrivit spre răsărit, an bun, toate condițiile foarte bune.

La vreo 20 m în față era drumul ce duce spre Sărmaș, mergeau oamenii joia la targ. Se opreau în loc și-mi admirau stupii frumoși, de care nu prea se găseau în acea vreme pe Câmpie. Lumea-i admira, dar și eu cu ai mei îi admiram și iubeam foarte mult. De multe ori ne uitam cum zburau nori de albine în toate direcțiile.

Cheltuielile și munca mea până toamna au fost răsplătite din belșug, au umplut toate lăzile și au adunat și la etaje miere pentru noi. Am mers la Sărmaș, la un tinichigiu, care era și el stupar și avea mașină pentru extras mierea, mașină centrifugă. Mi-a împrumutat-o și am extras miere pentru prima dată, în cantitate destul de mare pentru început.

Am avut norocul că am nimerit peste niște albine blânde și harnice că de multe ori când roiau, cu lingura de scos supa le băgam în lăzi, iar rojurile aproape totdeauna se aşezau aproape de pământ, pe garduri și pe pomii așa încât era foarte ușor de luat jos. Unii oameni din sat ziceau că eu de bună seamă știu ceva farmece de am așa albine bune.

Au mai fost și alți învățători la cursuri cu mine și preoți tineri, dar nici unul din ei n-au reușit să-și instaleze așa o stupărie ca a mea. Mulți au încercat, dar s-au lăsat.

După cum numai acela e un bun învățător care-și iubește meseria, iubește copiii, tot așa nici stupar nu poate fi decât acela care iubește albinele și munca de apicultor. Apicultura este una din cele mai frumoase și mai rentabile ocupații pentru un învățător de la sate. Eu când lucram cu albinele, uitam toate grijile și necazurile, pentru mine era cea mai mare placere să mă ocup cu albinele.

În iarna următoare am mers la Sărmaș la un tinichigiu și am comandat o mașină centrifugă de extras mierea din faguri, că era greu de umblat cu împrumutul. M-a costat 2000 de lei și am avut acum pentru viitor și mașină de

extras. Îmi mai lipsea o mașină de extras ceară din faguri, pe care am făcut-o mai târziu.

Pe urmă, în fiecare an vineam miere cu chintala la Cluj, unde era o prăvălie care o cumpăra și era destul de bine plătită, se cumpăra orice cantitate și mai veneau și alți oameni care cumpărau, mai ales care erau bolnavi.

Chiar și domnii din comună au fost foarte mirați când au văzut ce frumos am organizat stupăritul, ei nu s-au așteptat ca eu, un român, să pot face aşa ceva. Într-o zi era la noi un moșier, vecin, Ugron (Eugen) Ștefan. Eu văd o albină pe geam dinăuntru, bâzându. Eu iau o cutie de chibrituri, o prind și o las afară. Ugron s-a mirat mult văzând că nu o omor, ci o eliberez afară. Se vede că ești un adevărat iubitor de albine, zice el, a avut dreptate omul.

După ce a trecut un an, am mai comandat încă 20 de lăzi noi pentru albine, pe care într-un an le-am umplut cu albine. Acum în grădină stăteau 40 de lăzi cu albine, aranjate frumos în patru rânduri, de-țî era mai mare dragul numai să le privești. Iar mai aveam și cu cei care am început stupăritul vreo 10, care erau așezați mai la o parte, aproape de casă, de erau în total acum vreo 50 de familii. Se știa pe toată Câmpia despre stupii mei, și oriunde mergeam, cu cine mă întâlneam, întâi despre albine mă întrebau.

Am cumpărat o carte de apicultură, din care încă multe am învățat și m-am abonat la revista apicolă, care apără lunar, cu toate noutățile în ale apiculturii. Pe toate le citeam și studiam și puneam în practică ce era nou. Până și evreul Erczman, despre care am mai scris, a cumpărat lăzi și roi și a încercat și cu stupii, pesemne a voit să mă întreacă și aici, dar nu i-a mers, că el n-a pus mâna, ci numai mecanicii lui i-au condus și până la urmă s-au prăpădit. Aici nu i-a mers ca și cu mașinile. Căci numai acela poate fi stupar care lucrează cu mâinile lui la albine, nu alții. Pe mine mă mai împungea câte o albină, dar eu nu mă supărăram pe ea și nici nu o înjuram și scoteam acul și gata. Un stupar totdeauna trebuie să aibă la îndemână o mască și un afumător cu fum, aşa e bine.

Unii lucrează și cu mănuși. Eu niciodată nu le-am purtat, chiar dacă m-a mai împuns câte o albină. În acele vremuri, aproape în fiecare an aveam recolte bogate. Eu totdeauna le lăsam albinelor atâtă miere ca să aibă din belșug și să nu trebuiască să-i hrănesc primăvara.

În acest timp, prin anii 1935-36-37 totul decurgea bine, copiii erau sănătoși, cu stupii încă câștigam. Salariul venea, pământul încă producea ca să nu cumpărăm, ci vineam, aveam vaca cu lapte în grajd și toate celealte le aveam, și sănătate și tinerețe.

Fiindcă la școală aveam locuință, dar grajd nu aveam, am mers la Ibănești și am cumpărat de la Todoran Vasile a Boresi un grajd cu sură. Omul mi l-a adus la Cămăraș, l-a pus la loc, aşa cum era la el acasă, aşa că am avut unde să bag și vaca,

asta încă prin anul 1931, iar în podul grajdului puneam fânul. Când ne-am mutat la notariat, am făcut și acolo un grajd din ruinele ce se găseau acolo. Am făcut și coteț pentru porci și pentru păsări.

Pe lângă gardul de la drum am sădit salcâmi, ca să-l țină, că era un răzor mare. Au crescut și țineau foarte bine. În mica grădină de lângă școală am sădit pomi și am altoit un păr, din care am mâncat multe pere mari și frumoase.

Într-o zi, Trif Ioan, omul care-mi lucra pământul, mi-a adus un car de fân, și cum era foarte cald, albinele erau nervoase, și cum arunca el fânul, o albină l-a înțepat la ureche. În acel moment a căzut jos și am crezut că și moare. Nu mai putea vorbi. L-am udat, am încercat tot ce am știut, degeaba, era aproape mort, țeapăn. L-am udat mereu cu apă rece și abia spre seară s-a trezit și a fost aşa de bolnav, că abia a mers acasă. M-am speriat foarte tare. Dacă s-a făcut bine – căci o săptămână a fost bolnav – i-am spus să se ferească de albine că poate muri, dar nu m-a ascultat, ci din împunsătură de albină a murit după mai mulți ani, prin 1947/48. În loc să mă fi ascultat, tot stupi i-a trebuit, când am plecat eu din Cămăraș, în 1945, m-a rugat să-i dau un stup, am zis că „Nu vreau să mori”, și i-am dat, noroc că peste iarnă stupul a murit. Și el a scăpat, dar prin 1947 a cumpărat un stup în coș de nuiele și l-a pus pe căruță aşa, cum era cu scândura de sub el, ziua mare, și a vrut să-l ducă la Ardășeni unde locuia fiul său, (Octavian) Dionisie. Mergând cu căruța pe drumul țării, când a coborât spre drumul ce duce spre Gherla, coșul s-a mișcat din loc și albinele au năvălit afară. El a fugit după tufele de salcâm iar Octavian spre sănțul cu apă, dar cred că a fost împuns de mai multe albine. A căzut jos pe loc, și mort a fost. Octavian a scăpat cu mai multe înțepături, iar calul său mir că a scăpat, pentru că calul e foarte gingaș la înțepături de albine. Au venit în ajutor oamenii ce erau la câmp. S-a adunat acolo multă lume.

Doctorii. Chiar atunci a trecut pe acolo un autobuz cu o comisie de doctori ce mergea de la Sărmaș spre Mociu. Au cerut să ducă mortul cu ei la Mociu și în acest caz nu-i vor mai face autopsie. Așa au făcut, l-au dus la Mociu, la spital, iar pe urmă l-au dus acasă, la Cămăraș, și l-au înmormântat, și aşa i-a fost sfârșitul. După aceea, Dionisie a venit la noi, la Ibănești, și ne-a povestit întâmplarea, aşa după cum am scris aici. Eu bine că nu mă simt cu nimic vinovat, că stupul de la mine a murit. Sfat i-am dat să se ferească de albine. Nu m-a ascultat, și a plătit cu viața.

Am citit în revista apicolă astfel de cazuri mortale și că oamenii care suferă cu inima să nu se ocupe cu albinăritul, că e periculos. Nu știu dacă Trif Ioan o fi suferit cu inima.

Am cumpărat și vase în care păstram mierea și cu care o transportam la Cluj. Căci mai vineam și la oameni câte un kilogram-două, însă în mare vineam la Cluj.

Cântarul. Am cumpărat de la Cluj și un cântar cu care se poate cântări până la 20 kg. A costat 400 lei, cântar foarte bun și azi.

Să nu uităm niciodată că atunci când și-e mai bine, ai de toate, ești sănătos, adică n-ai nici un necaz, chiar atunci vine necazul la care nu te aşteptai. Locuiam din nou la școală, căci s-a reînființat notariatul și aveam un cătel, l-au adus copiii nu știau de unde. Era mare acum și copiii se jucau cu el și îi dădeau de mâncare și îi dădeam și noi.

Câinele turbat. Într-o zi a dispărut câinele de acasă și nu s-a mai întors, cineva ne-a spus că l-au văzut pe câmp cu spume la gură, deci era turbat. Am mers repede și i-am spus cazul la doctor. Doctorul a spus că trebuie să mergem cu copiii la Cluj, la Institutul Antirabic. Am mers cu toții la Cluj. Am căutat o locuință aproape de spital și mergeam zilnic, cu toții, la injecții, ceea ce nu e deloc plăcut. Am stat acolo două săptămâni, în care timp în fiecare zi primeam fiecare câte o injecție în piept și erau foarte dureroase. Mai ales Puiu era foarte fricos și plângea tare, trebuia ținut la injecții, în schimb Gogu era foarte curajos. Singur mergea la rând și n-aveam probleme cu el. Pentru mine și mama erau destul de neplăcute și greșoase injecțiile, dar, în fine, au trecut cumva și am scăpat de ele, dar n-am avut ce face.

Numai că un necaz nu vine singur niciodată, mai vin și altele după el. Puiu, de când a fost bolnav, a rămas tot cam slăbuț. Înainte era grăsuț și bine. După ce am scăpat de la spital, Puiu s-a îmbolnăvit de tuse convulsivă și încă foarte rău. Am încercat cu tot felul de leacuri, dar era tot mai rău, atunci, cineva, ne-a spus că trebuie să schimbe aerul, undeva mai departe.

Prin anul 1938 a venit la mine la școală un elev de la școala ungurească din comună, a venit în cl. IV-a, ca să învețe mai bine românește, se numea Sütő András, și era băiatul unui mecanic la mașina de treierat a lui [rămas necompletat], băietul era bun la carte și cu timpul a ajuns în Tg. Mureș scriitor și director de ziari la unguri, era bine văzut de români, a ajuns și deputat în Marea adunare națională. A scris piese de teatru cu un cuvânt îi mergeau lucrurile foarte bine. Numai că la urmă s-a apucat de scris și ce nu se cuvine despre țara noastră și despre ungurii lui și acum e mai puțin bine vătut, însă e tot liber și director de ziari și poate să scrie ce vrea.

Acum copiii sunt mari și sănătoși, noi la fel. Gogu, în anul școlar 1939-/40 a terminat clasa a IV-a iar Puiu clasa a II-a, eu am împlinit acum 42 de ani din viață. Astfel că în toamna anului 1941 l-am înscris în cl. I la școala - liceul din Blaj, pentru că în alte părți ne erau închise toate drumurile, întrucât în 1940 a fost cedată Ungariei partea de nord a Transilvaniei. Am mai scris că, când omul crede că i-e mai bine, atunci vin năcazuri mai mari, ceea ce pentru noi a fost o mare nenorocire.

Pădurea de la Fântânele. Am arătat că școala a fost împroprietărită cu 16 iugăre pământ, sub titlul de sesiune învățătoarească, acest pământ era la circa 2 km de comună pe drum, și jumătate din el era un deal greu de arat și de lucrat și mai era și loc de dos, nu prea bun pentru agricultură. Eu m-am gândit că să plantez acest loc cu salcâmi, care dacă vor crește, vor servi la lemne de foc pentru școala.

Am făcut şedinţă cu comitetul școlar și au fost și ei de acord, dacă eu voi duce la îndeplinire acest lucru. Am adunat cu copiii semințe de salcâm și am semănat o bucată de loc de la Fântânele, însă semințele n-au încolțit. Atunci am vorbit cu un silvicultor, care mi-a spus că semințele de salcâm, înainte de a le semăna, trebuie puse într-un ciubăr și turnat peste ele apă fierbinte, nu chiar în clocot. Am făcut aşa, și minune: a doua zi când le-am scos din ciubăr erau pocnite, le-am pus în pepinieră și au crescut foarte frumos, după ce au crescut puieții frumoși și mărișori cam 30-40 cm. Toamna am chemat vreo zece oameni cu plugul și au arat cam șase iugăre de pământ, iar primăvara am mers cu copiii de școală și am făcut gropi cam la 2 m una de alta, am scos din pepinieră puieții și am plantat jumătate terenul, iar jumătate cu brazi, păcat că n-am plantat numai salcâmi aici, brazii nu s-au prins. Cu copiii i-am prăsit, ca și porumbul, până au crescut mărișori. S-au prins toți și s-au dezvoltat frumos. Iar eu, fericit de isprava mea, mai mergeam prin pădure cu pușca-n spate și acum era mare. Prin anul 1942-1943, toamna, am pus de s-a tăiat un sfert de iugăr și mi-a fost destul pentru școală și pentru mine, căci erau destul de groși, cam 10-15 cm lângă pământ. Așa a luat naștere pădurea de salcâmi a școlii de la Fântânele și poate mai trăiește și azi.

Un om bătrân zis Teleaga. Într-o zi, când mergeam la Fântânele să mă întâlnesc cu Chertes V., omul bătrân și înțelept, și zice către mine: „Mare lucru ai făcut dumneata în Cămăraș”. Eu zic „Ce-am făcut?”. El zice „Pădurea școlii ar trebuie să fie pusă pe numele d-tale. Am fost și eu fericit că am lăsat în urma mea o pădure prin care căprioarele de multe ori le-am văzut adăpostite. Si cei care au venit ca învățători în locul meu au fost asigurați, și școala și ei, cu lemne de foc.

În notariat, când locuiau în localul notariatului din comună trecea pe drum de multe ori administratorul baronului Kemeny, cu trăsura, și-i vedea pe copii în curte și îi lua cu el în plimbare și-i aducea înapoi, copiii îi ziceau Feri baci. Într-o zi, rațele noastre au mers de acasă pe pârâul din apropiere, până au ajuns la un lac unde aveau câțiva pești Administratorul le-a văzut și a tras cu pușca, se vede că pe una a nimerit-o râu, că a căzut. El a trimis rața la noi acasă, desigur, noi vom fi zis că e râu Feri baci, destul că într-o zi Puiu era pe podișor spre drum. Trece pe acolo Szasz Feri cu trăsura. Puiu îl oprește și-i zice: „Vai, Feri baci, că râu ești ne-ai împușcat rața”. Se vede că l-a atins în amorul propriu, s-a dus acasă și a trimis o rață în loc de cea împușcată, pe care i-am trimis-o înapoi. Apoi am aflat isprava lui Puiu cu Feri baci. Atunci Puiu avea vreo 4-5 ani. Peste drum și peste pârâiaș de noi locuia Ugron Jenö, despre care am mai scris, el acum nu mai avea femeie, însă uneori îi veneau neamuri și trebuia să-i culce, atunci trimitea la noi, ba după plapumă, ba pernă, și noi, ca la un vecin bun, îi dădeam, alteori cerea și bani, noi totdeauna îl serveam. Într-un an aveam nevoie de niște orz de semănat, întreb de servitor, îmi spune că are, dar că să nu-i spun că el mi-a spus. Mă duc până la el

și îi spun că aş avea lipsă de niște orz și cer să-mi dea pe bani sau împrumut. El zice: „Cu tot dragul, dragă Izidor, dar, n-am”. Eu zic: „Am crezut că ai!”. Asta am învățat de la el, că dacă-ți cere cineva ceva, să zici că n-am, cu tot dragul și-aș da, dar n-am.

Servitoarea noastră, într-o zi îi zice „domnule Jenö” etc. El o înjură pentru că nu i-a zis „măria sa”, așa le ziceau lor oamenii din sat: „Măria sa” și ținea foarte mult la titlul lor.

Nu știu ce i-o fi greșit un biet român, că într-o zi e chemat la notariat, că mai aveau aici o cameră de ședință. Vine omul chemat de doi jandarmi români din Sărmaș și îl ia la rost că de ce a făcut cutare și cutare. Omul încearcă să se apere. Atunci Ugron Jenö, în fața jandarmilor și a mea, i-a tras câteva palme. Aceasta m-a revoltat până-n adâncul sufletului, totuși n-am zis nimic, dar de atunci cu alți ochi l-am privit pe Ugron Jenö. Nici fratele lui, Ugron Pista, nu era altfel. Dacă l-am rugat să-mi dea puțină grădină, care era lângă școală, a zis că nu poate să-mi dea, că are nevoie să semene ciulamadă pentru boi și nu mi-a dat, numai în altă parte, mai departe de școală. Și nici Ugron Jenö nu mi-a dat când am cerut loc de casă, „că nu poate, că are puțin, că a fost expropriat” etc, etc. Nu dădeau ei la nimeni nici un petec de pământ. De altfel erau prietenoși și buni, dar pământ să nu le ceri că doar aveau câte 200 iugăre și mai era aici în sat și un evreu care avea o tablă de pământ de 60 iugăre lângă comună, loc bun și arător, și mai era și un român cu vreo 200 de iugăre, tot în Cămăraș, care ținea pe sora preotesei. Mai erau apoi și cei trei baroni, care au moștenit averea de la baroneasa bătrână, care n-a fost măritată niciodată și ei erau nepoții ei. Și ea era bătrână și slabă, dar săpa în grădină la ceapă și zicea că e săracă. Iar a lui Bela soție mergea cu zarzavat de vândut la Sărmașel.

Odată a fost la ei episcopul reformat al lor și am fost și noi invitați la masă. Au adus la masă niște pâine, ca sumanul de neagră, că și astia erau niște zgârciți fără pereche, deși aveau de toate. Apoi baroneasa bătrână a murit și au rămas numai ei, nepoții. De altfel, ei, baronii se țineau cu nasul tare pe sus și țăranii își luau pâlăria de pe cap când vorbeau cu ei.

Țăranimea din comună era mulțumită cu pământul ce l-a primit, unii au mai cumpărat, alții au mai vândut. Țiganii, toți l-au vândut și o duceau destul de bine, unii lucrau în parte pe la domni, alții mai stăteau și pe la umbră când era cald tare.

Ziarele scriau despre greve, despre nemulțumiri ale muncitorilor din fabrici, despre crize economice în țară și în lume, prin anii 1929-1933, dar la țară nu se simțea aşa tare și nu erau atâtea nemulțumiri. Țăranii își au gospodăriile lor fiecare, aproape nu e țaran să nu-și aibă gospodăria lui proprie, cu tot ce-i trebuie, față de cum era înainte de 1918, acum sunt mulțumiți pentru că nu au aşa mari pretenții, se mulțumesc cu cât au. Desigur, mai sunt ici colea câte unul căruia nu-i place să muncească, acela nu poate avea de toate și nici nu e mulțumit, unii vând

pământul ce l-au primit și mai bine se duc de slugi la moșieri, de unde capătă premândă și nu mai are altă grijă, pe un astfel de om cu greu îl poți scoate din ce știe el, cum a crescut el. Așa era în acele vremuri. Iar la noi, la Ibănești, unde n-au avut de unde primi pământ, a trăit și pe mai departe tot aşa ca și mai înainte.

Așa cum era, bine era. Țara era întreagă, mare și frumoasă, țărani își munceau pământul în pace și liniște. Pe piață se găsea din belșug de vândut animale, porci și de toate. În măcelării se găsea oricând carne de care potfeteai. Cine muncea avea de toate, alții chiar se îmbogățeau. În acele vremi nu se pomenea de oameni fără ocupație, fără să lucreze undeva. Despre derbedei, care trăiesc din munca părinților, ca niște paraziți, și sunt mulți din aceștia de la o vreme. În 1933 s-a înființat al doilea post de învățător în Cămăraș.

Întors acasă i-am găsit pe toți ai mei sănătoși și bine, iar la școală a venit o învățătoare de pe Someș, Livia Graur, o fată bună și sărguincioasă, care a făcut școală cu toate clasele până m-am întors eu de la concentrare.

Cât am stat în Cămăraș, ascultam seara privighetorile din parc.

În 1940, după dictatul de la Viena, au venit la noi la școală doi învățători, refugiați din Ardealul cedat. Alexandru Dâmbean din Silivaș și Cojocnean Toader din Cojocna. Au fost repartizați la școala noastră pentru anul școlar 1940/41, și am făcut serviciu împreună.

În 1940, 20 mai, s-a născut Olguța, în localul de școală unde locuiam și unde s-a născut și Gogu și Puiu. Astfel că familia noastră acum se compunea din 5 persoane. În comuna Cămărașul, jud. Cluj.

În 1940, după cedarea Ardealului de nord, comuna noastră a rămas într-o pungă închisă de trei părți cu granițe. Spre Cluj nu puteam merge că granița era dincolo de Mociu. Spre Reghin, granița era dincolo de Silivaș. Spre Gherla, granița era dincolo de Geaca. Numai spre Luduș puteam călători și spre Tg. Mureș eram închiși.

În 1940, când s-a cedat Ardealul de nord, eu am fost la Ibănești și trebuia să mă întorc repede ca să nu vină ungurii să mă prindă acolo. Am venit până la Reghin, de acolo am avut noroc că a venit un tren cu militari. M-au lăsat să mă urc cu ei până la Luduș, iar de acolo cu trenul am mers spre Sărmaș, și de aici pe jos, până la Cămărașul.

În toamna lui 1941, când l-am dus pe Gogu la liceul din Blaj am vizitat Câmpia Libertății, unde s-au adunat români în 1848 sub conducerea lui Avram Iancu. Nu era aici decât o piatră scrisă. Că aici s-a ținut în 1848 adunarea românilor sub conducerea lui Avram Iancu și de atunci i se zice Câmpia Libertății, apoi am vizitat orașul, cu școlile de acolo. Pe Gogu l-am lăsat în gazdă la preotul Bucur, care era fiul unul țăran din Cămărașul.

În 1942. Fiindcă era foarte greu de călătorit la Blaj și fiindcă acum intra și Puiu la liceu, i-am dus pe amândoia la liceul din Turda, fiindcă aici era mai aproape

și mai ușor de mers și cu trenul. A mers cu ei și mama. Am căutat o locuință și am găsit una plină cu ploșnițe, apoi mama a avut noroc că a găsit alta bună și curată, cu gaz și lumină electrică. O cameră unde dormeau și făcea și de mâncare. A mers și Olguta cu noi, că doar nu era s-o las cu mine, că era mică. Deci toți trei copiii, cu mama lor, în Turda, iar eu am rămas singur acasă. Cu școala și cu albinele.

Albina și Olguta. Când Olguta era de doi ani, a pus mâna pe un catarg, care era jos, în fața locuinței, acolo s-a găsit o albină și a împuns-o în deget. A început să plângă: „Mamă buba, mamă buba, mamă pucu, mamă pucu”. Am văzut că tălpile la picioare erau umflate și roșii și în scurt timp i-s-a umflat tot corpul și s-a roșit pielea. Așa era, de nici ochii nu se vedea de umflăt ce erau. Mare spaimă pe noi, am pus repede cearceaf ud cu apă rece, i-am învelit tot corpul. Nu mai putea nici să plângă. Ne-am speriat așa tare, că am crezut că va și mori. Am udat mereu cearșaful și, de la o vreme, peste vreun ceas, a început a se albi pielea și apoi cu încetul s-a dezumflat și trupul, și s-a liniștit. Cine știe pe ce plantă otrăvitoare o fi fost albina și de aceea o fi căzut pe acel lemn din întâmplare, Olguta a pus mâna pe ea. Dar... bine că a scăpat de n-a murit. Noi ne-am speriat, mai ales că eu mai citisem în revista apicolă că au mai murit oameni dintr-o împunsătură de albină. Pe mine însă m-au înțepat multe albine, o singură dată mi s-a făcut rău, că m-au înțepat mai multe; însă mi s-a făcut greață și am vomitat și nu mi-a mai fost nimic, de aceea e bine ca omul să aibă totdeauna mască și fum când lucrează cu albinele.

Cantina școlară. A fost o dispoziție că o parte din cerealele ce se adună din vama de la mașinile de treierat să fie predate școlii, și din care să se facă cantină școlară, unde copiii să primească zilnic o dată de mâncare. Am adunat grâu, am măcinat, am colectat fasole și cartofi de la oameni și varză. S-a făcut pâine bună și mâncare, supă bună de fasole, cartof sau varză. Femeia care curăța școala se pricepea bine și la bucătărie. Am făcut rost de farfurii și linguri, vase de care era nevoie la bucătărie. Am aranjat mese. Copiii mâncau cu mare poftă, și mulți poate mai bine ca acasă, la mama lor. Nici n-am crezut că așa de bine va reuși această cantină școlară. Din orz și ovăz ce am vândut am cumpărat ulei și ce mai trebuie la bucătărie. Oamenii, adică părinții copiilor erau foarte mulțumiți de cantina școlii, și aceasta a ținut timp de vreo trei ani, până ce s-a terminat războiul. Nici o școală din jurul Cămărașului n-a avut o cantină așa de bine organizată și bine reușită ca a noastră. Tot ce s-a primit de la mașini, ce s-a vândut și ce s-a cumpărat, s-a făcut pe bază de acte și registru, socotindu-se până la ultimul ban în darea de seamă la finea anului școlar, în fața Comitetului școlar, din care făcea parte și primarul comunei.

Am fost fericit și mulțumit că și cu această ocazie am putut să fac o faptă bună în folosul neamului nostru românesc. Tot așa de fericit că și atunci când am adus din pădurea plantață de mine cu copiii școlii. Am adus atât de căruțe de lemne încât n-a mai fost nevoie să cumpărăm lemne pentru școală.

În anul școlar 1942/43, când copiii au mers la școală la Turda, toți trei cu mama lor, a trebuit ca să-i aprovisioneze cu de ale mâncării, eu, de acasă, și câte greutăți am avut ca să le trimit de toate de acasă. Totuși puțin noroc am avut, că era în sat un om destul de sărac, care avea doi căluți, pe el îl trimiteam la Turda cu de toate: făină de pâine, de mălai, găini, pui, lapte, brânză, cartofi, fasole, ceapă, ulei, carne, unsoare și tot de ce aveau nevoie, ca să nu ducă lipsă de nimic, și peste câte dealuri trebuia să treacă bietul om cu căluții lui până ajungea la Turda. Am mers și singur cu săniuța peste dealuri, cu ce puteam să duc pe jos, din Cămăraș la Turda, am tras săniuța după mine, uneori mergeam și cu Chertes Indreiu cu căruța, desigur mai mult pe jos decât în căruță, iar când era vacanța de Crăciun sau de Paști, tot el, Chertes, mergea cu căruța de-aia aducea acasă și-i ducea înapoi iarăși la școală la Turda. Așa a ținut timp de doi ani, cât au stat copiii la școală în Turda, până în 1944, când a trecut războiul peste noi.

Instalați în Turda, eu m-am îngrijit ca ei să nu ducă lipsă de nimic și au avut și norocul că au găsit o locuință foarte bună. O singură cameră, dar era bine și aşa chiar foarte bine și au nimerit și la un om cumsecade, ungur era, copii nu avea, dar a fost un om de treabă, care numai bine le-a vrut copiilor noștri și chiar i-a iubit, era un om bogat, cu 70 de iugăre de pământ bun, și avea în grajd 7 vaci Zimenthal, cu lapte și 2-3 tăurași, cotețe cu porci și păsări. Avea de toate și trăia mulțumit. Își noi zicem să le fie țărâna ușoară, că oamenii de treabă au fost Szabó Șoani și soția lui. Copiii îl iubeau pe Szabó baci, și el îi iubea pe copii mai ales pe Olguța, care avea 3-4 ani și pe care de multe ori o puneau la masă cu ei să mănânce. La Turda, de multe ori se da alarma, și sunau sirenele de credeai că e sfârșitul lumii. Lumea fugea la adăposturi, care pe unde putea. Așa era atunci, la Turda, în 1943 și 1944.

Dar eu? Rămas singur acasă cu școala, cu gospodăria, cu porcii, vaca, oile, păsările, toate trebuiau îngrijite, hrănite, dar, mai greu era pentru mine. Mă hrăneam cum puteam și cu ce aveam și în acești ani mi-a fost mai greu ca oricând dar, ce puteam face, altfel nu puteam face decât aşa cum am făcut. Îmi amintesc foarte bine când am venit pe jos de la Turda, era după 23 august 1944. Pe unde am venit, am văzut mai încoace de Turda un tun mare așezat și părăsit acolo de nemți, apoi o mulțime de mine în formă de hribi, de care ne feream ca de foc, și n-ar fi fost mare lucru să dai peste vreo mină și să explodeze. Atunci am văzut și gospodăria lui Popescu, un mare moșier român, în comuna Bercheș. Așa viață cum a fost în acei ani, nu mi-am mai dorit.

Premilitarii. Acasă nu era destul că țineam școală, și înainte și după amiază, duminica trebuia mers cu copiii la biserică, iar după amiază la instrucție, cu premilitarii, și pe toate le făceam căci nu aveam încotro, mă bucuram că nu m-au dus la război, căci tot mai rău e pe front decât orice muncă acasă.

Aşa am trăit în acele vremi de război, cu multe necazuri şi greutăţi, care parcă nu se mai sfârşeau.

La noi la şcoală, în ziua de 23 august 1944 am avut inspecţie şcolară, era la noi dl. inspector de control Burghlea, rămânând la noi până în ziua următoare. Noi nu aveam de unde să ştim ce se întâmplă la Bucureşti în acea vreme. În seara zilei de 23 august, când au spus ştirile s-a comunicat următoarele: „Astă seara se vor comunica ştiri foarte importante”, asta o fi fost la orele 8 seara, şi tot aşa mai cântă ceva, apoi iar repeta că se vor comunica ştiri importante. Aşa a trecut ora 21-22 se apropia ora 11-23 noaptea. Noi toţi, cu inspectorul, curioşi şi îngroziţi că ce va fi, numai ce auzim” „Atenţiune, vorbeşte Majestatea Sa regele Mihai, şi a început aşa” «Români! Întoarceţi armele împotriva duşmanilor noştri de moarte, care ne-au forţat să luptăm alături de ei într-un război care demult era pierdut. Alăturaţi-vă armelor sovietice şi luptaţi alături de ele până la victoria finală. Mihai rege al României».

Când am auzit acest comunicat, ne-am cutremurat, ştiind că comuna noastră şi cele vecine aveau graniţă de trei părţi şi fiindcă comuna e lângă şoseaua principală. Ştiam cu siguranţă că ne vor ocupa hortiştii sau hitleriştii şi nu ne-am înşelat. Nu mai ştiam ce să credem, de care să ne apărăm să ne ferim. Germanii erau mânoşi foc pe români că i-au părăsit. Ruşii, tot mânoşi, că am luptat contra lor. Ungurii, ca şi germanii. De aceea trăiam mai cu groază, mai cu frică, că ce va mai urma.

Armata română s-a desprins de hitlerişti şi s-a alăturat armatei sovietice, luptând mai departe contra hitleriştilor N-a trecut decât o săptămână, când numai ce vedem că vin oameni dinspre Sâmboleni şi Geaca, Cătina. Veneau cu căruţe, cu care, pe jos, bărbaţi, femei, copii, însăspăimântaţi, îngroziţi, spunând: „Să fugim cu toţii, că vin ungurii şi ne omoară pe toţi”. Au venit din Sâmboleni Mia, sora soției mele, cu bărbatul Dâmbean, învătator. Şi ei zic că să plecăm că ne omoară pe toţi. Atunci şi noi, îngroziţi, văzând atâta lume fugind, repede am împachetat în saci haine ce aveam mai bune şi am pus pe carul lui Traian, vecinul din sus, la 20 m de noi. Am încărcat carul şi am chemat femeia de serviciu, care era unguroaică, o femeie bătrână şi de treabă, i-am dat cheile de la locuinţă şi de la şcoală, am zis să vadă de vacă, de porci şi de găini, iar noi am plecat cu copiii şi cu toată lumea, care era ca şi noi, îngrozită şi speriată. N-aş dori nici celui mai mare duşman al meu o situaţie în care ne găseam noi atunci. Să-ţi părăseşti casa şi să fugi. Dar unde? Aşa am plecat. Olguţa, pe vârful carului, iar noi ceilalţi, pe jos, după care cu boii. Am mers spre sud, am trecut în comuna Năoiu, urcând un deal mare şi coborând altul. Când eram din Năoiu, auzim un avion că se apropiu de noi, era atâta lume de parcă de la biserică ieşea. Speriaţi că ne va bombardă, a zburat aproape de noi la vreo 100 m înălţime. S-a dus, şi-a aruncat bombe. Am scăpat, am răsuflat mulţumiţi. Am mers mai departe,

ca să ieşim din încercuire, să nu ne prindă, tot mergând am ajuns la Valea Largă, la vreo 20 de km de Cămăraș, aici am auzit că suntem înconjurați de unguri, aşa n-aveam la ce mai merge mai departe. Atunci am văzut trecând pe acolo vreo șase călărași români, care înjurau pe Maniu și Brătianu, că ei, românii n-au nici cu ce lupta, că ei nu s-au îngrijit ca să înmarmeze armata română, și să grăbeau să scape din încercuire, au plecat. Se apropia seara. Noi eram împreună cu Dâmbean, Mia, popa Voinea și cu vecinii, cu care am plecat cu carul din comună. Am mers mai încolo, pe o colină și acolo, într-o porumbiște, ne-am aşezat jos și am luat ceva țoale de pe car și ne-am culcat. Peste noapte am auzit bubuituri de tun și bâzâit de avioane. Fuga noastră peste dealuri și văi, avionul și zvonurile ce circulau ne-au cutremurat și zguduit toată ființa noastră. Să fugi de moarte e ceva îngrozitor, am trăit cu groază de nu se poate descrie. A trecut noaptea, s-a făcut ziua, ce e de făcut? Ne hotărâm să trimitem niște femei înapoi, în Cămăraș, să vadă ce e pe acolo, să vorbească cu cine vor crede ele să ne aducă știri ce să facem? până vor veni înapoi, noi aşteptăm unde suntem. Femeile s-au dus, era destul de departe din Cămăraș la Valea Largă. S-au întors Tânziu, spre seară, și ne-au spus că Armata ungară a trecut prin Cămăraș, au rămas acolo vreo patru jandarmi, care împreună cu baronii și ceilalți domni unguri sunt în localul notariatului și ei rezolvă câte ceva în comună și că ei ne-au trimis vorbă să mergem imediat înapoi, că nu ni se întâmplă nici un rău.

Am plecat înapoi, cu toții din comună, care cum au putut și pe unde au putut, noi am mers cu carul cu boii. Mai trebuie să știu că mulți oameni au rămas în comună, n-au plecat nicăieri. Îmi amintesc că și țigani și țigânci, cu copiii în brațe, fugeau cu noi.

Când am ajuns în comună, în dreptul notariatului am văzut lumină în cancelarie, era cam la miezul nopții. Ce e de făcut, zic eu. Eu merg înapuintru să le spun că ne-am întors, ca să știe ei, conducătorii. Bat la ușă și intru, acolo era 4 jandarmi, baronii și alții. Baronul Bela mă prezintă la jandarmi: spune că sunt învățătorul român și că-s om de treabă etc., etc. Cu asta trimit să vină cu mine doi jandarmi ca să le predau armele pre militariilor care erau în seama mea, niște arme vechi. Mergem împreună până la școală, eu vorbesc cu ei ungurește. Scot armele de sub căpiță de fân, unde le-am băgat când am fugit, și le dau lor vreo patru arme. Acu, să intre în casă să facă percheziție, dar cheile erau la femeia de serviciu. Ea locuia la vreo 200 m, ce să facem. Zice un jandarm să lăsăm până dimineață, „Vom veni dimineață”, aşa că au plecat, iar noi ne-am dus la Traian și ne-am culcat în podul grajdului. Împreună cu noi s-a culcat în pod. Preoteasa lui, cu copiii, a fost plecată la Alba Iulia cu câteva zile înainte.

Noi în fiecare seară ne duceam și ne culcam la Traian în pod, căci ne gândeam să nu ne atace derbedeii ce urlau pe drum. Popa Voinea și el venea de se culca cu noi.

Hoții în casă. Într-o dimineață, când ne sculăm, vedem ușa bucătăriei deschisă. Ce s-a întâmplat. Cineva a intrat în bucătărie, de unde a luat mai multe lucruri, printre care: geanta mea, un costum de haine de ale mele, o bundiță din piele de miel. Un bidon de opt litri plin cu miere, în care era o lingură de alpaca și alte lucruri mai mărunte. N-am mai anunțat jandarmeria, că poate că i-aș fi găsit și nici după ce am fost iar în România. Trebuia să-i fi urmărit, poate îi găseam. Altfel noi ne-am bucurat că nu ne-au mai întrebat nimeni nimic.

Camionul. Într-o zi se oprește un camion cu niște soldați în Sărmaș. Au venit la mine să le dau pentru spital niște miere, cineva i-a trimis la mine. Le-am pus vreo 8 kilograme într-un vas și s-au dus. Armata ungăra a intrat în Cămăraș la 5 septembrie și s-au retras din Cămăraș la 11 octombrie 1944.

Radioul. Peste câteva zile au adunat aparatele de radio de la cine avea. Noi am avut un aparat foarte bun, care mergea cu 24 de baterii și cu acumulator. L-am fost cumpărat de la Cluj. L-au dus, au lipit pe el niște hârtii cu numele meu. A spus baronul că o să-l primim înapoi. Au dus și aparatul lui Dâmbean, care era tot la noi. Le-au dus pe amândouă, dar înapoi nu le-am mai primit. Acum aveam alte griji, alte necazuri, au început a trece pe șosea trupe germane în retragere, care jefuiau tot ce le cădea în cale. Cirezi de vite, turme de oi, căruțe cu cai și puneau oamenii civili pe care-i prindeau să le mâne pe drumuri, sub supravegherea lor. Adunau petrolul de pe la oameni din lampă, luau porcii din cotețe, oamenii îi ascundeau prin porumbiște, departe de drum. Nemții umblau călări prin porumbiște și căutau peste tot. Păstorii de vite și ei ascundeau pe după dealuri, prin păduri, animalele ca să le scape. Oamenii, îngroziți, se fereau din calea lor, căci erau tare revoltați pe români.

Noi, ca să scăpăm cu ce aveam, am făcut mai multe gropi în pământ. Am făcu tranșee adânci, unde să ne adăpostim când era pericol. Am făcut mai multe gropi, una sub cotețul găinilor, unde am băgat o ladă mare cu haine, țoale..., alta sub ieslea vacii, alta în deal la Traian, o groapă mare în fundul tranșelor, unde am băgat mașina de cusut. Am făcut adăpost și acoperit cu grinzi și pământ gros ca la război și câte n-am făcut, aşa că m-am îngrozit de atâtă lucru. De aceea e bine ca omul să nu aibă în casă decât numai strictul necesar.

Lada. Într-o ladă mai bună am împachetat hainele cele mai bune; costume de haine, fuste, cămăși și alte lucruri mai bune, lada am dus-o la Ugron Ștefan, moșier ungur, care locuia cam la 200 m de școală, am dus-o la el, că credeam că acolo e în loc mai sigur. Într-o zi au venit niște nemți cu niște oameni adunați de peste tot și nu știu cum au ajuns la Ugron, destul că au dat de lada noastră, au deschis-o și au luat toate hainele din ea. Noi am aflat în aceeași zi, până n-au plecat hoții din sat am mers la comandanțul lor și i-am spus, atunci i-au adunat pe toți și percheziționat, cu care ocazie am mai găsit unele din lucruri. Când au observat că

ce se întâmplă, multe lucruri le-au ascuns pe unde au putut. De acum și în stogul nostru de grâu care se găsea la o casă aproape de șosea. În stog am găsit hainele, unele negre și alte lucruri însă numai când am treierat și au fost roase de șoareci. Cu această ocazie am avut o pagubă destul de mare, dar n-am avut ce face. A trecut aşa.

Dacă ar ști omul ce se întâmplă apoi ar ști cum să se ferească, de exemplu, dacă noi duceam toate lucrurile în podul casei, n-am fi avut nici o pagubă, căci nimeni n-a căutat în pod, dar de unde să știi asta.

Armata hitleristă se retrăgea pas cu pas, distrugând totul în urma ei, acum se retrăgea spre Cluj, Turda, Brașov etc. Se auzeau bubuiturile de tun, treceau avioane peste noi.

La Turda. Eu cu Gogu și Puiu am mers la Turda unde trebuia să facă niște examene. Când am mers, încă nu era nimic bombardat prin gări. Dar, când ne-am întors înapoi, gara Războieni a foste bombardată de către avioanele germane. Magazia gării era zdrobită, iar un vagon fumega, cum a fost aprins. Prin gară și apropiere numai bucăți de vagoane și lemne, zdrobituri de te înfiorai când vedea. Numai firimituri peste tot. Desigur, or fi fost și morți și răniți, noi n-am văzut decât firimituri și oameni îngroziți.

Trenul cu care am venit de la Turda s-a grăbit să plece din gară, până nu vin avioanele. Am plecat spre Luduș, dar deodată trenul se oprește în câmp. S-au văzut avioane în depărtare. Toată lumea a sărit jos din tren și a luat-o la fugă printre plopii care se găseau în apropiere. Avioanele n-au venit spre tren, după ce s-au îndepărtat repede, toată lumea s-a adunat și urcat în tren. Am plecat mai departe. Toată lumea cu ochii la geamuri. Încă o dată s-a oprit trenul și lumea a sărit jos, dar și de data asta avioanele n-au zburat spre tren. Apoi trenul a ajuns în gară la Luduș, de unde a plecat repede spre Sărmașu. Cum mergea trenul și toată lumea de pază la geamuri, numai ce zărim în depărtare cu stol de avioane. Toti oamenii strigau să opreasă. Au oprit, dar până la urmă am văzut că nu erau avioane. Era un stol de berze. Îmbarcarea și trenul pleacă mai departe spre Zau. La un moment dat, în dreptul unei halte, numai ce vedem că două avioane germane veneau din urmă spre tren. Trenul a oprit, toată lumea a sărit jos și a fugit prin trestie și apă ce era în dreptul trenului. Spăimântați că vor arunca bombe peste noi, dar și de data aceasta am scăpat. Cele două avioane au zburat chiar pe deasupra trenului, la 100 m, dar n-au aruncat bombe. Groaza și frica prin care am trecut nu o doresc nimănuia, căci s-ar fi putut întâmpla să și arunce bombe și să ne omoare.

Avioanele au zburat până deasupra gării Zau și aici au aruncat câteva bombe incendiare. Au distrus magazia gării, au distrus câteva vagoane ce erau în gară, precum și calea ferată au avariat-o grav. Noi toti călătorii din tren, când am auzit că bombardaseră gara, am sărit din tren și am mers pe jos, gara era aproape.

Am văzut distrugerile și un om rănit la braț. Oameni îngroziți, oameni speriați în toate părțile de nu mai știai ce să mai crezi. Ori în ce parte numai pericol și iar pericol.

Eu cu copiii am plecat pe jos, de la Zau spre Cămărașu, mergând pe drum am mai văzut avioane, când le auzeam ne ascundeam pe unde puteam. Așa am mers pe jos, a fost destul de greu, dar am fost foarte bucuroși că am ajuns acasă cu bine, sănătoși, căci s-ar fi putut întâmpla să și rămânem pe acolo, mai ales când cele 2 avioane au zburat peste noi și n-au aruncat bombele decât în gară.

Drumul de la Turda până la Cămărașul a fost un adevărat calvar, n-am cuvinte cum să-l numesc și nici nu-mi place să-mi mai amintesc de el, căci mă îngrozesc și mă cutremur când îmi amintesc momentele groaznice prin care am trecut. Căci în război am trecut prin astfel de momente, însă atunci aveam numai grija mea, să-mi apăr corpul meu, dar acum aveam grija și a copiilor, cum să-i feresc, cum să-i apăr în astfel de momente. Ultima dată când am fugit din tren am fugit în trei părți, numai când ne-am întors la tren ne-am întâlnit.

Retragerea germanilor continuă cu multe opriri și rezistențe, producând mari pagube și continuând lupte grele. Între Cluj - Turda tunelurile au fost avariate, la fel gările, șiinele de la CFR fiecare ruptă. Hangarele avioanelor de la Someșeni, toate aruncate în aer, erau multe hangare, toate podurile, nimic n-a mai rămas întreg în urma lor, ce ar fi putut fi folosit de adversar. La noi în casă s-a stabilit un cizmar, care ne spunea că a lăsat acasă 4 copii. El repară încălțămîntea soldaților și își gătea mâncarea în bucătărie la noi. Într-o sală de clasă au făcut magazie de alimente și arme. Pe șosea încontinuu mergeau camioane, motociclete și tot felul de mașini de-ale lor.

Avioane se auzeau și noaptea și le vedeam ziua zburând în toate părțile. Trăiam cu frică și groază. Mai ales când se auzeau și tunurile bubuiind ziua și noaptea. Față de unguri erau foarte prietenoși, dar pe noi, pe români, erau tare mâñoși.

Într-o zi mă întâlnesc cu moșierul Ugron Stefan și stând de vorbă cu el îmi spune că să n-am nici o grijă că până la urmă pe aici tot Românie va fi. Cu ungurii n-am avut multe probleme, ei au trecut la început peste noi și armata lor noi nu am văzut-o. Pe casa lui Ugron Stefan flutura tricolorul.

Într-o zi din aprilie 1979 a venit pe la mine un maior din Tg. Mureș, care e profesor de istorie. El face cercetări asupra cazului cu evreii care au fost împușcați în Cămăraș. El avea și o broșură scrisă de un rabin. Cu această ocazie am aflat din broșură lucruri pe care eu nu le știam. Și anume că la 5 IX, într-o marți, a fost ocupat Sărmașu de către hitleriști, iar la 16 X români ocupă Sărmașul și Cămărașul. Deci noi am stat 5 săptămâni sub ocupația lor. Am mai aflat din broșură că au fost uciși 126 evrei, între care erau 31 bărbați, 52 femei și 43 copii.

Cazul s-a petrecut în ziua de 16 septembrie, sămbăta, 1944. Evreii au fost duși cu niște care cu boi, sus, pe dealul de la Şașcut. Noaptea, la ora 2, au fost împușcați, am auzit și noi împușcăturile din podul grajdului unde dormeam. Au fost acolo 40 soldați unguri, germani nu au fost aşa au declarat Mocean Ionică din Cămăraș și Ioan Aluaș, care au văzut. La 23 VIII 1944 se găseau în Sărmaș 143 evrei cu domiciliu forțat. Varga Iulia, farmacist, și soția lui, Ecaterina, s-au otrăvit, iar Kiss Pavel s-a spânzurat, fiindcă au făcut parte din cei care au contribuit la condamnarea evreilor. Dr. Emil Mora, avocatul Ban, protopopul Spupinean și cantorul Mornăilă au stat în Sărmaș sub ocupație și dl. Buciu.

Iată și o declarație a doctorului Emil Mora din Sărmașu, scrisă și iscălită de el și comunicată în revista „Vatra” din 20 martie 1981.

„După eliberare, în primăvara anului 1945, am participat în calitate de specialist, medic de circumscripție, la deshumarea celor 126 cadavre ale evreilor căzuți victime pe dealul „Şușcut” din apropierea gării Sărmașel (21 februarie 1945). Eram împreună cu Ghiță Gavrila, medicul de circumscripție din comuna Sânpetru de Câmpie, însotit de căpitanul Pușcașu Emil, comandantul legiunii de jandarmi Cluj. și de dr. Hirsch Adolf, medicul circumscripției evreiești. Aici, din cele 126 cadavre găsite în cele două gropi comune din vârful dealului Şușcut lângă o balță în care vara se scăldau bivolii, am identificat, după semne particulare, dinti, urechi, nas etc., un număr de 31 de cadavre. La un număr de 77 cadavre din cele 126, din care 62 adulți, 16 copii s-a constatat moartea prin împușcare. Restul de 49 cadavre nu au avut urme de glonț, ceea ce denotă că au fost îngropăți de vii.

Declar, pe propria mea răspundere că în primăvara anului 1945, eu, împreună cu un funcționar al Ministerului Justiției, și dr. Hosu Traian, medic legist din Cluj și un delegat ministerial, profesorul Bányai Laszlo, împreună cu șeful de post din Sărmașu și cu alți reprezentanți ai căror nume l-am uitat. Am început să deshumăm și cadavrele românilor în număr de 38, împușcați în cimitirul reformat din dealul Sărmașului, cum mergi la Sărmașel. Am văzut cu ochii mei, ca și toți ceilalți ce au fost de față, 38 de cadavre, printre care i-am recunoscut pe unii soldați și ofițeri români ca și pe unii civili. Delegatul de la justiție a interzis scoaterea din groapă și identificarea cadavrelor, dacă nu erau evrei. Ne-am dat seama că nu sunt evrei, când i-am văzut în groapă după îmbrăcăminte. Cel de la justiție a dat ordin să se arunce din nou pământ pe ei și să se acopere groapa, aşa au rămas până astăzi cele 38 cadavre neidentificate. La cele 38 cadavre s-au făcut și fotografii acolo, în groapă. L-am întrebat: „De ce nu-i identificăm și pe români?”. Mi-a răspuns că pe el nu-l interesază decât cadavrele evreilor și că românii au fost niște medici, avocați, dascăli și muncitori, care nu merită să se ocupe de ei, pentru că din cauza lor au comis hortiștii „crimele”. Eu l-am prins de rever și i-am spus că: dacă nu erau acești dascăli, medici, țărani și muncitori români nici dânsul nu ar fi la Justiție.

A pus capul în pământ și nu mi-a dat nici un răspuns. Cadavrele și criminalii nu s-au identificat nici până astăzi (Mai declară însă și altele care nu ne interesează).

Aceasta este declarația pe care o dau, o susțin și o semnez. ss. Emil Mora dr.”

Dimineața a venit în comună fratele primarului Mocean Ionică, care locuia aproape de locul acestei întâmplări, la „Şaşcut”, așa-i zicea locului cu pricina. Zic a venit în comună și a povestit printre oameni ce s-a întâmplat în noaptea aceea.

Bubuitul tunurilor, circulația mare pe șosea, bâzâitul avioanelor însemna că războiul se aprobia de noi, tot mai aproape. Ce e de făcut, încotro să fugi, unde să te ascunzi din calea lor? Iarăși frică, groază. Să fugi de acasă se prăpădesc toate. Să stai în calea lor poate nu mai scapi cu viață. Într-o zi se aude un zgomot de motoare așa de puternic că parcă se aprobie o vijelie, așa sună de tare de credeai că se aprobie o vreme mare, o gheăță, o catastrofă.

Tancurile germane. Odată numai ce vedem că pe dealul dinspre Mociu se aprobie o coloană de tancuri și erau așa de multe că nu se mai sfârșeau, veneau spre Cămăraș încet, sunetul era așa de puternic că te îngrozea. Noi stăteam acasă și așteptam să vedem ce va mai fi. Tancurile au ajuns în dreptul comunei, dar bine că nu s-au oprit în comună la noi că erau foarte multe, cred că or fi fost peste o sută. Au trecut, iar noi am rămas fără să ni se întâpte nimic cu această ocazie. A plecat și cizmarul de la noi din casă. Au dus și alimentele și armele din sala de clasă. S-au dus toți din comună, s-au retrас pe drumul ce duce spre Gherla. Duceau cu ei cirezi de vite, turme de oi și tot ce puteau.

Brandurile. Noi ne-am așezat la masă să mâncăm de amiază niște sarmale, era cam la orele 13, și cam în ziua de 20-21 septembrie 1944. Era la noi la masă și preotul Voinea. Cum stăteam la masă și vorbeam despre bombardamente, despre tunuri. Ce să faci, când băteau tunurile. Să fugi în adăpost. Atunci zic eu: „Când auzi bubuitul tunului nu mai ai timp să fugi, când a sunat și aici și n-ai timp să fugi”, și nu isprăvesc bine vorba și în acel moment auzim o bubuitură și o explozie puternică. Proiectilul cade în fața casei lui Ugron Ștefan, cam la 30 m de casa noastră. Fata lui Ugron fiind în verandă a fost rănită la o mâină.

Noi, speriați, ieșim repede din casă cu toții să fugim la adăpost, n-am făcut nici 10 pași și al doilea proiectil cade ceva mai aproape de noi decât primul, în partea unde ne erau tranșeele noastre, atunci ne întoarcem înapoi și o luăm la fugă peste drum, spre ciurgău, atunci alt proiectil cade în drum spre moară și rănește o femeie care mergea la prăvălie. Ce să facem, să ne întoarcem înapoi, în tranșee. Nu mergem tot în partea aceasta. Casa rămâne cu mâncare pe masă și pâinea frământată în covată, așa, neînchisă cu cheia.

Fugeau și alții oameni care locuiau în apropiere și Traian cu ai lui. Olguța cu mamă-sa de mână nu putea fugi tare. Puiu striga: „Fugi mamă, fugi mamă”. Eu, cu ceilalți, împreună, la fugă. Peste drum, în ograda lui Erczman era Aron, vecinul,

care avea în curte cu car cu paie. S-a băgat sub car de frică. Nemții au mai tras vreo două proiectile și s-au oprit. Când a căzut al doilea proiectil a rănit un purcel în cotețul lui Traian, care era la vreo 15 m de casa noastră. Sofia, nevasta lui Traian, zicea mai înainte când se auzeau tunurile mai departe. „Las să tragă, să sară și țiglele de pe casă”. (Că era feciorul ei dus la armată și nu știa de el. Așa că n-a fost mult să nu-i sară țiglele de pe casă).

Gogu, în acest timp era dus cu vaca la pășune mai în sus de cimitirul reformat, iar după ce noi am fugit de acasă, el a mers acasă și a închis vaca în grajd și a zis: „Au fugit fricoșii de acasă”, apoi a venit și el acolo, din sus de ciurgău, unde ne-am stabilit și noi la o casă care era aproape de un pârâu adânc, unde era loc bun de ascuns în caz de bombardament, dar, nemții după ce s-au retras n-au mai bombardat în Cămăraș. Mama a trimis mai târziu pe Traian acasă la noi, de a adus covata cu pâinea frământată, aici unde eram, am ars cuptorul de pâine și am băgat-o la cuptor. A venit și noaptea iar noi am rămas aici, căci eram mai feriți din calea armelor care se retrăgeau și care veneau din nou să ne ocupe. Alții la rând. Astfel, din nou am avut clipe de groază și de pericol pentru viață, dar și aceasta a trecut iar acum să vedem ce mai urmează, căci încă nu s-au terminat clipele de pericol și de groază.

Aici, la casa unde ne-am stabilit, am rămas toată noaptea, se mai auzeau bubuituri de tun care treceau dinspre Sărmaș peste comuna Cămărașul, cred că trăgeau românii după germanii care se retrăgeau.

Fuga. Că noi am fugit de la școală, unde am fugit bine am făcut. Eu cred că când au tras de au căzut proiectile aproape de școală, eu cred și sunt sigur că, în școală, în localul de școală a vrut să nimerească numai că în fuga lor înapoi, n-au nimerit ținta, dar din întâmplare s-ar fi putut să și nimerească și încă chiar când eram noi la masă, dar bine că am scăpat sănătoși și de astă dată.

11 X 1944 au intrat români.

Patrula de români. Noaptea, cam la orele 12, oamenii noștri care stăteau treji și așteptau, vine unul la mine și zice: „A sosit o patrulă de români”. Ies repede afară, bucuros să văd ce e. Era un sublocotenent român cu vreo 10 soldați. Era o patrulă trimisă înainte în comună ca să afle ceva despre trupele ce s-au retras. Noi am fost foarte fericiți și bucuroși că am văzut iarăși soldați români și i-am informat că nemții s-au retras și nu mai sunt nici unul în comună. Și l-am întrebat că ce trupe vor veni să ne ocupe? Sublocotenentul ne-a spus că acum vin trupe române, dar că vor veni și trupe sovietice. Eu am întrebat: „Cum se poartă sovieticii cu românii?” El mi-a spus „Din cât puteți să vă feriți din calea lor și să vă grijiți ce aveți”. Deci, soldații români luptă alături de ruși, prieteni aliați cu ei, dar noi, din cât putem să ne ferim din calea lor, să ne grijim ce avem. Deci iarăși frică, iarăși teamă. Românii au trecut atunci noaptea, nici nu i-am văzut, au urmat apoi după ei sovieticii,

armată multă, care venea cu camioane, căruțe multe cu cai, armată pe jos, au venit în comună, s-au instalat pe la case. La noi s-au instalat doi maiori, în dormitor la noi, unul avea acordeon la care cânta frumos. Într-o zi au venit la noi doi soldați sovietici și au cerut de mâncare, noi am spus că nu avem pâine, dar le facem mămăligă dacă le place, nu ne-am prea înțeles noi împreună, dar le-am făcut mămăligă și le-am dat. Au mâncat și au zis „harașo”. Cei doi majori s-au mutat de la noi peste drum la altă casă de țărani, pesemne le era cumva de noi să benchetuiască toată noaptea.

Doctorul. Într-o seară vine un ofițer la noi și vorbește ca și noi, românește. Ne spune că el este evreu, că tatăl său e basarabean și că el a făcut facultatea la București în timpul după al doilea război tatăl său era învățător și el, de aceea a întrebat în comună de învățător și a venit la noi. El ne-a povestit mai multe despre armata sovietică și despre război. Ne-am bucurat că s-a găsit un om care să putem să ne înțelegem, a dormit o noapte la noi și a plecat.

După cum am înțeles eu, armata română urmărea pe nemți de aproape, iar ruși veneau în urma lor de mâncau și beau prin sate. Pe români îi băga înainte, unde era pericolul mai mare, iară ei veneau din urmă și ocupau, aşa a fost.

În acel timp noi aveam și gâște. Într-o zi, când veneau gâștele acasă, aproape de casă, un soldat rus a tras cu pistolul și a împușcat o gâscă a prins-o și a dus-o. Noi n-am zis nici un cuvânt (Puteai să zici ceva?), Soldații sovietici multă treabă aveau cu ceasurile, culegeau ceasurile de mâna de pe la care avea. Apoi veneau cu camioanele pe drum cu câte ceva ce le luau de la unii și le vindeau pe bani la alții. Umblau și căutau mai ales băutură, pentru care dădeau tot ce luau de pe la alții din alte sate. La noi în sat au stat vreo săptămână, în care tot mergeau și veneau. Apoi frontul s-a îndepărtat de noi și au plecat și ei. În comună s-au instalat iar ordinea și linistea, era și timpul.

România. După vreo trei săptămâni de ocupație străină acum suntem iarăși în România. Bucuroși și fericiți că deocamdată au trecut atâtea năcazuri peste noi, dar războiul încă continua și nu puteai fi sigur că ce întorsătură va mai lua până la urmă. Trupele române împreună cu cele sovietice, au înaintat încetul cu încetul și până la data de 24 octombrie 1944 au ajuns la granița veche a României de către Ungaria. Întreg Ardealul a fost eliberat de sub dominația străină, după patru ani și patru luni, Ardealul este eliberat și alipit iarăși la România de unde fusese răpit pe nedrept prin dictatul de la Viena. Armata noastră sărbătorește în fiecare an ziua de 24 octombrie Ziua Victoriei, „Ziua Armatei”.

Bucuria. Toți refugiații din Ardealul răpit se întorc bucuroși la casele lor, pe care le-au părăsit de 4 ani de zile. Se bucură că se întâlnesc iarăși părinții cu copiii, frații cu frații și toți care au fost nevoiți să-și părăsească familia și casa. Bineînțeles, cei care au mai trăit.

Granițele impuse prin dictatul de la Viena au căzut. Drumurile s-au deschis în toate părțile: spre Cluj, Tg. Mureș, Reghin, Gherla. Bucurie mare în sufletul tuturor ardelenilor care se găsesc din nou împreună.

Nici în Cămărașul, cu ocazia trecerii trupelor inamice și amice n-au ars nici o casă și nici grajduri. E adevărat că aici nu s-au dat lupte ci numai retrageri și înaintări au fost.

Când erau rușii în Cămărașul, într-o zi doi ruși vin la mine și încep să mă întrebă (unul știa românește). Mă întrebau ce salar primeșc eu ca învățător și ce alte venituri mai am. Eu le-am spus ce salar primeam atunci și că țin vacă cu lapte, vreo zece oi, porci, păsări, locuință, lemne și tot ce primeam, probabil o fi fost vreun învățător din Uniunea Sovietică.

După ce s-au retras germanii din Cămărașul și se apropiau rușii, baronul Kemeny și-a împachetat ce a putut și au plecat și ei cu trăsura cu caii. Lăsând casa și tot ce au avut în grija nimănui. Atunci eu, ca să nu vină străini să ocupe castelul, m-am mutat cu sala de clasă în sala mare a bibliotecii. Era o sală de vreo 6 m lungă și 4 largă, în care jur împrejur erau numai bibliotecă cu tot felul de cărți. Eu am găsit două cărți în care era trecută Transilvania și una cu Bucovina, în care scria despre locuitorii și ocuparea lor, obiceiuri. Numărul locuitorilor după naționalități pe județe. Din toate se poate constata că și înainte cu 100 de ani, în Transilvania majoritatea locuitorilor erau români în toate județele din Transilvania și Bucovina.

Așa a trecut anul 1944, cu toate nenorocirile ce le-a adus și le-a dus de pe capul nostru. Noi ne-am bucurat că am scăpat, așa cum am scăpat, dar nu numai noi ci și animalele noastre și cerealele ce le aveam, dar mai ales ne-am bucurat că au scăpat și stupii toți pe care-i aveam. Dar mai presus de toate a fost bine că am scăpat cu viață întreaga familie. Apoi haine mai găsim noi și tot ce ne lipsește găsim mai devreme sau mai târziu, dar bine că n-a fost mai rău.

În toamna anului 1944, copiii au mers la Cluj la liceu și au stat la părinții soției mele. Iar noi am început cursurile la școala noastră în mod normal ca și în anii trecuți. Acum războiul s-a îndepărtat de noi și nu mai auzeam bubuitul tunurilor și bâzâitul avioanelor. Am început munca în speranță că până la urmă războiul se va termina iar noi vom putea trăi și mai departe în pace și liniște.

1945, 1 septembrie, am fost transferat din Cămărașul unde am stat 21 ani, la Ibănești Istonești. Școala elementară cu patru clase, instalându-ne în casa noastră, pe care am reparat-o, așa încât am putut locui în ea. Din Cămăraș ne-am mutat cu două camioane, pe una am pus mobila și tot din casă, iar, pe unul cele 40 de lázi cu albine. Copiii și în anul școlar 1945/46 au fost la liceul din Cluj.

În timpul cât am fost învățător în Cămăraș, în 1927 am obținut diploma de învățător. În 1933 am obținut examenul de definitivat.

1937 IX 1 Am obținut gradul II în învățământ.

În 1945 I X am obținut gradul I, pregătit în Cămăraș și luat în Ibănești.

1934 Am primit gradația a II-a cu majorări de salariu

1939 Am primit gradația a III-a cu majorări de salariu

1944 Am primit gradația a IV-a cu majorări de salariu

Diploma de învățător, definitivatul și gradul II le-am obținut în urma examenelor ținute la Școala Normală de învățători din Cluj. Gradul I l-am obținut în urma unei lucrări „Monografia comunei Cămărașul”, la care am muncit doi ani de zile și pe care am scris-o la mașină și înaintat-o inspectoratului școlar Tg. Mureș, împreună cu un album de fotografii din comună cu tot ce am crezut eu de cuviință din comună precum și procesele verbale de pe ultimii cinci ani. Toate notate cu foarte bine. Precum și în urma unei inspecții speciale de către un inspector general, care în bata inspecției și lucrărilor întocmite m-a propus să fiu înaintat învățător de gradul I. Cu data de 1 IX 1945 am fost numit învățător gradul I.

Recapitularea vieții mele pe scurt.

Am 1 an

1898 29 V Născut în com. Ibănești jud. Mureș-Turda Ungaria

1899 Un copil slabuț

1900 Prin casă în cămașă desculț

1901 Mă jucam prin casă. Îi duceam mamei apă să bea la război

1902. 1903-1904 Îngrijeam de niște mieluți, le aduceam frunze

1905 Toamna îngrijeam de oi și vite și primăvara la fel

1906/7 Elev în cl. I la șc. Podul Runcului, înv. Chirteș din com. Ibănești

1907/1908 Elev în cl. II, înv. Lodoșan Irimie, teolog din Săcal Mureș Pădure

La 10 ani

Vara cu tata la oi, la Cenușarie. Mânâm oile la strungă.

1908/1909 Elev în cl. III, înv. Dan Crăciun din Ibănești, venea pe jos

Vara, cu tata la oi, la Cristigi

1909/1910 Elev în cl. IV-a, înv. Frandea, din Hodac, înv. adevărat.

Vara, cu tata, la oi, la Prislop. La ciuperci, la grindei

1910/1911 cl. III la școala de stat ungurească Gurghiu, înv. Tompos Kalman (Fiindcă nu știam ungurește m-a primit numai încl. III-a (la cl. III-VI-a)

1911-1912, elev în cl. IV-a, Gurghiu înv. Vitos Domokos (acum știam bine ungurește)

1912-1913, elev în cl. I gimnaziu Tg. Mureș, dir. Hintsu Sandor, dirig. Sima Geza. În vacanță, la Lăpușna, cu inginerii silvici prin pădure, la control.

1913-1914 Elev în cl. II gimnaziu Tg. Mureș, prof. Nyárádi Gyula. Vara cu inginerii

1914 aug Începe I război. La lucru la munte cu caii.
1915 La cosit, acasă, și la lucru câmpului și la munte.
1915 29 V. Încorporat în reg. 22 honvezi, Tg. Mureș. În X plecat pe front în Galiația, la comp. 12-a, comand. dr. Rev. Kalman, locot.
1917. În Galiația, la Lemberg, Halici, Mielnița, luptele de la Zalesnic. Nistru La 20 ani
1918. Plecat pe frontul italian, la Itringa, în Tirol, trecut prin Viena, Budapesta.
La 15 VI în cele mai grele lupte la Itringa am mai rămas 40, din 200 oameni. Austro-Ungaria a pierdut 200.000 oameni, la Piave, Itringa și întreg frontul. Cei rămași plecat la Osiec (Ebek), Slovenia, pentru refacere.
1918 X Plecat din nou pe frontul italian
1918 XI A izbucnit revoluția în Ungaria și Germania. Plecat acasă
1918 1 XII Unirea Ardealului cu România.
12919 8 III Înrolat în armata română, Reg. 82 inf. Tg. Mureș.
1919 Vara, pe frontul din Ungaria, la Tisa. Războiul s-a terminat, întors la Tg. Mureș. Acum îmi fac armata obligatorie.
1920 în armată la Tg. Mureș. Comandanț locot Radu Emil
1921 în armată la Tg. Mureș comandanț Wagner, căpitan (dat la 6 VI Cluj)
1921 31 XII eliberat din armată Plecat acasă la Ibănești. Armată de la 29 V 1916 până la 31 XII 1921, cu întrerupere de 3 luni
1922/23 Angajat înv. supl. în com. Ibănești, dir. Dumitru Cofari
1923. VI Am făcut clasa a III-a de liceu particular la Reghin. Vara la cursurile pedagogice de la Șc. Normală Râmnicu Vâlcea
1923-24 Înv. supl. La Ibănești, am făcut cl. IX-a liceu Reghin. Vara, la cursurile pedagogice de la Șc. Normală Râmnicu Vâlcea, anul II, dir. Metaxa
1924 Concentrat 30 zile la armată, în luna IX
1924-25 Înv. supl. în com. Cămăraș, jud. Cluj
1925-26 Înv. în Cămăraș. Primesc 2000 lei premiu pt. instr. analfabetilor
9127 Toamna am prestat examenul de diplomă de înv.
Am 30 ani
1928 Numit înv. cu diplomă. M-am căsătorit.
1929 Am primit I gradație de salarizare. Se naște Emil. Încep albinăritul cu un roi de albine cumpărat.
1930 Înv. în Cămăraș, mă ocup și cu agricultura
1931 Înv. în Cămăraș. Se naște Aurel.
1032 Înv. în Cămăraș. Mă ocup și de albinărit, mă las de agricultură.
1933 Am luat definitivatul în urma unui examen la Cluj
1934 Am primit a II-a gradație în învățământ (Am făcut 20 lăzi pentru albine)

1935 M-am ocupat numai de școală și albinărit
1936 Am mai făcut 20 lázi pt. albine, acum aveam 50 familii
1937 Am luat examenul de gradul II
Am 40 ani
1938 Hitler ocupă Austria. Nu mai avem liniște
1939 Am primit a III-a gradăție. Hitleriștii ocupă Cehoslovacia. Rușii: Bucovina, Basarabia.
1940 Am cumpărat casa la Ibănești. Se naște Olguța. Dictatul de la Viena.
1941 Începe al II-lea război mondial. România reocupă Basarabia și Bucovina
1942 Război mare în toată Europa declanșat de hitleriști
1942 Copiii merg la liceu la Turda. Eu concentrat la Turda
1944 Primesc gradăția a IV-a
1945 Germania înfrântă, 9 V 1945, capitulează. 1 IX transferat la Ibănești
1946 Primesc gradul I în învățământ (Cu stupii la munte)
1947 România se face Republică. 31 X am devenit membru de partid
Am 50 ani
1948 Apare legea învățământului datorită ei se anulează toate gradele și gradățile învățătorilor. Astfel eu sunt socotit ca și un învățător care acum a absolvit școala „Frumoasă dreptate!”
1949-1958 Înv. la șc. Ibănești Isticeu (1 IX 1945-30 VIII 1958).
Am 60 ani
1958 1 IX Pensionat
1958-1960 Acasă, ca pensionar
1961/1964 Angajat din nou, ca înv. la șc. de la Podul-Runcului
1964/65 - 1965/66 Înv. la șc. Ibănești-Isticeu
1966/67 Rămas acasă
1967-1968 Angajat din nou ca înv. la Hodoc Dabiste.
Am 70 ani
1968. 31. VIII Este ultimul an când am mai fost angajat înv.
2969 Am fost cu stupii în gara Fincel
1970 A fost apă mare, care ne-a distrus grădina și dus grajdul și alte multe lucruri, cauzându-ne mari pagube
1971 A fost din nou apă mare, care a cauzat multe pagube
1971 În luna decembrie ne-am mutat la Reghin, la Olguța
1972, noiembrie. Pensia s-a mărit de la 864 lei lunar la 1072 lei.
1973 Gogu mi-a scos permis de pescuit pe Mureș, astfel că mai mergeam la pescuit din când în când
1974. În locul lui Gh. Dej, care a murit, a urmat Nicolae Ceaușescu.

1975 Gogu i-a făcut la babă apartament nou. Iar noi am dat casa cu chirie de la 1 IX 1975 la dir. de la şc. n.7 Ibăneşti Istoneci.

1975 A fost apă mare în România, în toată țara. A vizitat Brâncoveneștii.

1976 Gogu cu Gavrilă au făcut prima încălzire centrală. Instalația.

1977 A fost în munții Gurghiu vânt mare, care a doborât mii de hect. pădure de la 5-12 I s-a făcut recensământul populației. La 1 II a decedat mama soției, la 87 ani. La 20 V a murit fratele Florea, la 75 ani. 28 V am pus crucea la părinții mei. la 4 III 1977 a fost marele cutremur în România.

1977 Am început să-mi scriu autobiografia.

În 1977 s-au majorat pensiile cu 17%, din care 1/2 se va da mai târziu, acum primesc 1.158 lei lunar.

1978 16 IV Am fost la Tg. Mureș, la Puiu. Cu această ocazie am făcut o vizită la doctorul veterinar Gliga Eugen, primul elev al meu în cl. I la vîrstă de 6 ani (16 IX 1923). Am vizitat Teatrul Național din Tg. Mureș.

1978 2 Iulie Am sărbătorit 50 ani de căsătorie.

1978 29 V. Am sărbătorit 80 ani din viață și 20 de ani de la pensionare.

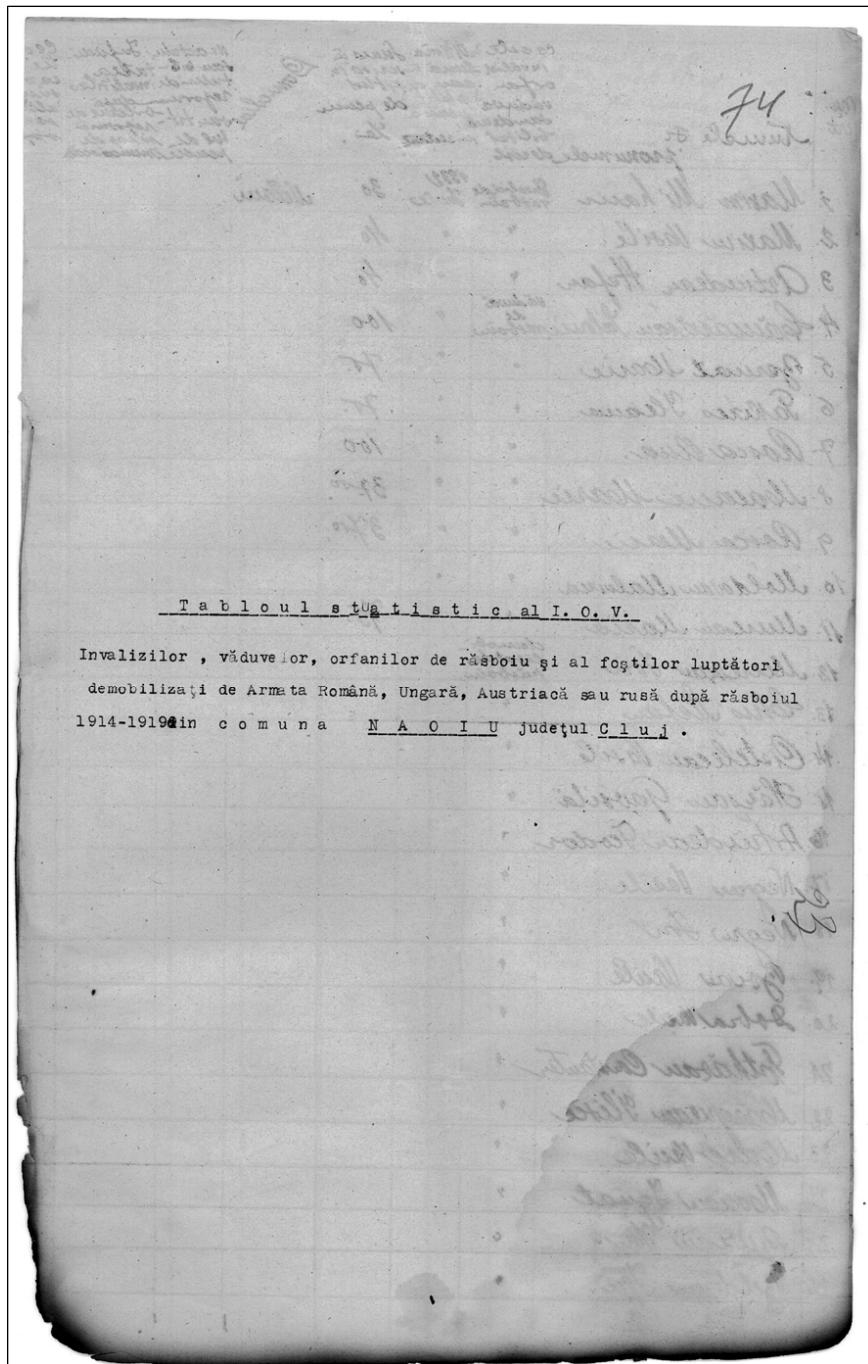
ANEXE ARHIVISTICE

68

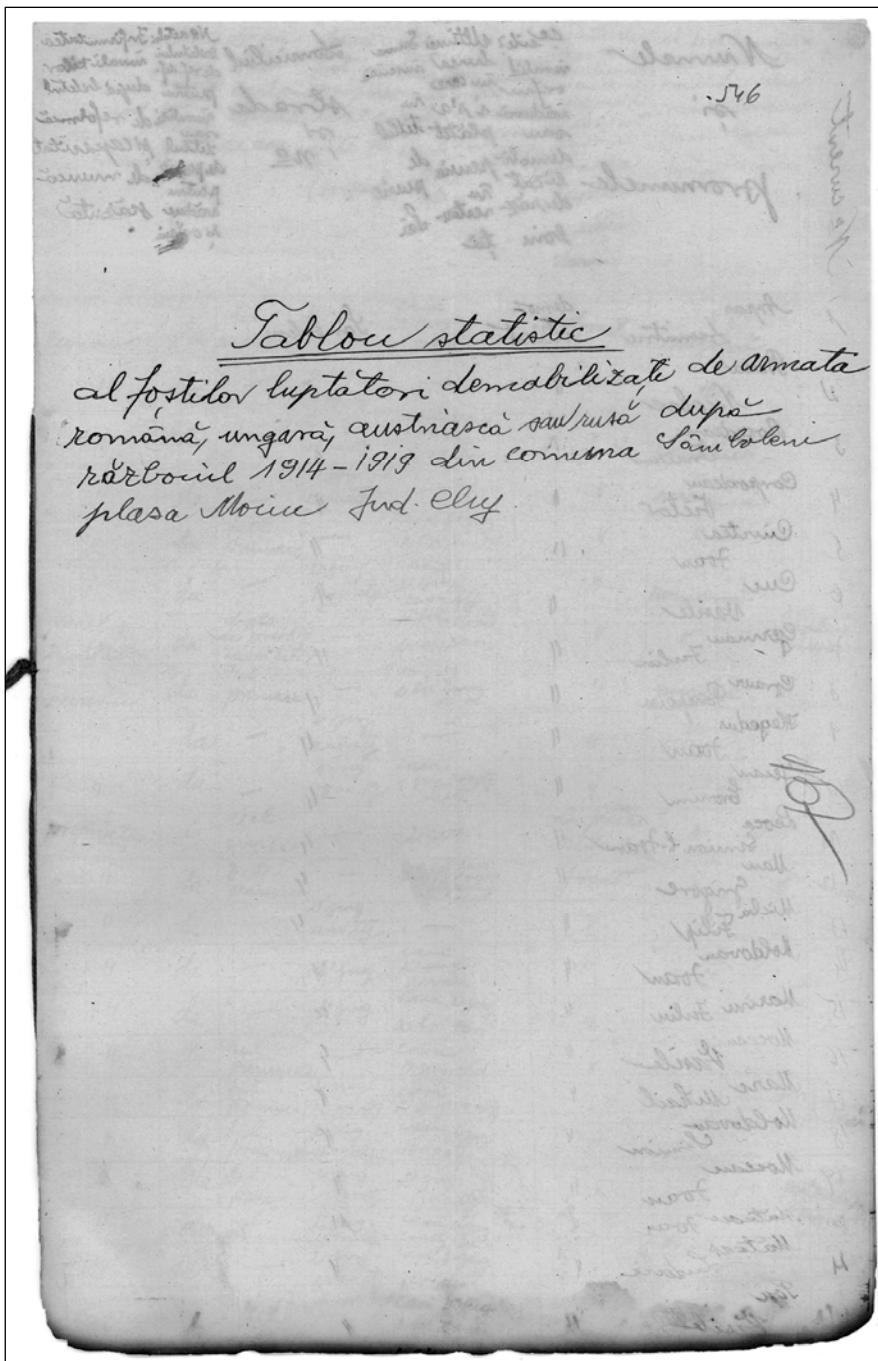
T a b l o u statistic al I.O.V. Invalidilor, orfanilor, văduvelor de răsboiu și ale foștilor luptători demobilizați de Armata Română, Ungară, Austriacă sau rusă după răsboiul 1914-1919, din comuna Cămărasul județul Cluj.

29

Cămărașu, studiu monografic

1. Maria Boziană	Bacă	Bacă	Bacă
2. Maria Boziană	Bacă	Bacă	Bacă
3. Andreia Popovici	•	•	•
4. Călinăreană Ghilimeană	100.	100.	100.
5. Beataz Maria	•	70.	70.
6. Ecaterina Maria	•	20.	20.
7. Boziană Maria	•	100.	100.
8. Maria Maria	•	32.00	32.00
9. Boziană Maria	•	32.00	32.00
10. Moldovană Maria	•	•	•
11. Ilieană Maria	•	•	•
12. Mihaiță Ion.	deosebit mărită	•	•
13. Chițeie Jelena	•	•	•
14. Costacheon Maria	•	•	•
15. Boziană Gheorghe	•	•	•
16. Andreiană Tudor	•	•	•
17. Negru Mirela	•	•	•
18. Negru Ion.	•	•	•
19. Boziană Iacob	•	•	•
20. Zafra Mirela	•	•	•
21. Gheorghiu Costină	•	•	•
22. Boziană Mirela	•	•	•
23. Ecaterina Mirela	•	•	•
24. Boziană Gheorghe	•	•	•
25. Boziană Ion.	•	•	•
26. Boziană Gheorghe	•	•	•

1	Popa Dumitru	demonstrat	șoldator						
2	Boca	"	"						
3	Nicolae	"	"						
4	Bozioru	"	"						
5	Fraser	"	"						
6	Cuc	"	"						
7	Neira	"	"						
8	Gheorghe	"	"						
9	Ferdin.	"	"						
10	Costea	"	"						
11	Grigore Bogdan	"	"						
12	Andrei	"	"						
13	Ilie	"	"						
14	Georgescu	"	"						
15	Emil	"	"						
16	George	"	"						
17	Nicula	"	"						
18	Stefan	"	"						
19	Emilia	"	"						
20	Maria	"	"						
21	Florin	"	"						
22	Florin	"	"						
23	Florin	"	"						
24	Florin	"	"						
25	Florin	"	"						
26	Florin	"	"						
27	Florin	"	"						
28	Florin	"	"						
29	Florin	"	"						
30	Florin	"	"						
31	Florin	"	"						
32	Florin	"	"						
33	Florin	"	"						
34	Florin	"	"						
35	Florin	"	"						
36	Florin	"	"						
37	Florin	"	"						
38	Florin	"	"						
39	Florin	"	"						
40	Florin	"	"						
41	Florin	"	"						
42	Florin	"	"						
43	Florin	"	"						
44	Florin	"	"						
45	Florin	"	"						
46	Florin	"	"						
47	Florin	"	"						
48	Florin	"	"						
49	Florin	"	"						
50	Florin	"	"						
51	Florin	"	"						
52	Florin	"	"						
53	Florin	"	"						
54	Florin	"	"						
55	Florin	"	"						
56	Florin	"	"						
57	Florin	"	"						
58	Florin	"	"						
59	Florin	"	"						
60	Florin	"	"						
61	Florin	"	"						
62	Florin	"	"						
63	Florin	"	"						
64	Florin	"	"						
65	Florin	"	"						
66	Florin	"	"						
67	Florin	"	"						
68	Florin	"	"						
69	Florin	"	"						
70	Florin	"	"						
71	Florin	"	"						
72	Florin	"	"						
73	Florin	"	"						
74	Florin	"	"						
75	Florin	"	"						
76	Florin	"	"						
77	Florin	"	"						
78	Florin	"	"						
79	Florin	"	"						
80	Florin	"	"						
81	Florin	"	"						
82	Florin	"	"						
83	Florin	"	"						
84	Florin	"	"						
85	Florin	"	"						
86	Florin	"	"						
87	Florin	"	"						
88	Florin	"	"						
89	Florin	"	"						
90	Florin	"	"						
91	Florin	"	"						
92	Florin	"	"						
93	Florin	"	"						
94	Florin	"	"						
95	Florin	"	"						
96	Florin	"	"						
97	Florin	"	"						
98	Florin	"	"						
99	Florin	"	"						
100	Florin	"	"						
101	Florin	"	"						
102	Florin	"	"						
103	Florin	"	"						
104	Florin	"	"						
105	Florin	"	"						
106	Florin	"	"						
107	Florin	"	"						
108	Florin	"	"						
109	Florin	"	"						
110	Florin	"	"						
111	Florin	"	"						
112	Florin	"	"						
113	Florin	"	"						
114	Florin	"	"						
115	Florin	"	"						
116	Florin	"	"						
117	Florin	"	"						
118	Florin	"	"						
119	Florin	"	"						
120	Florin	"	"						
121	Florin	"	"						
122	Florin	"	"						
123	Florin	"	"						
124	Florin	"	"						
125	Florin	"	"						
126	Florin	"	"						
127	Florin	"	"						
128	Florin	"	"						
129	Florin	"	"						
130	Florin	"	"						
131	Florin	"	"						
132	Florin	"	"						
133	Florin	"	"						
134	Florin	"	"						
135	Florin	"	"						
136	Florin	"	"						
137	Florin	"	"						
138	Florin	"	"						
139	Florin	"	"						
140	Florin	"	"						
141	Florin	"	"						
142	Florin	"	"						
143	Florin	"	"						
144	Florin	"	"						
145	Florin	"	"						
146	Florin	"	"						
147	Florin	"	"						
148	Florin	"	"						
149	Florin	"	"						
150	Florin	"	"						
151	Florin	"	"						
152	Florin	"	"						
153	Florin	"	"						
154	Florin	"	"						
155	Florin	"	"						
156	Florin	"	"						
157	Florin	"	"						
158	Florin	"	"						
159	Florin	"	"						
160	Florin	"	"						
161	Florin	"	"						
162	Florin	"	"						
163	Florin	"	"						
164	Florin	"	"						
165	Florin	"	"						
166	Florin	"	"						
167	Florin	"	"						
168	Florin	"	"						
169	Florin	"	"						
170	Florin	"	"						
171	Florin	"	"						
172	Florin	"	"						
173	Florin	"	"						
174	Florin	"	"						
175	Florin	"	"						
176	Florin	"	"						
177	Florin	"	"						
178	Florin	"	"						
179	Florin	"	"						
180	Florin	"	"						
181	Florin	"	"						
182	Florin	"	"						
183	Florin	"	"						
184	Florin	"	"						
185	Florin	"	"						
186	Florin	"	"						
187	Florin	"	"						
188	Florin	"	"						
189	Florin	"	"						
190	Florin	"	"						
191	Florin	"	"						
192	Florin	"	"						
193	Florin	"	"						
194	Florin	"	"						
195	Florin	"	"						
196	Florin	"	"						
197	Florin	"	"						
198	Florin	"	"						
199	Florin	"	"						
200	Florin	"	"						
201	Florin	"	"						
202	Florin	"	"						
203	Florin	"	"						
204	Florin	"	"						
205	Florin	"	"						
206	Florin	"	"						
207	Florin	"	"						
208	Florin	"	"						
209	Florin	"	"						
210	Florin	"	"						
211	Florin	"	"						
212	Florin	"	"						
213	Florin	"	"						
214	Florin	"	"						
215	Florin	"	"						
216	Florin	"	"						
217	Florin	"	"						
218	Florin	"	"						
219	Florin	"	"						
220	Florin	"	"						
221	Florin	"	"						
222	Florin	"	"						
223	Florin	"	"						
224	Florin	"	"						
225	Florin	"	"						
226	Florin</td								

President of the National
Sons of America
Legal Secretary
Henry C. Ulrich

۷۴

Molar
viscos.

23

T A B L O U

de locuitorii din comuna Cămăras, plasa Sărmas jud. Cluj care
au primit titlu de proprietate prin legea de reformă agrară 1945
de pe foata proprietate Ugron S., Kemeny Bela, Zeik Margareta,
Kemeny Geza și Buzan Ioan - Cămăras

Nr. crt.	Numele și Prenumele	Suprafata Atribuită				loc. săm. casă prima rată stj. din preț. lot in porumb kg.
		Arabil jug.	Fânăț stj.	Loc jug.	Loc stj.	
1.	Sugar Mihaila	2. fâz	400	800	-	-
2.	Mocian Andrei	3		800	-	-
3.	Cherces Grigore	1	1200	800	400	
4.	Cămărașan Iosif	2	1200	800	-	
5.	Suteu Iosif			800	-	
6.	Chioreea Vasile I.F.	1.	800	800	400	
7.	Pop Simion	2	fâz	800	400	
8.	Lăzărean Lucreția	2.	800	800	400	
9.	Cămărașan Grigore	2		800	400	
10.	Seichel Andrei	2.	400	800	400	
11.	Irimies Teodor	2.	800	800	-	
12.	Seichel Francisc			800	400	
13.	Mocian Gheorghe	2.	800	800	400	
14.	Iarai Ioan popuța	1	1200	800	400	
15.	Ianoși Ghorghe	2		800	400	
16.	Pepepe Ioan	2.	400	800	400	
17.	Mureșan Ioan	1	400	800	400	
18.	Iarai Ioan I.M.	2		800	400	
19.	Ispas Vasile I.Orf.	1	1200	800	400	
20.	Varga Dionizie	2	800	800	400	
21.	Chertes Andrei	1	800	800	400	
22.	Cocis Vasile			800	400	
23.	Bărăian Zaharie	2	800	800	400	
24.	Ileodean Dumitru	2	800	800	400	
25.	Floreac Andrei	2	400	800	400	
26.	Ispas Vasile	2	400	800	400	
27.	Hulpe Alexandru	2	400	800	-	
28.	Aluaș Ioan	2	800	800	400	
29.	Molnar Trifan	2	400	800	400	
30.	Bărăian Iosif	2	400	800	-	
31.	Bărăian Condrat	3			400	
32.	Ispas Ioan I.Ficeu	1	800	800	400	
33.	Suhorean Ioan pia	2	800	800	400	
34.	Cozac Alexandru	2	800	800	400	
35.	Vermesan Vasile		1200	800	400	
36.	Uti Ilie		400	800	400	
37.	Marină Ioan lui I.		1200	800	400	
38.	Mocian Iosif I.B.		400	800	400	
39.	Mocian Trifan		800	800	400	
40.	Tormea Iosif			800	400	
41.	Ispas Sebeșei i.Ion	2	800	800	400	
42.	Chesăuan Ioan			800	400	
43.	Pnius Ioan			800	400	
44.	Moldovan Ion r.			800	400	
45.	Mocian Vasile			800	-	
46.	Tormea Grigore	2	800	800	-	

2-

T A B L O U

de locuitorii din comună Cămăraș, plasa Sărmaș jud. Cluj care
au primit titlu de proprietate prin legea de reformă agrară 1945, de
pe festă proprietate Ugron S., Kemeny Béla, Zeik Margareta, Kemeny Gyöza
și Buzan Ioan - Cămăraș

25

Nr.	CHIURELE SI PRONUMELE crt.	Suprafata Atribuită			
		Arabil jug.stj.	Fânaț jug. stj.	loc de casă	loc% prima rată din prețul lotului in porumb kgr.
47.	Chiorean Ioan I.A.	1.400	800	400	
48.	Ispas Ilie	1.500	800	400	
	Motian Sabin				
50.	Oprea Andrei	1.1200	800	400	
51.	Marc Iosif	2.400	800	400	
52.	Uță Vasile I.Iosif	2.800	800	400	
53.	Lăzărean Ioan	2.400	800		
54.	Corpadean Teofil	2.800	800	400	
55.	Ontel Aurel	2.800	800	400	
56.	Cocis Iosif	2.800	800	400	
57.	Bărăian Petru	2.800	800	400	
58.	Socaciu Ioan		800		
59.	Chiorean Vasile		800	400	
60.	Vermesan Aurel	2.	800	400	
61.	Seicehei Justi	2.800	800	400	
62.	Băldean Ioan	2.800	800	400	
63.	Tăggorean Iosif	2.400	800	400	
64.	Michi Gyöza	2.	800	400	
65.	Mărink Stefan	2.400	800	400	
66.	Seicehei Vasile I.P.	1.1200	800	400	
67.	Horvath Alibíz Petru	2.800	800	400	
68.	Tărnicieru Emilia	2.800	800	400	
69.	Cocis Aurel	2.	800	400	
70.	Uță Simion	2.800	800		
71.	Mureșan Alexandru	2	800	400	
72.	Mărink Grigore	2.400	800	400	
73.	Urban Francisc I.L.	2.1200	800		
74.	Cămărașan Traian	1.800	800		
75.	Macarie Iosif	2.400	800	400	
76.	Moldovan Ioan I. Mihai I.	400	800	400	
77.	Cămărașan Iosif I. God. 2.		800	400	
78.	Mureșan Vasile	2.800	800	400	
79.	Teglas Vasile	2.1200	800		
80.	Molnar Ion I.Ioan	1.1200	800		
81.	Mocian Ioan I.Ioan	2.800	800		
82.	Horvath Ioan T.	2.800	800	400	
83.	Ispas Ioan	2.400	800	400	
84.	Mărginean Iosif	2.400	800	400	
85.	Colceri Dušan	2	800	400	
86.	Bărăian Iosif I.Ilia	1.800	800		
87.	Lovag Iosif	2.800	800		
88.	Cioica Maxim	2.800	800	400	
89.	Horvath Luca	2.800	800	400	
90.	Seicehei Vasile	2.800	800	400	
91.	Suto Vasile	2.800	800	400	
92.	Molna Ioan God	2.800	800	400	
93.	Seicehei Grigore	1.1200	800		

.. // ..

No. crt.	NUMELE SI PRONUMELE	SUPRAFATA ATRIBUITA				loc% prin rată din prețul lotului în porumb kg.	ui in
		Arabil jug. stj.	Fânai jug. stj.	Loc de casă	27		
94.	Molnar Iosif pot.	2. 800	800				
95.	Marina Ioan l.Marincal.				400		
96.	Cămărașan Vasile	1. 1200	800	800			
97.	Cioea Alexandru	2. 800	800	800			
98.	Cămărașan Grigore	2. 400	800	800			
99.	Moldovan Ioan	2. 800	800	800			
100.	Cămărașan Augusti	2. 400	800	800			
101.	Marca Aurel	2.	800	800			
102.	Marină Iosif l.P.	1. 800	800				
103.	Bot Andrei	1.	800	800			
104.	Ispas Grigore orf.	1. 1200	800	800			
105.	Bot Gheorghe	1. 1200	800	800			
106.	Mărina Văstace	2. 800	800	800			
107.	Ispas Jacob		800	800			
108.	Covaci Dănilă	2. 800	800	800			
109.	Ispas Iosif	2. 800	800	800			
110.	Szasz Mihai	1. 800	800	800			
111.	Iarai Ion l. Bop	2. 1200	800	800			
112.	Molnar Vasile l.Ioa	1. 800	800	800			
113.	Vălean Teodor	2. 800	800	800			
114.	Selegă Ioan	1200	800	800			
115.	Gliga Vasile	2. 800	800	800			
116.	Brisca Ioan	2. 400	800	800			
117.	Boar Simion	2.	800	800			
118.	Florea Alexandru	1. 800	800	800			
119.	Molnar Francisc		800	800			
120.	Tornea Ioan	2.	800	800	1200		
121.	Chiorean Teodor	2. 800	800	800			
122.	Nemeti Grigore	2. 800	800	800			
123.	Ontol Ioan	2. 800	800	800			
124.	Trif Octavian	1. 1200	800	800			
125.	Juchi Ion Dobog	2. 800	800	800			
126.	Macarie Precep	1. 400	800	800			
127.	Molnar Dănilă	1. 400	800	800			
128.	Molnar Vasile l.G.	2.	800	800			
129.	Cocil Iosiv l.V.	1.	800	800			
130.	Ispas Vasile l.f.	2. 400	800	800	400		
131.	Mocia Aurel	2. 400	800	800	400		
132.	Szasz Alexandru	2. 800	800	800			
133.	Locotus Stefan	1.800	800	800			
134.	Locotus Francisc	2. 400	800	800			
135.	Ispas Ioan	2.	800	800			
136.	Lunperdean Ioan	1. 800	800	800			
137.	Botezan Michi Ign.	2. 800	800	800	400		
138.	Bumbi Teodor	2. 800	800	800	400		
139.	Lerintă Grigore	1. 800	800	800			
140.	Orban Francisc	1.800	800	800	400		
141.	Mureșan Alex.Tanase	2. 400	800	800			
142.	Cămporeană Alexandru	1.800	800	800	400		
143.	Cămărașan Francisc	2.800	800	800	400		
... // ..							

- 4 -

Nr.	NUMELE SI PRONUMELE crt.	SUPRAFATA ATRIBUITA			10% prima rată din pretul lotului în perumbagă
		Arabil jug. st.)	Fânaț jug. st.)	Ioc de casă	
144.	Cămărașan Sover	1. 1200	800	400	
145.	Mărza Pavel	2. 800	800	400	
146.	Ispas Trăian	2. 800	800		
147.	Ispas Condrate	2. 800	800		
148.	Mocian Ion rodită	2. 800	800		
149.	Ispas Ioan l. Manuilă	1. 1200	800		
150.	Bear Dumitru	2. 800	800		
151.	Ispas Dumitru Andrei	1. 800	800		
152.	Chiorean Ioan	1. 1200	800		
153.	Moldovan Mihai minea	2. 800	800	400	
154.	Cioica Teodor	2. 800	800	400	
155.	Covaci Iacob	2. 400	800	400	
156.	Mocian Cornel	2. 800	800		
157.	Cioica Iosif	2. 400	800	400	
158.	Freneti Alexandru	2. 800	800	400	
159.	Inte Anică	3. 400			
160.	Sălichei Gheorghe	2. 800	800	400	
161.	Mocian Trăian		800	400	
162.	Nogy Alexandru	3. 400			
163.	Ispas Grigore l.M.	max	400		
164.	Sanciră Grigore			400	
165.	Alușă Ioan			400	
166.	Suătean Alexandru			400	
167.	Ban Frecoab	400			
168.	Chertes Vasile l.Tele			400	
169.	Chetănean Teodor	2. 800	800	400	
170.	Ispas Alexandru	2. 800	800	400	
171.	Varga Andrei	2. 800	800		
172.	Varga Ioan	2. 800	800		
173.	Bărăian Vasile l.F.	2. 400	800	400	
174.	Chertes Ioan l.Ioan	2. 800	800	400	
175.	Mocian Ilie	2. 800	800	400	
176.	Mocian Laurean	2. 800	800	400	
177.	Hulpe Grigore	2. 800	800	400	
178.	Uti Ioan l.I.	2. 800	800	400	
179.	Bărăian Ion l.I.	2. 400	800	400	
180.	Locotus Alexandru	2. 800	800		
181.	Cescodan Teodor	2. 800	800	400	
182.	Fechete Iosif	1. 800	800		
183.	Cioica Teofil	2. 800	800	400	
184.	Chetănean Alexandru	2. 800	800	400	
185.	Cioica Samuilă	2. 800	800	400	
186.	Utu Iosif l.M.	800	800		
187.	Rus Dumitru	2. 800	800		
188.	Bot Ioan	1. 800	800		
189.	Zecheres Ion	800	800	400	
190.	Covaci Gheorghe	2. 800	800	400	
191.	Michi Alexandru	2. 400	800	400	
192.	Jula Vasile	2. 400	800		

... // ...

- 5 -

31

Nr. ort.	NUMELE SI PRONUMELE	SUPRAFATA ATRIBUITA			loz prima rată din prețul lo- tului in perumb ker.
		Arabil jug. stj.	Fânaț jug. stj.	Loc de casă	
193.	Tamasă Dânilă	2.	800	800	
194.	Moldovan Ioan	2.	800	800	
195.	Moldovan Alexandru	2.	800	800	
196.	Tăgșorean Alexandru			400	
197.	Dreptate Ioan	2.	800	800	
198.	Varga Márton		400	800	
199.	Bot Dânilă	1.	1200	800	
200.	Michi Iosif	2.	400	800	
201.	Gaspar Dânilă	2.	800	800	
202.	Seicehi Grigore	1.		800	
203.	Macarie Ioan	2.	800	800	
204.	Michi Francisc	2.	800	800	
205.	Mocian Vasile sanf.		800	800	
206.	Chimărăsan Traian B.	1.	800	800	
207.	Kutog Francisc	1.		800	
208.	Bergheș Benedict	2.	800	800	
209.	Horvath Alexandru	2.	800	800	
210.	Horvath Albiq	2.	800	800	
211.	Mănean Ioan	2.	800	800	
212.	Bărăian Teodor	2.	400	800	
213.	Mărină Vasile	2.		800	
214.	Uti Ioan l.M.	2.		800	
215.	Csapo Alexandru	2.		800	
216.	Iarai Mihai l.Bopu	2.	800	800	
217.	Varga Peti	1.	800	800	
218.	Locutus Ioan	2.	800	800	
219.	Vergo Ioan	2.	800	800	
220.	Vergon Francisc	2.	800	800	
221.	Vergo Martin	2.	800	800	
222.	Bejen Ioan	2.	800	800	
223.	Lucaci Alexandra	1.		800	
224.	Uncheșiu Aron	2.		800	
225.	Horvath Ioan B.	2.		800	
226.	Mureșan Teodor			400	
227.	Moldovan Vasile			400	
228.	Hărțan Ioan	2.	400	800	
229.	Bărăian Dumitru	2.	800	800	
230.	Baldean Petru	1.		800	
231.	Orban Ioan l.Iuliu	1.	800	800	
232.	Fedor Ioan	2.	800	800	
233.	Fedor Dânilă	2.	800	800	
234.	Seicehi Ioan boldog	2.	800	800	
235.	Marina Vasile	2.		800	
236.	Chertes Ioan a sofii	2.		800	
237.	Bărăian Iosif Corco	2.	imax	800	
238.	Mocian Vasile baciu	2.		800	
239.	Marină Ilie	2.			
240.	Michi Iacob	2.	800	800	
241.	Iarai Ioan peșteanu	1.		800	
242.	Suțean Filip	2.		800	
... // ..					

- 6 -

33

Nr. crt.	NUMELE SI PRONUMELE	SUPERFACATA ATRIBUITA			log prima rata dix Loc de prețul lotului in casă porumb kgr.
		Arbăl jug. stj.	Fânat jug. stj.		
243.	Horvath Pali	2	800		
244.	Chiorean Vasile I.M.	1.	800		
245.	Naciu Luca	2.	800	400	
246.	Marin Pavel	2.	800		
247.	Varga Vasile	1. 800	800		
248.	Moldovan Ioan	2.	800		
249.	Heghedus Vasile	2.	800		
250.	Bărăian Pavel	1.	800		
251.	Varga Stefan	1.	800		
252.	Bărăian Teodor	800	800	400	
253.	Uti Iosif		800		
254.	Macarie Ioan	2. 800	800	400	
255.	Pal Ludeovic	2. 800	800	400	
256.	Bărăian Maria	1.		400	
257.	Krdes Borca	2. 800		400	
258.	Seichei Ilona	1.		400	
259.	Aluaz Marie	1.		400	
260.	Somloiu Roji	1.		400	
261.	Moldovan Maria	1.			
262.	Cucuiut Vasile		800		
263.	Rad Ambrozie	1. 800	800		
264.	Hulpe Lucreția	1.		400	
265.	Orban Ana			400	
266.	Iarai Ana			400	
267.	Lucaci Irma			400	
268.	Ciora Nicolae			1200	
269.	Groza Mircea			1	
270.	Balota Ioan			800	
271.	Cămăraș Vasile			800	
272.	Căm. Cămăraș			4 jugăre.	

P R E S E D I N T E .

ss. Sfârlea Dumitru

P R I M A R

ss. indesf.

N O T A R

ss. Sever Popa

Membrii: indesc.

pt. conf.

V. Lazăr

T - A - B - C - U

19

de locuite și din comuna Năciu, place ~~Sărata~~ jud Cluj care au primit titlu de proprietatea Scaunul Tătarilor, Iorgu Mureșan și Scaun Stefan.

Nr.	Numele și prenumele	Suprafața atribuită			
		arabil	funtă	1. de casă	juc. st.j.p.
1	Moldovan Maria	1 800	400		
2	Muresan Grigore	2 800	400		
3	Sand Dumitru	2			
4	Loghin Alex	2 800	400	400	
5	Moldovan Vasile	1.1200	400	400	
6	Boia Alexandru	2 800	400		
7	Archimedeanu Grigore	1 800	400	400	
8	Cămărașan Vasile	2 800	400	400	
9	Baciu Petru	1 800	400	400	
10	Tohăzan Iosif	1 400			
11	Mărgineanu Vasile		400		
12	Harsan Ioan l. Vrila	1 800	400		
13	Orf. Budescu Vasile	2 400	400	400	
14	Lăpușan Mihai	2 800	400	400	
15	Șiolteanu Maftei	1 800	400		
16	Fonceagău Petru	2 800	600		
17	Reica etru lui Anica		400		
18	Cămărașan Maftei	2 400	400		
19	Archimedeanu Ioan	1 400	400	400	
20	Atămonian Ioan	1 400	400		
21	Pepene Ioan Ioan	1 400	400		
22	Boie Simion	1200	400		
23	Mărginean Dumitru	2 800	400	400	
24	Archimedeanu Vasile	2 800	400		
25	Ioana Traian	2 400			
26	Turcu Vasile	2 800	400	400	
27	Moceanu Ioan l. Ioan	2 800	400	400	
28	Hanachi Petru	2 800	600	400	
29	Parăuanu Iosif	2 400	400		
30	Tocaciu Stefan	2 800	400		
31	Farcescu Iosif	2 400	600	400	
32	Farcescu Ioan	2 400	400	400	
33	Campenean Teodor	2 400	400	400	
34	Archimedeanu Iosif	1 400	400	400	
35	Moldovan Vasile	2 800	400	400	
36	Baciu Octavian	2 800	400		
37	Muresan Iosif	2 600	400	400	
38	Todescu Alexandru	2			
39	Harsan Ilie	2 800	400	400	
40	Archimedeanu Teodor	1 600	600	400	
41	Harsan Ioan	2 400	400	400	
42	Harsan Maftei	2 600	600		
43	Obăduș Teofil	1			
44	Moldovan Iosif Ioan	1.1400	600	400	
45	Parăuanu Vasile l. Bochia	1 800	400	400	
46	Loghin Ioan	2 800	400	400	
47	Gheță Ioan	2 1200	-	400	
48	Bernard Ioan	1 1200	400	-	
49	Baciu Teodor	1 800	400	-	
50	Cămărașan Vasile	1 400	400	-	
51	Cămărașan Dumitru	1 1200	400	400	
52	Tohăzan Vasile Rotaru	-	400	400	
53	Orășan Ioan	1	400	400	
54	Muresan Ioan	1 400	400	400	
55	Tohăzan Filoton	1.1400	600	400	
56	Cămărașan Rechita	2 400	400	400	
57	Negră Grigore	2		400	-
58	Muresan Danila	2 800	400	-	

NR. rt.	Numele si prenumele	SUPERficie atribuita			22
		arabil	fara t.	l. de casa	
		stip.	stip.	stip.	
59	Baldeanu Ioan I. Grig.	1	400	-	400
60	Baciu Adrian	1	-	-	400
61	Basiu Petru	800	-	-	
62	Tonecanu Dumitru	2	800	400	400
63	Baldeanu Petru	2	800	400	
64	Margineanu Ilie	2	800	400	400
65	Boldi Iacob	2	800	400	400
66	Marc Grigore	1	1200	400	
67	Archimedeianu Dumitru	2	800	400	400
68	Campeanu Iacob	2	400	400	400
69	Nasaleanu Florin	-	-	-	400
70	Moceanu Ioan	2	400	400	400
71	Sârmăean Ioan	2	800	400	
72	Grindeanu Ioan	1	800	400	400
73	Moceanu Isac	2	-	400	400
74	Farcas Matei	1	1200	-	400
75	Soperan Matei	2	800	-	400
76	Baldeanu Simion	1	-	-	
77	Chereches Simion	1	1200	-	400
78	Loghin Iosile	2	800	400	400
79	Iosaji Ioan	1	1200	-	400
80	Heciu Ioan I. fl.	1	800	-	-
81	Muresan Vasile	-	1200	-	-
82	Borza Vasile	1	-	-	-
83	Iisticum Dumitru	1	-	-	-
84	Obădu Ioan	1	-	-	-
85	Papuha Andrei	1	1200	-	400
86	Rugiu Vasile	1	1000	600	
87	Margineanu Mihailo n	1	800	600	400
88	Maxim /Mădărescu Mihailo	1	-	-	
89	Maxim Ioan Teodor	-	-	-	400
90	Mădărescu Ioan Maxim	-	-	-	400
91	Parauan Ioan	-	-	-	400
92	Muresan Susana	-	-	-	400
93	Chisă Ioan	-	-	-	400
94	Obadi Irifan	-	-	-	400
95	Măkărechi Francisco	-	-	-	400
96	Grindeanu Grigore	-	-	-	400
97	Margineanu Simion	-	-	-	400
98	Genc Ioan	-	-	-	400
99	Moceanu Iosif	1	400	-	400

Președintele Comisiei de Plata
ss. Neagu Grigore

Membrii ss. indescifrabil

pentru conformitate

79-

T A B L O U

De locuitorii din comună Găhaleni care au tili de proprietate din Reforma Agrară de pe foata proprietate Komensky Elisabeta

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arabil	Net	Grădina	Locuințe și rată de loturi primită în grădini	
					Jug. stj	Jug. stj
1	Vad. Filipas Veronica	1	1200	-		
2	" Filipas Aurelia	2	400	-		
3	Mureșanaveca	2	8	-		
4	Pop Lixia	1	400	-		
5	Hoceanastasia	1	-	-	400	
6	Filipari Maria	2	400	-		
7	Birisan Ioan	2	400	-		
8	Cret Ioan	2	400	-		
9	Cașan Grigore	1	800	-		
10	Telegas Ioan	1	800	-		
11	Gherțea Vasile	2	400	-		
12	Gherțea Andrei	2	400	-		
13	Marina Vasile	1	800	-		
14	Utit Filimon	1	-	-		
15	Rne. Simion	1	400	-		
16	Rne. Teodor	2	-	-		
17	Utu Vasile	1	800	-		
18	Stin Iuliu	2	400	-		
19	Marc Simion	2	400	-	400	
20	Marc Teodor	2	400	-	400	
21	Moro Laurentiu	2	400	-	400	
22	Pătrulescu Gh.	2	400	-	400	
23	Benedictean Ioan	2	400	-	400	
24	Lecca Gh.	2	400	-		
25	Lecca Alex.	2	400	-		
26	Cret Pompei	2	400	-		
27	Cuc Teodor	2	400	-		
28	Berghes Cornel	1	800	-		
29	Ratiu Virginia	2	400	-		
30	Muntea Vasile	2	800	-		
31	Muntea Ioan	2	400	-		
32	Muntea Iosaf	2	400	-		
33	Moldovan Stefan	2	400	-		
34	Delejan Dumitru	2	-	-		
35	Arpaș Ioan	2	400	-		
36	Filipas Vasile	2	400	-		
37	Hăgărean Traian	2	400	-		
38	Bolean Simion	1	800	-		
39	Lecca Simion	2	800	-		
40	Hocean Petru	2	400	-		
41	Marc Vasile	2	800	-		
42	Rut Pompei	2	800	-		
43	Hățeian Lucaciu	1	400	-		
44	Marc Mihai	2	-	-		
45	Cordică Vasile	2	400	-		
46	Tălărean Veronica	1	800	-		
47	Mărginean Iulian	2	400	-		
48	Hățeian Andrei	1	400	-		
49	Coropodean Teodor	2	800	-		
50	Uțiu Dimitri	2	400	-		
51	Vîrba Mihai	2	400	-		
52	Olga Nicolae	2	400	-	800	800

2

10

53	Deneanu Petru	2	400	-	800
54	Mocanu Ioan	2	400	-	800
55	Lecca Ioan	2	400	-	-
56	Chertes Ioana	1	400	-	800
57	Moldovan Anica	2	400	-	-
58	Lecca Vasile	1	-	-	-
59	Marina Iuliu	1	-	-	-
60	Oala Ioan	1	400	-	-
61	Gret Traian	1	400	-	-
62	Mocanu Vasile	-	800	-	-
63	Lecca Dumitru Simion	-	400	-	-
64	Moldovan Cornel	2	-	400	-
65	Fan Vasile	2	400	-	800
66	Tagureanu Dumitru	2	-	-	800
67	Negrus Ioan	-	800	-	800
68	Filipes Ioan	2	400	-	-
69	Negrus Iuliu	1	1000	-	-
70	Perentie Victor	1	400	-	-
71	Rusu Simion Grigore	2	400	-	800
72	Cuc Constantin	2	400	-	-
73	Ciolteanu Vasile	2	400	-	-
74	Habor Ignat	1	400	-	-
75	Siu Ioan Ignat	2	-	-	-
76	Rus Ioan Nicolai	2	400	400	800
77	Bocheli Louis	2	400	-	-
78	Chertes Vasile	2	400	-	-
		2	-	-	-
		3	-	-	-
		2	-	-	-

Pentru conformitate
bunicii

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	5
ARGUMENT	7
AȘEZARE GEOGRAFICĂ	9
GEOMORFOLOGIE	10
STRUCTURA GEOLOGICĂ. SOLURILE	11
CLIMA	11
REȚEAUA HIDROGRAFICĂ	12
FLORA	12
FAUNA	13
ISTORIA COMUNEI CĂMĂRAŞU.....	14
1. PRIMELE ATESTĂRI DOCUMENTARE	14
<i>Evul Mediu dominat de samavolnicile nobilimii</i>	14
2. DOUĂ FAMILII DE NOBILI ROMÂNI HAȚEGANI STĂPÂNESC CĂMĂRAŞUL ÎN EVUL MEDIU.....	23
<i>Atestarea funcției de cnez în Sâmboleni.....</i>	23
<i>Contribuții în bani, produse agricole și recruți în preajma răscoalei lui Horea</i>	24
<i>Răscoala lui Horea</i>	26
<i>Iobăgia în Cămărașu și Sâmboleni la 1826</i>	28
<i>Revoluția de la 1848-1849</i>	35
<i>Semnături pentru plenipotența dată fruntașilor români dr. Ioan Rațiu și George Barițiu (1866)</i>	37
<i>Marea Unire de la 1 Decembrie 1918</i>	38
<i>Perioada interbelică</i>	39
<i>Tragedia evreilor de la Cămărașu, 8-10 septembrie 1944</i>	40
<i>Eroi de război</i>	42
<i>Perioada comunistă</i>	44
<i>Viața administrativ-politică actuală - 2007</i>	46

EVOLUȚIE DEMOGRAFICĂ. STATISTICI EDILITARE, ECONOMICE ȘI CULTURALE	49
CĂMĂRAȘU	49
SÂMBOLENI	57
NĂOIU	65
BISERICA ROMÂNEASCĂ DIN SATELE COMUNEI CĂMĂRAȘU	74
BISERICA ROMÂNEASCĂ DIN CĂMĂRAȘU	74
BISERICA ROMÂNEASCĂ DIN NĂOIU	75
BISERICA DIN SÂMBOLENI	76
BISERICA REFORMATĂ	77
ȘCOALA	79
DIN ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PE TERITORIUL ACTUAL AL COMUNEI CĂMĂRAȘU ..	79
BIBLIOTECA COMUNALĂ	83
alte instituții	83
ETNOGRAFIE	84
OBICEIURI	86
<i>Tăiatul porcului</i>	86
<i>Măsuratul oilor (Împreunatul)</i>	86
<i>Sfeștania casei</i>	87
<i>Sânzienele</i>	87
<i>Obiceiuri de Sf. Gheorghe</i>	88
ANSAMBLUL DE DANSURI POPULARE „FIII CĂMĂRAȘULUI”	89
TOPONIME ROMÂNEȘTI DIN SÂMBOLENI LA 1826	90
TOPONIME (1956-1963)	92
OAMENI DE SEAMĂ	94
CONCLUZII	103
ANEXE DOCUMENTARE	105
ANEXA 1 PREOTUL IOAN GHERMAN DIN SÂMBOLENI ȘI CRÂMPEIE DIN VIAȚA SATULUI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA	105
ANEXA 2 ÎNVĂȚĂTOR ÎN CĂMĂRAȘU (1924-1946) MEMORII DE IZIDOR TODORAN .	114
ANEXE ARHIVISTICE	157